

V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

- Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. koncepciója
(II. rész) – *Faludi Gábor* / 3
- A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege
– *Lenkóvics Barnabás* / 14
- Kritikai észrevételek az új Polgári Törvénykönyv Koncepciója Első
Könyv IV. (A személyiségi jogok) fejezetéhez – *Székely László* / 29

Külföldi kitekintés

- Az angol ingatlan-nyilvántartás reformja – *Menyhárd Attila* / 35

Polgári jogi kodifikáció

ISSN 15851168

Kiadja a HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti M. u. 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600

Email: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője

Szerkesztőbizottság: Dr. Vékás Lajos, Dr. Boytha György, Dr. Gadó Gábor, Dr. Kisfaludi András, Dr. Lábady Tamás, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Sárközy Tamás, Dr. Weiss Emilia, Dr. Zlinszky János

Megjelenik kéthavonta. Példányonkénti ára: 1295 Ft+áfa. Megrendelhető és megvásárolható a Kiadónál.

A Polgári Jogi Kodifikáció információinak átvételéhez, az írások bármilyen célú felhasználásához és újraközléséhez, másolásához a Kiadó előzetes engedélye szükséges.

Nyomás: ETOPrint Nyomdaipari Kft. • Felelős vezető: Balogh Mihály

Szerzői jog, iparvédelem és a Ptk. koncepciója

II. rész

Szerzői jogi és iparjogvédelmi szerződések – a külön törvények és a Ptk. viszonya

Az alábbi, terjedelmes szerkezeti egység a szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények szerződési (ideértve az egyoldalú jognyilatkozatokat is) szabályait elemzi egy meghatározott szemszögből, mégpedig abból, hogy azok mennyiben sajátosak. E különösség kétszintű. Először: van-e olyan szabályozási tárgy a szerződési szabálynak, amely az oltalom tárgyához való kötődés, vagy egyéb ok miatt nem tartozhat a Ptk.-ra? Másodsor: érvényesül-e az első szintű különösségen belül eltérés az egyes oltalmi tárgyakat érintő rendelkezések között? (Értelemszerűen ez elsősorban a szerzői jogi és iparjogvédelmi szerződések közötti különbségeket jelenti, de érvényesülhet ez a szempont az iparjogvédelmi alkotások és az árujelzők megkülönböztetése során is.)

1. Szerzői jog¹

1.1. Az indokolás álláspontja

Az Sztj. indokolása maga is foglalkozik a Ptk.-val való kapcsolattal. Az Sztj. indokolása szerint: „A felhasználási szerződéseknek a Ptk.-ban önálló szerződéstípusként való nevesítésére jelenleg sem szükség, sem lehetőség nincs. A Ptk. azonban természetesen a felhasználási szerződések háttérszabálya marad: az új Sztj.-ben nem szabályozott kérdésekben a Ptk. rendelkezései az irányadók” (Sztj. 3. §). Más helyütt az indokolás kifejti, hogy „a szerzői jogi törvény azért nem szabályoz bizonyos kérdéseket, amelyekre tárgyuknál fogva egyébként kiterjedhetne a szerzői jogi szabályozás, mert azokról a Ptk. már rendelkezik. Az Sztj. 3. §-nak helyes értelmezése tehát az, hogy a Ptk.-t azokban a kérdésekben kell alkalmazni, amelyeket a szerzői jogi törvény nem szabályoz, bár tárgykörükénél fogva elvileg szabályozhatna. (...) A Ptk. tehát a szerzői jog „anyagjogszabálya” és a törvény számára az általános szabályozási háttérteret teremti meg, kiegészítve a szerzői jogi szabályozást olyan kérdésekben, amelyekre az nem ad választ, megoldást (többnyire éppen azért, mert a Ptk. rendelkezései kielégítően szabályozzák a kérdést).” (Az Sztj. részletes indokolása, 1–9. §, 32. §, 42–57. §)

1.2. A felhasználási szerződés önálló típus

A felhasználási szerződés a szerzői jog sajátos szerződése. Önálló típus, minősége hosszabb ideje általánosan elfogadott nézet, amely egyetemi tananyagának is része.² A felhasználási szerződéseknek a Ptk.-hoz képest különleges szabályozását a szerződés közvetlen tárgyat jelentő felhasználási cselekményre vonatkozó engedély, és közvetett tárgyat képező mű sajátosságai, „szellemi” természetű, az ezzel kapcsolatos érdekek specifikumai, valamint a személyhez fűződő és vagyoni jogok összefonódása, továbbá a jövőben megalkotandó művek megalkotására kötött felhasználási szerződések esetében a facere és licencia szolgáltatások kombinációja indokolja. Nem elhanyagolható tényező a szerzőnek a szerződéskötési folyamatban elfoglalt tipikusan gyengébb pozíciója sem. Az Sztj. szerződéses szabályai ezt a felbillent egyensúlyt igyekeznek helyreállítani.

A magyar szerzői jog a fent leírt viszony alapján a felhasználási szerződések szabályozását két jogforrásban, de három „szin-

ten” valósítja meg. Az Sztj. tartalmazza a valamennyi felhasználási szerződésre irányadó általános jellegű előírásokat (első szint), majd ugyancsak az Sztj.-ben megfogalmazza a kiadói, a megfilmesítési, a reklám-műre vonatkozó, és közvetetten a szoftver és az adatbázis felhasználására kötött szerződések egyes specifikus szabályait (második szint), alapvetően a műfaji sajátosságok figyelembevételével. Mivel csak egyes rendelkezéseket írnak elő a speciális műfaji szabályok, e területen is „össze kell rakni” az adott felhasználási szerződésre vonatkozó szabályokat a különös és az általános szabályokból. Az első szinten említett általános szabályokat egy utaló rendelkezés alapján alkalmazni kell a szerzői művekre vonatkozó, vagyoni jog átruházására irányuló, valamint az előadóművészi teljesítmények felhasználására kötött szerződésekre is (Sztj. 55. §). Végül mindazokra a szerződési feltételekre nézve, amelyekre sem a felhasználási szerződések általános, sem a műfaj-specifikus szabályai nem tartalmaznak megoldást, alkalmazásra kerülnek a Ptk. valamennyi szerződésre irányadó általános előírásai (harmadik szint).

Az új Sztj. hatályon kívül helyezte az egyes felhasználási módokra vonatkozó miniszteri rendeleteket. [Sztj. 110. § e)–r)]. Pillanatnyilag a törvény szintjén csak kiadói, megfilmesítési, szoftver-, adatbázis- és reklámmű-felhasználási (jobban mondva az utóbb említett négy esetben jogátruházási) szerződések léteznek nevesített altípusként. Ezen altípusoknak ebben a tanulmányban nem szentelünk külön figyelmet. Ahol a tárgy megkívánja, esetleg hivatkozunk az altípusokra, de nem rendszereztük egy-egy cím alá az egyes altípusokra vonatkozó szabályokat. Ennek az az oka, hogy az altípusok külön szabályai minden esetben együtt élnek a felhasználási szerződések általános szabályaival, az e mögött húzódó, még magasabb absztrakciós szintű vagyoni jogi szabályokkal, nem is beszélve a Ptk.-ról. Emellett a gyakorlatban meg fognak maradni a hatályon kívül helyezett altípusok is. Attól még nem tűnnek el a sugárzásai, zeneműkiadói, színpadi előadói stb. című és jellegzetes tartalmú szerződések, hogy ezekre külön rendelkezések nem vonatkoznak. Sőt, a korábban kötött szerződések a hatályon kívül helyezett szabályok ernyője alatt tovább élnek [Sztj. 107. § (1) második mondat].

Az Sztj. 55. §-a kiterjeszti a felhasználási szerződések szabályainak alkalmazását a szerzői vagyoni jogok átruházására irányuló és az előadóművészi teljesítmények felhasználására vonatkozó szerződésekre. A rendelkezés kulcsszava: „megfelelően” kell alkalmazni a szabályokat az említett szerződésekre.

Ahol a törvény kivételesen megengedi a szerzői vagyoni jogok átruházását vagy átszállását [együttesen alkotott mű (Sztj. 6. §)], munkaviszonyban alkotott mű (Sztj. 30. §), filmalkotás (Sztj. 66. §), reklám-mű (Sztj. 63. §), szoftver (Sztj. 58–60. §), adatbázis (Sztj. 60/A.–62. §), az abban áll, hogy az eredeti jogosultról a jogszerzőre száll nem csak a felhasználás, hanem a felhasználás engedélyezésének joga is. Ez következik a szolgáltatási műre vonatkozó szabályból [Sztj. 30. § (2)] és a megfilmesítési szerződés fogalmából [Sztj. 66. § (1)], és általánosabban abból, hogy „a jogszerző – hacsak a jogátruházási szerződés eltérően nem rendelkezik – a vagyoni jogokkal a továbbiakban rendelkezhet” [Sztj. 9. § (6)].

Ha ebből kiindulva kell eldönteni, hogy mit jelent a felhasználási szerződés szabályainak megfelelő alkalmazása, a jogátruházási szerződésnek nem lesz lényeges kérdése a felhasználási mód, arról nem kell rendelkezni, mert a teljes jogátruházás magában foglalja, hogy az átruházott jog minden felhasználási módra kiterjed. Ez alól egy kivétel van, a művek reklámcélú fel-

használása. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a jogátruházás lehet a felhasználási mód tekintetében osztott is! [Pl. egy filmalkotás nyilvános előadási jogi tekintetében más szerzi meg egy adott területre nézve a vagyoni jogokat, mint a műpéldányonkénti (pl. video, DVD) terjesztésre.] A jogátruházás tehát felhasználási módoként, sőt azon belül is „szelitelhető”. A felhasználási módok közül kétséges lehet, hogy az átdolgozási jogot is automatikusan – külön kikötés nélkül – megszerzi-e a jogátruházás útján a vagyoni jogot szerző fél. A kétséget az átdolgozásnak a személyhez fűződő integritási joggal való szoros kapcsolata, a lehetséges határesetek ébresztik (Szjt. magyarázat, 13. §-hoz fűzött kommentár 1., és 2.3. pontok, 29. §-hoz fűzött magyarázat, 1. pont).

A többi felhasználási mód esetén ugyanis a mű változatlan marad. Álláspontunk szerint a jogátruházási szerződésekben külön ki kell térni arra: a megszerzett jog az átdolgozást is magában foglalja-e. Ellenkező esetben a változatlan formában való felhasználás és felhasználás engedélyezési jog száll csak át a jogszerzőre.

Ugyancsak nem kell rendelkezni a jog harmadik személynek való átengedhetőségéről, mert ez a törvényből következik. Szintén elhagyható a kizárólagosság kérdése, hiszen nem felhasználási engedélyről, hanem a jog átruházásáról van szó, és a nem kizárólagos jogátruházás fogalmi képtelenség. Ha a jogátruházással az egységes engedélyezési jog is átszáll a jogszerzőre, akkor nem marad az átruházónak olyan joga, amelyet bárkinek átengedhetne.

Fennmarad a területi és az időbeli korlátozás kérdése. Ha e két kérdésben a jogátruházási szerződés nem rendelkezik, a felhasználási szerződésre vonatkozó szabályokat alkalmazni kell, hiszen nincs ettől eltérő kapaszkodó [Szjt. 43. § (4) bekezdés]. Ez más szóval azt jelenti, hogy semmi akadály nincs az időben vagy területi szempontból korlátozott jogátruházásnak, és ha a jogátruházási szerződés eltérően nem rendelkezik, a jogátruházás csak a Magyar Köztársaság területére és az adott műfajára irányadó értékesítési szokások szerinti időtartamra vonatkozik. Ha figyelembe vesszük, hogy az amúgy is kivételes jogátruházás mely műfajta esetén megengedett (pl. szoftver, adatbázis), a forgalmi/értékesítési szokások azt az értelmezést támasztják alá, hogy a jogátruházási szerződés külön kikötés nélkül is teljes védelmi időre szól. Ezt az az érv támogatja, hogy a felek szabadon köthetnének felhasználási szerződést is, vagyis az adott esetekben nem kötelező a jogátruházás. Ha pedig a felek szándéka az engedélyezési jogot is átfogó vagyoni jog átruházására irányult, akkor ezzel együtt jár az, hogy a jogszerző teljes védelmi időre megszerzi a jogot, nem csak egy korlátozott időtartamra.

A jogátruházást engedő, 1921-es szerzői jogi törvényünk gyakorlata,³ és a külföldi, jogátruházást engedő szabályok alapján világos,⁴ hogy a teljes életműre vonatkozó jogátruházás, és a szerződéskötéskor nem előrelátható, ismeretlen felhasználási módokra vonatkozó jogátruházás még a copyright rendszerekben sem érvényesül.⁵

Az sem jelent jogdogmatikai szempontból aggályt, hogy a jogdíj arányosságára vonatkozó követelményt és az erre épülő bestseller klauzulát [Szjt. 16. § (4), 48. §] a jogátruházási szerződésekre is alkalmazni kell. Az persze más kérdés, hogy – figyelemmel a koncepció idevágó javaslatára – mennyire köthető a dologi adásvételhez egy olyan jogátruházás, ahol a „vételár” a bíróság az erre megszabott sajátos feltételek fennállta esetén utóbb módosíthatja.

Ugyancsak alkalmazandók

- a művel kapcsolatos hibás teljesítésre, azaz a kijavítás miatt történő visszaadásra (Szjt. 49. §),
- a kizárólagos jogot engedő szerződés esetén
- a jövőben megalkotandó, közelebből meg nem határozott művekre vonatkozó szerződés esetén, és

- a visszavonási jog gyakorlása miatt gyakorolható felmondásra (Szjt. 51–53. §-ok) vonatkozó szabályok.

Különösen alá kell húzni az utolsó szempontot. A jogátruházás nem söpri félre (a dualista rendszerben sem!) a személyhez fűződő jogokat. Ha a szerző – az erre irányadó feltételek megléte esetén – megtiltja a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználását, és ezt a vagyoni jogokkal kapcsolatot teremtő rendelkezések alapján jogszerűen felmondással váltja (Szjt. 53. §), a jövőre nézve egyoldalúan megszünteti a korábbi jogszerző vagyoni („szellemi tulajdon”?) jogát.

A jogátruházás egységessége alól van egy kivétel, és ez a reklámozás céljára megrendelt mű (röviden: reklámmű) felhasználása. A reklámművekre vonatkozó sajátos szabályok oka az, hogy a felhasználás célja eltérő szemléletet igényel. A szerzői művek felhasználásáról általában a felhasználó dönt a felhasználási szerződés keretei között gazdasági, művészeti, tudományos, oktatási stb. szempontok szerint. A reklám céljára megrendelt művek sorsa másként alakul. Reklámcélú felhasználásuk mértéke nem a szerzői jogi értelemben vett felhasználó, hanem a reklám megrendelője a gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény (Grtv.) 2. § n) pontja szerinti reklámozó üzleti döntésétől függ. A felhasználó a reklámtörvény fogalomrendszerében a reklámszolgáltató Grtv. 2. § o) pont, akinek a megrendelésére a művek készülnek, illetve egyes esetekben a reklám közlétevéje Grtv. 2. § a) pont is, ha olyan cselekményt végez a reklám közönséghez eljuttatása érdekében, amely szerzői jogi értelemben felhasználás. Ha pl. a reklám közlétevéje rádió- vagy televízió-szervezet, a közzetétel egyben felhasználás is. Sajátossága a kifejezetten reklám céljára készült műveknek az is, hogy – bizonyos kivételektől eltekintve – önállóan nem, csak a reklámban használhatók fel. (pl. a reklámozott áruktól elszakíthatatlan, kisebb terjedelmű, szlogenszerű, nyelvi leleményre épülő irodalmi szösszenetek).

E sajátosságok indokolják, hogy az Szjt. a reklám céljára megrendelt művekre megengedi a vagyoni jogok átruházását. Reklám céljára megrendelt műről, illetve reklámcélú felhasználásról csak akkor lehet beszélni, ha a művet teljes terjedelmében kifejezetten vagy gazdasági reklámhoz [Grtv. 2. § g) pont] vagy politikai hirdetéshez, illetve plakáthoz a választási eljárásról szóló 1997. évi C. tv. 42. és 44. §-t használják fel.

E jogátruházás azonban – eltérően az egyéb, jogátruházási esetektől – célhoz kötött jogátruházás, amely csak a reklámcélú felhasználás körében valósul meg, egyéb felhasználásokra nem vonatkozik. Ha tehát egy reklám céljára megrendelt zeneművet kottán óhajtanának kiadni, az engedélyezés jogával a szerző rendelkezik annak ellenére, hogy a reklámcélú felhasználás tekintetében a vagyoni jogokat a reklámszolgáltatóra átruházta. Ez következik abból, hogy a reklám céljára megrendelt művek vagyoni jogainak átruházására irányuló szerződés létrejöttéhez meg kell állapodni a reklám hordozójában (körüli kell határolni a reklámcélt), a felhasználás módjában, mértékében, a földrajzi területében és időtartamában, valamint a szerző díjazásában. Természetesen nincs akadálya annak, hogy a reklámcéltól eltérő felhasználásokra is felhasználási jogot szerezzen a reklámszolgáltató külön erre irányuló megállapodás alapján, de a reklámcélú jogátruházás önmagában egyéb felhasználási jogot nem keletkeztet. A fejtegetés csupán azt kísérelte meg bizonyítani, hogy a jogátruházás a felhasználási mód szerint széthasítható.

A törvény eltérő rendelkezése híján az előadóművészi teljesítményekre nem csak felhasználási, hanem jogátruházási szerződés is köthető. Ma a felek szerződési szabadsága alapján köthetnek az előadóművészek – véleményünk szerint – akár felhasználási, akár jogátruházási szerződést. Ekkor pedig már nyilvánvaló, hogy a felhasználási szerződés szabályai milyen körben alkalmazhatók szerződésekre. Ha felhasználási jogot engednek, valamennyi szabály, ha vagyoni jogátruházási szerződést kötnek, csak az előző fejtegetés szerinti rendelkezések alkalmazhatók.

1.3. A hangfelvétel-előállítókat, rádió-, televíziószervezeteket, filmelőállítókat megillető szomszédos jogok átruházása

Az Sztj. 55. § szövegéből az lenne magától értetődő, hogy e szomszédos jogi jogosultak jogainak átruházására a felhasználási szerződések szabályait nem kellene alkalmazni. Az természetes, hogy e jogosultak vagyoni jogokkal rendelkeznek, és ezeket a polgári jog általános szabályai szerint átruházhatják látszólag minden korlátozás nélkül. A háttérben azonban meghúzódik az, hogy e jogok gyakorlása mögött szerzői művek és előadóművészi teljesítmények felhasználása is megvalósulhat. Ezért a jogáttruházás csak akkor jogszerű, ha a jogokkal érintett szerzői művek és előadóművészi teljesítmények, és más, kizárólagos vagyoni jogokkal védett teljesítmények felhasználására irányadó jogok is átengedhetők harmadik személynek.

Nehézséget csak a filmelőállítókat jogáttruházási szerződéseinek minősítése jelent. Ennek oka az, hogy a filmalkotások esetében a filmelőállító a megfilmesítési szerződéssel szerzői jogi jogosulttá válik, szerződéseire tehát a felhasználási szerződésekre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni azzal, hogy a jogáttruházás is megengedett. Az Sztj. azonban bevezeti a filmelőállítókat szomszédos jogi védelmére is (Sztj. 82. §). E védelem, amely természetszerűleg szűkebb, mint a szerzői jogi védelem, a filmalkotásnak nem minősül, a mű szintjét el nem érő, sorrendbe állított mozgóképek sorozatából álló filmek előállítására, befektetésükre tekintettel védi. Az ilyen filmekkel kapcsolatos vagyoni jogok átruházására kötött szerződésekre, ha követjük az Sztj. 55. §-ának tartalmát, nem alkalmazhatók a felhasználási szerződések szabályai. A gyakorlatban bizonyosan össze fognak mosódni a filmalkotások és a műnek nem minősülő filmek előállítására szerződésai.

1.4. Az adatbázis-előállítókat jogainak átruházása

A helyzet sajátos a szerzői jogi védelemre nem érdemes adatbázisok védelmének. A sui generis védelem eredeti jogosultja ugyanis az adatbázis-előállító [Sztj. 84/A. § (6)], más szóval e védelem keretei között nincs olyan adatbázis-alkotó, akitől felhasználási vagy jogáttruházási szerződéssel jogot lehetne szerezni. Az Sztj. 30. § sem alkalmazható a sui generis védelemre, mert nincs olyan szerzői (természetes személyi) alkotás, amely megfelelne az Sztj. 1. § (3) bekezdése szerinti pozitív kritériumoknak. A sui generis védelem eredeti jogosultja az előállító, és nem is rendelkezik a törvény valamiféle *cessio legis*-ről, hiszen nincs mit átruházni a munkáltatóra. A sui generis védelemre alkalmas adatbázis elkészítője nem élvez semmilyen „alkotói”, abszolút szerkezetű jogot.

Ez nem így áll a gyűjteményes műként védett adatbázisoknál, ahol a szerkesztés tekintetében az eredeti jogosult a természetes személy szerkesztő [Sztj. 61. § (1), 7. § (2)], és a vagyoni jogok (a munkaviszonyban szerkesztett adatbázis kivételével) szerződéssel ruházhatók át [Sztj. 61. § (2)] az adatbázis-előállítóra. Így a gyűjteményes műként védett adatbázisok esetében a fentebb elemzett felhasználási szerződési szabályok megfelelő alkalmazása útján történhet a vagyoni jog átruházása (vagy köthető „szabályos” felhasználási szerződés). A kapcsolódó jogi védelem alá tartozó adatbázisokra nézve – figyelmen kívül hagyva az elektronikus úton működtethető adatbázisok működtetéséhez szükséges szoftverre vonatkozó felhasználási szerződést – az adatbázis létrehozatalához csak akkor van szükség felhasználási típusú szerződésre, ha az adatbázisba védett művet, vagy teljesítményt kívánnak felvenni (e szerződésekre magától értetődően alkalmazni kell a felhasználási szerződés szabályait). Az Sztj. rendelkezik ugyan az adatbázisnak, ill. az adatbázis lényeges vagy lényegesnek minősülő részének felhasználásáról, és szól felhasználási szerződésről is [Sztj. 84/B. § (5): „*Semmis a felhasználási szerződésnek az a kikötése, amely eltér az (1)–(4) bekezdésben foglaltaktól.*”]. E rendelkezések mögé azonban nem „rendezi be” az Sztj. a szerzői felhasználási szerződések háttérét.

Azt elvi bírói határozat nélkül nem lehet állítani, hogy ha a szerzői (kivételes) vagyoni jogáttruházásra vonatkoznak a felhasználási szerződés szabályai, akkor azok megfelelően alkalmazandók a kapcsolódó jogokra vonatkozó felhasználási, és jogáttruházási szerződésekre is. Egy ilyen állítás nemcsak formailag volna helytelen, de tartalmilag is súlyosan téves lenne. A szerzőt és előadóművészt, mint alkotó teljesítményt nyújtó természetes személyt megillető, és például a német jogban a közelmúltban megizmosított⁶ szerződési jogi védelem sehol nem jár a sokszor a gazdasági élet fajsúlyos szereplői között zajló, az alkotótól eltávolodott, vagy alkotót nem is igénylő teljesítményekre vonatkozó „tranzakciók” (ideértve a társasági jogi technikákkal történő felvásárlásokat is)⁷ szereplőinek.

Az Sztj. dogmatikai rendje szempontjából azért nincs belső háttér-szabálya a kapcsolódó jogi szerződéseknek, mert a szerzői művek védelmére vonatkozó szabálycsoport nem képezi a kapcsolódó jogi védelem „általános részét”. Az Sztj. 1. § (8) bekezdése, továbbá a 9. § (1), 10–15, és 16. § összevetése az egyes kapcsolódó jogi jogosultak jogait szabályozó fejezetekben felsorolt jogokkal világossá teszi, hogy a kapcsolódó jogi jogosultak jogai mögött a szerzők jogait meghatározó rendelkezések egésze nem minősül általános résznek. Ezt egyértelműen eldöntik a kapcsolódó jogi szabályokban található konkrét utalások, amelyek a díjazás arányossága, a szabad felhasználás, a jogkimerülés, és a jogsértés következményeinek, az adatbázisok tekintetében pedig ezen felül a többszörözés, és a nyilvánossághoz közvetítés fogalma, valamint a szabad felhasználás három lépcsős általános tesztjének alkalmazását írja elő a kapcsolódó jogokra [Sztj. 83. §, 84/A. § (1), (3), 84/C. § (4), 84/E. § (1)]. A szerzői és kapcsolódó jogi jogosultak vagyoni jogai megsértésének büntetőjogi szempontú homogen kezelése [Btk. 329/A. § (1)] nem ide tartozó kérdés.

2. Iparjogvédelmi szerződések

Előre bocsátjuk, hogy a fenti, tételes jogi elemzés nyomán elgondolható a szabadalmi törvény, és a védjegy törvény szerződési rendelkezéseinek vizsgálata, hiszen a minta és topográfia oltalmi törvények polgári jogi tárgyú rendelkezései és utalásai követik a szabadalmi törvényt.

2.1. Szabadalmi törvény

Az Szt. indokolása leszögezi, hogy a szabadalmi jog polgári jogi jellegű, ahhoz kötődik, de rögzíti, hogy a törvény nem polgári jogi szabályokat is felölel. („A törvényjavaslat – a szellemi tulajdon elméletének háttérére támaszkodva – megőrzi a magyar szabadalmi jog polgári jogi jellegét, fenntartja a szabályozás polgári jogi kötődéseit. Ez áll a munkavállalók találmányaira vonatkozó rendelkezésekre is, amelyek a feltaláló és a munkáltató viszonyát változatlanul polgári jogi – és nem munkajogi – jogviszonyként írják le. A javaslat ugyanakkor – igazodva a hatályos jogszabályokhoz és a külföldi példákhoz – jogágazati szempontból komplex szabályozást tartalmaz, amely a polgári jogi természetű anyagi jogi normákon kívül kiterjed a szabadalmi államigazgatási eljárás, valamint a szabadalmi ügyekben folyó polgári peres és nemperes eljárások szabályozására is.”) Más oldalról ez az állítás természetesen úgy is érthető, hogy a szabadalmi jogi polgári jogi tartalmú szabályozás nem része a Ptk.-nak.

A jogutódlásról (jogáttruházásról) szóló rendelkezések indokolása nem szól a Ptk. háttér-szabály jellegéről, míg a hasznosítási szerződésről szóló fejezet Ptk.-ra utaló rendelkezésének magyarázata mindössze ennyi: „A törvényjavaslat továbbá rendelkezik a hasznosítási szerződésekre vonatkozó szabályok diszpozitivitásáról, valamint a Polgári Törvénykönyv háttér-jogszabályként való figyelembevételéről (30. §)”.⁸

Az Szt.-ben lévő sajátos rendelkezések létét indokolja, hogy „a szabadalmi licencia szerződés – a szabadalom átruházása mellett – a technológia transzferjének egyik alapvető jogi, innovációs kockázat csökkentő, erőforrás-csoportosító mozgásformája.” (Szt. indokolás a 27–30. §-hoz)

A szűkszavú, keretjellegű szabályozás hasonló a külföldi példákhoz, oka, hogy „a licencia szerződések rendkívül változatos viszonyokhoz igazodnak, a legkülönbözőbb formákat ölthetik, egyedileg változó tartalmúak lehetnek.” (Szt. indokolás a 27–30. §-hoz)

A sajátos rendelkezések közül a fogalmon és a forgalomban szokásos ellenszolgáltatás-típusok említésén (keresztlicencia) túl kiemeli a magyarázat a versenyjogi kötődésre utaló rendelkezéseket. E sajátosság mára már legalábbis az Szt. szintjén eszik. [Az Szt.-t 2003. január 1-jei hatállyal módosító 2002. évi XXXIX. törvény 38. § (1) bekezdés a) pontja e kapcsoló szabályokat hatályon kívül helyezte.] Az külön tanulmányra tartozik, hogy hogyan változott a szellemi javakra vonatkozó jogi monopólium versenyjogi (kartell, és erőfölénnyel visszaélés-szempon-tú) megítélése, és milyen harmonizációs szempontok indokolták a hatályon kívül helyezést.

Azt ki kell emelni, hogy a szabadalmi licencia szerződés fogalma [Szt. 27. § (1)] – magától értetődően – a szerzői jogi felhasználási [Szt. 42. § (1)] és a védjegyhasználati [Vt. 23. § (1)] szerződéssel közös elemeket mutat. Az elemek: engedély díjfizetés ellenében. Azt persze nem lenne könnyű egy közös szabályban meghatározni, hogy milyen közvetett tárgyra vonatkozik az engedély, és az engedély alapján keletkező jog (ennek a megfogalmazása egyébiránt kíváncsokra a definíciókba) mire vonatkozik. Az engedély és a jog ugyanis mű felhasználására, találmány hasznosítására, illetve megjelölés használatára vonatkozik. Még abban az esetben is, ha sikerülne megfelelő általános fogalmat találni az oltalmi tárgyra, a keletkező jog tárgyának meghatározása az oltalomból eredő kizárólagos jogok tárgyainak eltérő fogalmaihoz kötődik (felhasználás, hasznosítás, használat). Emiatt a szellemi tulajdon koncepciója elfogadása esetén a szellemi tulajdon tárgyán keletkezne az engedély alapján jog, a szellemi alkotás és termék fogalmának bevezetése esetén pedig ezek lennének a közvetett tárgyak.

A hasznosítási szerződés alapján keletkező hasznosítási jognak van kifejezett, a szabadalmi törvényre tartozó sajátos vonása. A területi, időbeli korlátozás főszabályként történő kizárása, és főként a hasznosítási jog kötelező összekapcsolása valamennyi igénypon-ttal [Szt. 28. § (3)] szabadalmi jogi jellegzetesség, mutatja, hogy az értékesítési technika jogi szabályozása nem választható el a jogi oltalom tárgyától. Itt kell említeni, hogy komoly eltérést jelent a szerzőt védő szerzői jogtól, hogy ott az engedély eltérő rendelkezés híján területileg, és időben korlátozott [Szt. 43. § (3)]. A Vt. a szabadalmi joggal azonos jellegű rendelkezést tartalmaz [Vt. 24. § (4)]. Emiatt közös, értelmes általános szabály e tárgyra nézve nem könnyen képzelhető el. *Egy általános rendelkezés elvileg felsorolhatná, hogy az engedélynek és a jognak lehet területi és időbeli korlátja, de a korlátok főszabály-, vagy kivétel jellegéről már az egyes törvényeknek kell – a szerzői jogi és iparjogvédelmi eltérések fényében – rendelkeznie.*

Valódi, csak a szabadalmi jogba való tárgyak még:

- a licenciat érintő (tehát nem adásvételi, inkább haszonbérleti jellegű – ld. alább külön kifejtve) jogszavatosság,
- a korlátozott, a hasznosítás nyereségességére ki nem terjedő, de a műszaki megvalósíthatóságra vonatkozó kellékszavatosság, és a
- szűkített, know-how jogátruházási, illetve hasznosítási szerződés önálló tárgyát a szabadalmi licencia szerződésből közvetetten kikanyarító tájékoztatási kötelezettség [Szt. 28. §, kivéve (3) bekezdés].

A kizárólagos engedély és jog két típusáról (egyedüli licencia, és a szoros értelemben vett kizárólagos licencia) szóló rendelkezés [Szt. 28. § (4)] mára már része lett védjegy- [Vt. 24. § (5)]

és szerzői jogunknak [Szt. 43. § (1)] is. *Levonható olyan előzetes következtetés, hogy a szellemi javakra vonatkozó kizárólagos engedély és jog két fajtájára vonatkozó rendelkezés elvileg helyet találhatna egy általánosabb érvényű szabálycsoporthoz is.*

Szintén kilépett már az Szt. keretei közül a kizárólagos jog megvonásának szankciója arra az esetre, ha a hasznosító a hasznosítási jog gyakorlásával késlekedik (a hasznosítást elvárható időn belül nem kezdi meg). (Ez a szabály is jó példája annak, hogy el kell választani a dologi jogi értelemben vett tulajdonjogi szabályozástól a szellemi javak szabályait.) A szankció jogi minőségét tekintve tulajdonképpen „törvényi alapú jogvesztés”, ami a Ptk.-ban szabályozott diszpozitív szerződési biztosítékot (jogvesztés kikötése, Ptk. 250. §) lényegíti át. A jogintézmény azonban csak a szerzői jogba lépett át (Szt. 51. §), a rendelkezés a védjegyjogból hiányzik. Sőt, a szerzői jogi törvényben a szerző védelmére tekintettel a szankció feldúsult, alkalmazási köre újabb feltétellel bővült (nem a szerződés céljának megfelelő, vagy nem rendeltetésszerű joggyakorlás, vö. Szt. 51. § (1) b). Emiatt általános rendelkezésként nehezen képzelhető el.

Az Szt. tartalmazta először a hasznosítási szerződés megszűnése sajátos okaira vonatkozó rendelkezést (Szt. 29. §), amely a védjegyjognak (Vt. 25. §) és a szerzői jognak (Szt. 54. §) is részévé vált. A szerződés határozott időtartamára, és a körülmények bekövetkeztére utalás a Ptk. háttérszabály minősége mellett fölöslegesnek látszik (Ptk. 228, 229. §). *Ami az oltalom megszűnésének szerződésmegszüntető joghatását illeti, indokoltnak tűnik a külön szabályozás – lehetséges általános szabály alkotása is, – ugyanis leegyszerűsíti a gyakorlati alkalmazást. A szerződés tárgyának (engedély – jog) jogalapja dől ugyanis meg. Mindazonáltal e szabály nélkül is – nehezkesebben ugyan – kezelhető lenne az oltalom megszűnésének hatása a hasznosítási szerződésre, hiszen bontó feltételként is minősülhet.*

2.2. Védjegyjog

Az alábbiakban a védjegyjogi szerződések szabályozásának csak azon vonásaira szükséges kitérni, amelyeket nem érintett a szabadalomhasznosítási szerződés vizsgálata. (A Vt. indokolása maga is hangsúlyozza, hogy az Szt.-t két évvel követő Vt. megoldásai e körben több helyütt követik az Szt.-t.)

Mindenképpen e körbe tartozik a relatív lajstromozási akadályt elhárító hozzájáruló nyilatkozat, amelynek egyes okokból történő megtámadására a Ptk. kifejezett alkalmazását mondja ki a Vt. Ugyanitt történik indokolt rendelkezés a jognyilatkozat pótlás és a visszavonás tilalmáról („A consenttel előidézett jogi helyzet stabilitását célozzák a hozzájárulás megmásítását célszerűen korlátozó rendelkezések. Adott esetben a nyilatkozat semmisségének következményei a Ptk. ... általános szabályai alapján természetesen bekövetkeznek.” Ld. a Vt. 7. §-hoz fűzött indokolását).

A jogátruházás szabályai jól mutatják, hogy nemcsak az alkotás-jelleg okán, hanem az árujelzők körében is szükségessé lehetnek a dologi tulajdon átruházás tipikus jogcímétől, az adásvételtől jelentős eltérések. Az első a védjegyjogi jogutódlásra vonatkozik, amely szerint a szervezeti jogutódlás főszabályként a védjegyjog átszállását eredményezi [Vt. 19. § (2)]. Érdekes, hogy az Szt. nem mondja ki, hogy szerződéssel is (ez a tipikus) megtörténhet a vagyoni jogok átruházása, ami arra a következtetésre indítja az olvasót, mintha a szabadalmi jogban a szerződéssel történő jogátruházás jogcíme a szabadalmi jogi jogutódlás lenne (ez a rendelkezés címe), hiszen a Ptk. e jogzállásnak (átruházásnak) nem háttérjogszabálya [Szt. 25. § (1)]. Ugyanakkor az – értelemszerűen szinguláris – jogutódlás nem lehet jogcím, hanem az a jogátruházás eredménye. *Erre tekintettel egy olyan szabály, amely a koncepció (Koncepció, Egyes szerződéstípusok 4.a.) szerint – az adásvétel megfelelő alkalmazását mondaná ki a forgalomképes vagyoni jogok átruházására azon kérdésekben, amit az adott*

vagyon jogra irányadó külön törvények nem szabályoznak, az Szt. jelenlegi szabályait nézve (így a mintaoltalom és topográfia oltalomból eredő jogok átruházására is) *szükséges lehet*, és a Vt. esetében sem fölösleges, hiszen csak az oltalmi tárgy sajátosságait tükröző eltérések részei a Vt.-nek.

Ezek közül mindjárt az első, hogy míg a szabadalmi jogban a teljes oltalom tárgya a jogátruházásnak, az árujelzők esetében a szerződés tárgya az árujegyzék mentén, sőt az árujegyzéken belül egyes árukra (szolgáltatásokra) nézve is osztható [Vt. 19. § (3) második mondat].

Védjegy jogi semmisségi ok, ha az átruházás a fogyasztók megtévesztését eredményezi. Végül az alkotás bitorlásának megfelelő szabály a képviselő, illetve az ügynök „alképviselési” cselekményével szemben biztosítja azt a jogot, hogy a jogosult – szankcióként – követelhesse az igény, vagy az oltalom átruházását [Vt. 19. § (4) és (5)].

3. Jogszavatosság

Az alábbi fejtegetés azért került külön szerkezeti egységbe, mert egyrészt kirajzolódott, hogy az új Ptk. a szerződések általános szabályai között fogja tartalmazni a jogszavatosságról szóló szabályokat, másrészt e jogintézményt tartjuk talán a szerződés fogalmán, és egyes jellegzetes vonásain túl (részben az oltalom terjedelme, illetve a felhasználás / hasznosítás / használat módja és mértéke szerinti oszthatóság törvény eltérő rendelkezése hiányában) a legfontosabb közös elemnek. Ennek oka az, hogy a licencia jelleg lényege az engedély-adás, és jogszerzés az engedély keretei között. Mivel ez a fő szolgáltatás, értelemszerűen a jog meglétéért való helytállás a legjellemzőbben közös mellékkötelezettség.

A jogszavatosság szabályai ma még az adásvétel szabályai között helyezkednek el. Emiatt csak szerződéses kikötés alapján alkalmazhatók a szerzői jogban. Ennek oka az, hogy az Szt.-nek a Ptk. általános háttértörvénye, a felhasználási szerződés pedig önálló szerződéstípus. Egy önálló szerződéstípus szabályai mögött egy másik típus – az adott esetben az adásvétel – rendelkezései csak kifejezett utaló szabály alapján hívhatók fel, ez a lényege az általános és különös szerződés szabályok viszonyának.⁸

Az iparjogvédelmi törvények hasznosítási szerződésekről szóló fejezeteikben a jogszavatosságról külön, a Ptk.-ban az adásvételi szerződésnél található szabályra utalva rendelkeznek.⁹ A hasznosítási szerződésről szóló rendelkezések közé beiktatott jogszavatossági utalásnak azonban talán inkább a Ptk. haszonbérleti szabályai között további utalással fellelhető jogszavatosságra kellene – analogia legis útján – mutatnia. Ekkor ugyanis a Ptk. 461. § (1) bekezdése útján alkalmazható 424. § (2) bekezdés elvezetne az elállás helyett az azonnali hatályú felmondási joghoz. Ez jelentheti ugyanis csak a megfelelő jogkövetkezményt a jogszavatosság megsértése esetén, ha a felhasználó / hasznosító / használó már gyakorolta a megszerzett jogát. Az engedély alapján gyakorolt hasznosítás eredeti irreverzibilitása okán az elállási jog ugyanis nem gyakorolható. A licencia szerződés jogi természetének többes kötöttségével együtt érvényesülő kétségtelen önállósága – a haszonbérleti jelleg analogia útján való alkalmazása¹⁰ – tehát nem teszi jogdogmatikai szempontból megnyugtatóan megoldottá a jogszavatossági utaló szabály problematikáját.

Ugyanakkor az iparjogvédelmi törvények – a Vt. kivételével – nem mutatnak a jogok átruházhatóságát kimondó rendelkezésekben a jogszavatosságra, noha erre a Ptk. és a törvények mai viszonya mellett éppenséggel szükség lenne. *A vagyon jogok átruházása nem minősül adásvételnek,¹¹ annak jogcíme sem a Ptk. valamely szerződéstípusa, hanem az az egyes törvények átruházást engedő szabályain alapuló visszerbes jogügylet.*

Talán a fenti elemzés alapján meg lehet kockáztatni – messze előre szaladva – azt a következtetést, hogy *a jogszavatosság általános szerződési szabályok közé emelése képes lehet feloldani a fenti*

(nem jelentős) ellentmondásokat, ha a jogszavatosság megsértésének jogkövetkezményei között az azonnali hatályú felmondás is helyet kap. Ugyanakkor azt is be kell – szőgyenkezve? – vallani, hogy a leírt szempontok alapján történő tisztázásra a gyakorlatban nem vetődött fel igény. A jogszavatosság ilyen mélységű vizsgálata ismereteink szerint a publikált bírói gyakorlatban nem fordult elő. Ennek természetesen az is oka, hogy a vagyon jogok átruházásáról szóló, valamint a licencia szerződéseket szinte kivétel nélkül jól képzett iparjogvédelmi szakemberek (ügyvivők, szakosodott jogi képviselők) készítik, akik nem követnek el olyan műhibát, hogy kifelejtsek a jogszavatossági kikötést a szerződésből.

4. A szerzői jogi és iparjogvédelmi szerződések bírói gyakorlata

4.1. Általános megállapítások

Előre kell bocsátani, hogy eltekintve a közös jogkezelés körében történő jogérvényesítésre irányadó bírósági hatáskört aggályosan értelmező kollégiumi állásfoglalástól,¹² elvi tartalmú bírósági iránymutatás a szerzői jogi és iparjogvédelmi szerződésekről nincs. Ezt a kollégiumi állásfoglalást is csak azért lehet említeni, mert a közös jogkezelő egyesületek felhasználási szerződéseire is alkalmazni kell. Eltekinthetünk a közös találmány esetén valamennyi érintett perben állására, a fentalálói díjigény felszámolás során történő érvényesítésére, a díjfizetési kötelezettség átvállalására, a valamint a találmányból eredő vagyon jogok forgalomképességére vonatkozó korábbi PK 274., 275., 276., 277 sz. állásfoglalásoktól.

A szerződésekkel foglalkozó elvi tartalmú eseti döntés közzétételéről nincs tudomásunk. Az ilyen határozatok fóruma ugyanis a Bírósági Határozatok Hivatalos Gyűjteménye (BHHGY).¹³ A Pp. módosításnak a felülvizsgálati kérelemre vonatkozó része az ilyen döntéseket jogszabállyal azonos súlyú „élő” joggá avatta. (Vö. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának és Közigazgatási Kollégiumának közös véleménye a felülvizsgálati eljárás új szabályainak alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről, BH 2002. 6.) A Pp. 270. § (2) bekezdése szerint ugyanis „felülvizsgálati kérelem akkor terjeszthető elő, ha a felülvizgálni kért határozat az ügy érdemi elbírálására kihatóan jogszabálysértő, és (...) a határozat ... felülvizsgálata a joggyakorlat egysége, továbbfejlesztése érdekében szükséges, mivel a határozattal kapcsolatban elvi jelentőségű jogkérdés merül fel, és a Legfelsőbb Bíróság a jogkérdést illetően – a Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteményében közzétett módon – még nem hozott döntést, illetve a határozat olyan elvi jelentőségű jogkérdést dönt el, amelyre vonatkozóan a Legfelsőbb Bíróság a Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteményében korábban eltérő tartalmú elvi határozatot tett közzé.” Az elvi határozat léte, illetve vizsgálata azért lenne lényeges, mert a régi BH-s döntések, ha azokat elvi jellegű döntés meg nem erősíti, valószínűleg súlyukat veszítik. A 2001. évi CV. törvény 20. § (9) bekezdése alapján a bírósági szervezeti törvény hatálybalépése előtt meghozott irányelv, elvi döntés és kollégiumi állásfoglalás – amíg az a bírósági szervezeti törvény alapján alkalmazható – a Pp. 270. § (2) bekezdésének b) pontja tekintetében a Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteményében közzétett határozattal azonos megítélés alá esik. Ebből az a következtetés adódhat, hogy a BHHGY-ben közzétett eseti döntés, és a korábban hozott, de még alkalmazható „normatív” IE, ED, és PK azonos értékű „jogforrások”. Ez utóbbiak a bírósági szervezeti törvény 105. § alapján az eltérő iránymutatást tartalmazó jogegységi határozat meghozataláig alkalmazhatók. Álláspontunk szerint a jogállami jogbiztonság elé nehezen átható korlátot emel egyes eseti határozatok élő joggá, mintegy normatív jelleggel bírónak emelő Pp. rendelkezés. Nincs ugyanis kapaszkodó a korlát. Nem lehet tudni, hogy melyik eseti (BH-ban közzétett)

döntés bír(hat) majd elvi súllyal, mikor kerül egy korábbi BH-s döntést felülíró, illetve megerősítő határozat a BHHGY-be. Állandóan össze kell majd vetni a korábbi BH-s határozatokat a BHHGY-ben közzétett döntésekkel? El lehet a jelenben és a jövőben tekinteni a BH-kban közölt új határozatok tanulmányozását? Hogyan érvényesül egy BHHGY-s eseti döntés kötőereje egy kifejezetten normatív jelleggel megfogalmazott PK-hoz, vagy elvi döntéshez (irányelvhez) képest?

A jelen tanulmány számára az előző, csak kérdésekkel lezárható fejtegetés azzal a nyilván képtelen tanúsággal járna, hogy a bírói gyakorlat tanulmányozását annyiban el lehetne intézni, hogy irányadó szerződési eseti döntések nem léteznek. Ezt a tanúságot óvatosságból félretesszük, és megvizsgáljuk a hagyományos „BH”-ban közzétett, és egyes, a Legfelsőbb Bíróságtól megkapott⁴⁴ határozatokat.

4.2. Szerzői jog

Az Sztj. hatálya alatt keletkezett esetek még nem érték el a publikálásukhoz szükséges döntési szintet. Sem eseti – „BH-s”, sem elvi – „BHHGY-s” legfelsőbb bírósági, a felhasználási szerződéssel kapcsolatos döntésekről nem tudunk. Ráadásul az Sztj. hatályba lépése előtt kötött felhasználási szerződésekre – azok hatálya alatt – a régi szerzői jogi szabályokat kell alkalmazni (Sztj. 106. § (1), és a Ptk. és az Sztj. viszonya a régi és az új szerzői jogi törvény alapján azonos (van általános, a Ptk.-t háttértörvényé avató szabály – mindkét törvényben a 3. §)). Ez arra bátorít, hogy a régi szerzői jogi törvény talaján hozott döntésekből merítsünk, és az érvénytelenséget, a szerződésszegést, és a szerződés értelmezését tekintsük csomópontoknak, tehát nem vesszünk sorra minden egyes, a felhasználási szerződést érintő döntést.

Az pl. nyilvánvaló, hogy a szerzői jogdíj engedményezhetőségének kérdésében az általános polgári jogi szabályokat kell alkalmazni, ha nincsenek e tárgyban korlátozó szerzői jogi rendelkezések. Az már „kemény” szerzői jogi kérdés viszont, hogy a felhasználási jog nem engedményezhető, az ugyanis nem követelés, hanem önálló vagyoni jog, amelyet csak a szerzői jogi szabályok korlátjai között (fő szabály: személyhez kötött felhasználás) lehet harmadik személynek átengedni. (Vö. BH 1994. 23.)

Figyelmen kívül hagyjuk azokat a határozatokat, illetve döntés-elemeket is, amelyek az Sztj. által hatályon kívül helyezett miniszteri rendeleteken [Sztj. 110. § e)–r)] alapulnak.

4.2.1. Alaki okból érvénytelen felhasználási szerződés

A felhasználási szerződés érvénytelenségére nézve a Legfelsőbb Bíróság kialakította azt a gyakorlatot, hogy ha a szerző kifejezte – tipikusan ráutaló magatartással – a hozzájárulását a mű felhasználásához, a felek nem kötöttek írásba foglalt, minden szempontból érvényes és létező engedélyt és jogot is magában foglaló felhasználási szerződést, de megtörtént a mű felhasználása, akkor „az emiatt beálló érvénytelenség jogkövetkezményeit az Sztj. 3. §-a alapján alkalmazandó Ptk. 237. §-ának (2) bekezdése akként határozza meg, hogy amennyiben az eredeti állapot helyreállítására nincs lehetőség, a szerződést a határozathozatalig hatályossá kell nyilvánítani, és rendelkezni kell az ellenszolgáltatás nélkül maradó szolgáltatások felől” (BH 1993. 66 – álképviselő). Azt a helyes nézetet határozottan képviselte a Legfelsőbb Bíróság, hogy ha a konszenzus alapján létezőként kezelhető felhasználási szerződés – általában az alakiság megsértése miatt – semmis, nem lehet a szerzői jogsértés jogkövetkezményeit alkalmazni (BH 1993. 296, és BH 1994. 129). E bírósági gyakorlatig két nagyobb lépés vezetett. Először az érvényes szerződés nélküli – műátadáson, vagy más hozzájárulást kifejező szerzőkészen alapuló – felhasználást általában jogsértőnek tekintették, és a jogdíj a jogsértés jellemző szankciója jogcímen járt (BH 1990.

97). Fellelhető olyan közzétett döntés is, ahol a bíróság utaló magatartás címén ítélt szerzői jogdíjat a művet átadó szerzőnek, ha elmaradt az érvényes szerződés megkötése [BH 1992. 687., BH 1990. 257., 1992. 19.] A biztatási kár megállapíthatóságának helyét a szerzői jogi szerződések körében a bírói gyakorlat a legfrissebb döntések tanúsága szerint megtalálta BH (sajnos nem BHHGY) 2002. 480.] A hatályossá nyilvánítás jogcíme megtalálásáig¹⁵ ívelő fejlődést az az üzleti gyakorlat táplálta, amely szerint a szerzővel rendszerint csak tevékenysége ellátásának (a mű elkészítésének) feltételeiben állapodtak meg (BH 1992. 95). Ez történhetett írásban, de sokszor csak szóban, vagy ráutaló magatartással. Különösen elterjedt ez a jogrontó szokás az új képző- fotó- és iparművészeti alkotások piacán. (A már elkészült vizuális művek felhasználására – tipikusan kiállítására – szinte soha nem kötöttek és ma sem nagyon kötnek felhasználási szerződést.)

A hatályos Sztj. talaján csak kifejezett felhasználási engedéllyel lehet felhasználási jogot szerezni, ehhez a nyilvánosságra hozatalhoz bármely alakban megadott hozzájárulás nem elegendő [Sztj. 16. § (1), (4), 42. § (1) BHHGY 2000. 1. 188 (büntető határozat!).]

4.2.2. A felhasználási szerződés megszűnése

A régi szerzői jogi törvény szabályai alapján a szerző hibás teljesítése, késedelme, illetve a szerzői jogdíjfizetés elmaradása, vagy késedelme kérdéseiben születtek olyan bírósági döntések, amelyek a Ptk.-val fennálló viszonyt érintették. Itt a kulcskérdés a következő: a szerzői jogi szabályok rendezik a jövőben megalkotandó műre kötött felhasználási szerződésben a szerző hibás teljesítésének következményeit (átadás-elfogadás ismételtén is kijavításra visszaadás, a felhasználó oldalán csökkentett díjfizetés, illetve elállás). Mi történjék olyankor, ha olyan műfajta elkészítésére és felhasználására szerződnek a felek, amelynél lehetséges, hogy a teljesítés hibája az átadást követően válik felfedezhetővé (funkcionális művek, különösen szoftver és létesítmények tervei). Lehet-e e körben alkalmazni a Ptk. hibás teljesítési szabályait, miközben olyan tárgyról van szó, amelyet a szabályoz a szerzői jogi törvény?

Ha a szerző kötelezettsége a mű átadása – általában ez a helyzet a jövőben megalkotandó művek felhasználásra kötött szerződésekben –, a szerző szerződésszegése lehet késedelem, hibás teljesítés, a teljesítés lehetlenné válása és a teljesítés megtagadása. A régi szerzői jogi törvény bírói gyakorlata következetes abban, hogy a szerzői művel kapcsolatos hibát a szerzői jogi szabályok szerint kell elbírálni (BH 1992. 524., BH 1992. 389., BH 1992. 96., 8. P 25 886/1993/13., 8. P 20 269/1995/3. 8. P 24 657/1990/33. ítélet, 8. P. 24 707/1992/12, és a helybenhagyó döntés: Legfelsőbb Bíróság Pf. V. 21 170/1994/4.).

Ha a hiba nem a szerzői jogszabály uralma alatt álló „átadás-átvételi” időszakban, hanem az átadás (elfogadás) után vált felismerhetővé, a bíróság a teljesítés és a szerződés egyoldalú megszüntetéséről szóló általános szerződési szabályok alapján oldotta meg az ügyet (BH 1989. 102., 1992. 389., 1992. 96.) Eljutott oda is – helyesen – a bírói gyakorlat, hogy az átadás utáni létszakra vonatkozóan a szerzői jogi törvény nem tartalmaz speciális hibás teljesítési szabályokat, tehát az ekkor felismerhetővé vált hibákra aggály nélkül alkalmazhatók a Ptk. hibás teljesítéséről szóló rendelkezései (BH 1994. 207.)

Ami a lehetlenné válást és a teljesítés megtagadását illeti, ezek a Ptk. uralma alatt állnak. A szerzői késedelemre szintén a Ptk. szabályait kell alkalmazni (BH 1994. 22.). A Fővárosi Bíróság Legfelsőbb Bíróság által helybenhagyott ítélete, amely a késedelem miatt érdekmúlás címén gyakorolható felhasználói elállási jog meglétét támasztja alá (8. P. 22363/1993., Pf. VI. 20475/1994.) a Ptk. szabályainak a késedelemre való alkalmazását támogatja. Elállásról azért lehet beszélni, mert a szerződés-

szerű műátadás még nem történt meg, és az eredeti állapot visszaállítható. (Ha előlegfizetés történt, az a felhasználónak visszatér.) A Ptk.-t kell alkalmazni továbbá a szerzői jogdíj megfizetésével kapcsolatos felhasználói késedelemre, hibás (hiányos) teljesítésre és teljesítés megtagadására. Mivel pénzszolgáltatásról van szó, a Ptk. szerinti érdekműlás miatti elállási jog gyakorlásának jogszabályi feltételei nem adóttak. A Ptk. késedelmi szabályait alkalmazta a bíróság szoftver szerzői jogdíj megfizetésének késedelme esetén (BH 1994. 25.). A vita tárgya az volt, hogy a felhasználó képviselője vette-e át a kész művet, és ehhez képest késedelembe esett-e a felhasználó. Egyéb felhasználói szerződéseség esetén is – így pl. az eredeti műpéldány elvesztése – aggály nélkül jutott el a bíróság a Ptk. megfelelő rendelkezéseire (BH 1992. 523.)

4.2.3. A felhasználási szerződés értelmezése – a megszerzett felhasználási jog tartalma

Számos kiváló határozat foglalkozott a felhasználási szerződés értelmezésével, mégpedig elsősorban a Ptk. 207. § (1) bekezdésének talaján (BH 1993. 297., 1992. 755, 1992. 754., 1992. 633, 1992. 95, 1989. 57). Ma már sajátos szerződés-értelmezési, sőt bizonyos fokig „tartalom meghatározási” jogot kapott a bíróság az Szt.-ben [Szt. 42. § (3), 43. § (4), (5)], ezért a korábbi szerzői jogi szabályok alapján hozott ítéletek részletesebb elemzésétől el lehet tekinteni.

4.3. Iparjogvédelmi szerződések

4.3.1. Szabadalmi jog

Az Szt.-t szerződési kérdésekben alkalmazó bírói döntések élére kívánczik egy friss, a Ptk. helytelen alkalmazását demonstráló példa. A bíróság ugyan helyesen látja, hogy kellő okirati alátámasztás (és lajstromozás) híján nem képezheti korlátolt felelősségű társaság tagja nem pénzbeli vagyoni hozzájárulását egy külföldi (nemzetközi) bejelentésen alapuló szabadalmi igényre alapított magyarországi hasznosítási jog, azonban a helyes döntés jogszabályi indoka téves. „Az apportálás feltételezi tehát az apportőrnek az apport feletti rendelkezési jogosultságát, az apport forgalomképességét, vagyoni értékét és végrehajthatóságát. (...) A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 19. §-ának (1) bekezdése szerint a szabadalmi oltalom alapján a szabadalom jogosultjának – a szabadalmasnak – kizárólagos joga van a találmány hasznosítására. A 18. §-ának (1) bekezdése értelmében a szabadalmi oltalom a bejelentés közzétételével keletkezik, az oltalom hatálya visszahat a bejelentés napjára. Ugyanakkor a Ptk. 112. §-ának (1) bekezdése szabályozza a tulajdonos rendelkezési jogát, lehetővé téve a tulajdonost megillető használati, hasznosítási jog másnak történő átengedését. Nincs jogszabályi akadálya tehát annak, hogy a szellemi alkotás használati, hasznosítási jogát a jogosult apportálja (BH 2002. 193.) A bíróság nem ismerte fel, hogy a szabadalmat illető hasznosítás joga csak az Szt.-n alapul, a Ptk. szerinti dologi jogi tulajdonjoghoz semmi köze. A hasznosítási jog átengedésének jogcíme a hasznosítási szerződés, amely beépülhet társasági szerződésbe is (apport, vagy mellékszolgáltatás kft. esetében). Ha apportról van szó, az apport tárgya az apportórt illető hasznosítási jog, ha az egyébként megfelel a Gt. nem pénzbeli vagyoni hozzájárulásra előírt kritériumainak. (Természetesen az apportórt apportálhatja a „teljes” szabadalmi jogát is. Azt természetesen lehet és kell is vizsgálni, hogy szabadalmi igény, illetve igényre alapított hasznosítási jog apportálható-e. A vizsgálat tárgya ilyenkor elsősorban az, hogy a szabadalmi oltalom keletkezése feltételes.)

A szerződés létezéséről

A szabadalomátruházás jogcímét határozza meg egy régi, de e szempontból ma is irányadónak tekinthető eset. „A szabadalmat, illetőleg a szabadalmi igényt át lehet ruházni. Ennek feltétele azonban a határozott átruházási szándékot érvényre juttató szerződés.” (BH 1981. 141. II.)

Létezik bírói gyakorlat a konszenzuson alapuló, de hasznosítási szerződés nélkül folytatott hasznosítás megítélésére. Ha a szabadalmas engedélyével folyik ugyan a szabadalom hasznosítása, azonban a felek nem kötnek hasznosítási szerződést, ez hasonló helyzetet eredményez, mint az alaki okból érvénytelen szerzői jogi felhasználási szerződés. (A hasznosítási szerződésre azonban a törvény nem írja elő az írásbeli alakot.) A szabadalmi jogban a Legfelsőbb Bíróság álláspontja e kérdésben az, hogy a szabadalmi törvényben a hasznosítási szerződés fogalmáról szóló, a régi és az új szabadalmi törvényben azonos tartalmú rendelkezés alapján a bíróságnak joga van a díjazás mértékének megállapítására. Ez a vélemény megegyezik más álláspontokkal abban, hogy ilyenkor szabadalombitörítés nem következik be, sajátossága viszont az, hogy a díjazás jogalapját nem kell a Ptk.-ban (jogalap nélküli gazdagodás) keresni, mert maga az Szt. is lehetőséget ad a szerződés lényeges tartalmának (az ellenszolgáltatásnak!) a mérlegelés alapján történő megállapítására (LB Pf. IV. 20 689/1996/6.; már egész régen is ezt a nézetet vallotta a Legfelsőbb Bíróság, vö. BH 1979. 149.)

A hasznosítási szerződés megköthető és teljesíthető társasági együttműködés (személy- és vagyonegyesítés) keretei között is (BH 1993. 24.) E döntés is áttételesen alátámasztja a fenti, friss határozatot kritikával illető véleményt.

A szerződés tartalmáról és módosításáról

Az ingyenes hasznosítási szerződés nem semmis (nem valósul meg sem a jó erkölcsbe ütközés, sem egyéb semmisségi ok), akkor sem, ha annak következménye az, hogy a találmányra vonatkozó vagyoni jogokat megszerzett feltalálók nem kérhetnek licencia díjat a hasznosítótól. A szabadalmasok kérhetik a szerződés bírósági módosítását, az ingyenes szerződés visszterhessé alakítását, de ez csak marasztalásra irányuló perben lehetséges (LB Pf. IV. 21.168/1996/2.).

A hasznosítási szerződés lehet olyan tartós jogviszony, amelyben sor kerülhet a szerződés bírósági módosítására (Pl. BH 1985. 100. II., BH 1984. 489.)

A hasznosítási és a találmányi díj különbségeivel, a szerződés értelmezésére irányadó Ptk.-szabály felhívása útján többször is foglalkozott a gyakorlat (BH 1982. 44. III.).

A hasznosítási (engedély – jog) tartalmú szerződéseket tartalmuk szerint, a Ptk. általános szerződési rendelkezési alapján, a szerződési nyilatkozat értelmezésének szabályaira figyelemmel (BH 1984. 488. I.) minősítik a bíróságok. A felek adásvételnek nevezett, de valójában szabadalom- és ipari (a ma hatályos törvény szerint: formatervezési) mintahasznosítási szerződést kívántak kötni, amely megszegésére irányadók a Ptk. általános szerződési szabályai (BH 1992. 20.).

A szerződés teljesítéséről és megszegéséről

A Ptk. teljesítésre vonatkozó szabályai (277. §) alapján kell eldönteni, hogy ha a hatályos hasznosítási szerződés alapján az előállítást (mint hasznosítási módot) nem a hasznosító, hanem azzal szerződési kapcsolatban álló harmadik személy végzi, a hasznosítási jog átengedése, vagy csak közreműködő igénybe vétele valósult-e meg (LB Pf. IV. 21.120/1994./2. BH 1995. 566.). A szerződésszegésért való felelősség általános szabályait

kell alkalmazni a szabadalmi licencia szerződés alapján létrejött jogviszonyokban (BH 1991. 101.). Ha például a hasznosító a hasznosítási szerződésben kötelezettséget is vállal a hasznosításra (nemcsak jogot szerez), felel e kötelezettség teljesítéséhez igénybe vett közreműködőjéért (adott esetben külkereskedelmi bizományos). Ha a közreműködő vétkeken szerződésszegést követ el, ezért mindkét fél kártérítési felelősséggel tartozik (LB Pf. IV. 20. 017/1992/5., BH 1991. 101.).

A szabadalom átruházás során a jogszerző által vállalt mellék-kötelezettségek (fejlesztés) megszegéséért a jogszerző a Ptk. szerződésszegési szabályai alapján felel (BH 1983. 231.).

A hasznosítási szerződés megszűnése után folytatott szabadalomhasznosítás szabadalombitorlás. Ha a hasznosítási jogot engedő szabadalmas a szabadalmat átruházással szerezte, és az átruházó megszegte jogszavatossági helytállási kötelezettségét, az nem eredményezi a szabadalom átruházás semmisségét, csak a jogszavatossági igények nyílnak meg (LB Pf. IV. 23. 259/1996/5.).

A szerződés megszűnéséről

Ha a hasznosítási szerződés közvetett tárgyat képező szabadalmat megsemmisítik, a szabadalmas a hasznosítás fejében nem követelhet díjat. A döntésből nem látszik világosan a jogalap. Az csak a régi szabadalmi törvény hasznosítási szerződésről szóló 17. §-át hívja fel. Vajon a jogszavatossági helytállási kötelezettség megszegése, vagy más jogalap az, amely miatt a szabadalmas a jövőre nézve nem követelhet hasznosítási díjat (LB Pf. IV. 24 948/1999/6.) Egy „ősregi” határozat – jogdogmatikai szempontból helyesen – a senkinek sem felróható lehetetlenülés fogalmi körébe vonja azt az esetet, ha a hasznosítási szerződés közvetett tárgyat képező szabadalmi oltalom megdől (BH 1977. 373.) A határozat egyéb, mára elavult elemeitől el lehet tekinteni. A helyes jogi álláspont átvezet a know-how bírói gyakorlatához. A szabadalmi oltalom megdőlése esetén felvetődik az a kérdés, hogy van-e tárgya a szerződésnek (egyéb szellemi alkotás, vagy know-how), és a felek szerződési akarata kiterjedt-e erre vonatkozó hasznosítási jog (vagy a teljes vagyoni jog) megszerzésére, és ha igen, a szerződés szerinti ellenszolgáltatás hogyan számolható el figyelemmel a felfüggesztő feltétel (szabadalmi oltalom megadása) be nem következésére.

A hasznosítási szerződésnek a felek által kikötött felmondás, vagy a felek közös megegyezése miatti megszűnésére a Ptk. az irányadó – mondta ki a Legfelsőbb Bíróság egy részben hasznosítási, részben tevékenység ellátására vonatkozó szerződéscomag vizsgálata során (BH 1991. 310.)

4.3.2. Védjegyjog

A publikált védjegy szerződési bírói gyakorlat meglehetősen vérszegény. A határozatok közül ki kell emelni egyet, amelyet ugyan nem szerződési vitában hoztak, de világossá teszi a Vt. és a Ptk. viszonyát a jogalkalmazásban. A bíróság határozottan kimondta, hogy a védjegy törlése iránti ügyben a Ptk. 4. és 5. §-ai nem alkalmazhatók, mert a Ptk. 86. § (2) bekezdése alapján az említett alapvető szintű rendelkezésekkel összhangban álló különös szabályok alapján kell döntenet (BH 1994. 477.)

A szerződési kérdésekhez közeledve mindössze két döntést lehet említeni. A védjegyhasználati szerződés bármely alakban megköthető, ezért a bíróság úgy találta, hogy a tervgazdaság korában kötelezően ingyenes, egyébként írásbeli alakban kötött védjegyhasználati szerződés ráutaló magatartással is visszerthesse módosítható. Sőt, az ellenszolgáltatás is nyújtható olyan szállításokkal, amelyek export útján megvalósítják a védjegyhasználatot külföldön. Az ítélet arra is rávilágít, hogy a bírói gyakorlat a védjegyhasználati szerződést eleve tartós jogviszonynak tekinti (BH 1993. 442. – Orion ügy).

A ma hatályos Vt. talaján csak egy furcsa, a szerződéssel kapcsolatos hozható döntés lelhető fel. A Legfelsőbb Bíróság úgy találta, hogy a védjegyjogosultat illető jogérvényesítési igények kötelmi jogi követelésnek minősülnek, ezért tárgyai lehetnek polgári jogi engedményezésnek (BH 2001. 368.). A határozat így szól: „A védjegyjogosult a védjegybitorlásból eredő követeléseit engedményezheti, az engedményes pedig jogosult a védjegybitorlás miatt saját nevében fellépni.” Álláspontunk szerint a védjegyjogosultat illető abszolút szerkezetű jogokból lehasított bírósági igényérvényesítési jog nem lehet engedményezés tárgya. Az más kérdés, hogy a védjegylajstromba bejegyzett védjegyhasználónak maga a törvény biztosítja a védjegybitorlás miatti fellépés jogát, ha azt felhívás ellenére a védjegyjogosult nem gyakorolja [Vt. 29. § (2)]. E törvényi szabály léte fényesen bizonyítja, hogy szó sem lehet engedményezésről. Ha ugyanis a szóban forgó igények kötelmi jellegűek lennének, akkor a külön szabályra nem lenne szükség. Ekkor a Ptk.-ra utalás útján lehetne eljutni az engedményezéshez. Hasonló felhatalmazó rendelkezést tartalmaz az Szt. 98. § és az Szt. 36. § (2) is. Tehát általánosságban is ki lehet mondani, hogy a szerzői jogi és iparjogvédelmi igényérvényesítési jog nem lehet tárgya engedményezésnek, de e jogot a felhasználó / hasznosító / használó a törvény alapján megszerzi, illetve megszerezheti (a szerzői jogban eltérő tartalommal). Sőt, *odáig is el lehet jutni, hogy éppenséggel ez a felhasználási / hasznosítási / használati jog önálló létét bizonyító olyan törvényi rendelkezés, amely – ilyen jogalkotói döntés esetén – közös szabállyá is tehető.*

4.3.3. Know-how (és egyéb szellemi alkotás hasznosítására kötött) szerződések

A szerződés közvetett tárgyáról

A Ptk. 86. § (3) és (4) bekezdése hatályának idején a bíróságok szembesültek két kérdéssel. Az első úgy szól, hogy ha a felek maguk nem nevesített oltalmi tárgy hasznosítására kötöttek szerződést, akkor mi felel meg a know-how-nak, illetve egyéb szellemi alkotás kritériumainak. Megjegyezzük, hogy a jogi védelem határainak igencsak hasznos keresését végső soron a tőkehiány vetette fel. A mai társasági jog hajnalán ugyanis – a pénztőke hiánya miatt – megpróbáltak az alapítók olyan vagyoni értékkel bíró „teljesítményeket” is apportálni, amelyek nem, vagy csak látszólag feleltek meg a Ptk. közvetlen védelme alá tartozó „szellemi alkotás”, vagy know-how követelményeinek.

A második kérdés akként vetődik fel, hogy ha nevesített szellemi javak felhasználására / hasznosítására kötnek a felek szerződést, azonban a szerződés felfüggesztő feltételét jelentő oltalom megdől (pl. a szabadalmi oltalmat nem adják meg), milyen jogcímen kell a felek között elszámolni. Ugyanennek a kérdésnek a része az is, ha a létező oltalom „érvénytelenítése” miatt lehetetlenül a szerződés.

A pusztai szakmai hozzáértés, egy bizonyos szerződéstípus megkötéséhez és alkalmazásához szükséges szakértelem nem minősül sem know-how-nak, sem egyéb szellemi alkotásnak. Ugyanakkor a szerződésállomány meglétével is bizonyítható üzleti jó hírnév, goodwillre forgalomképes vagyoni értékű jog alapítható (itt nincs szó persze szellemi teljesítményről – BH 1990. 476.). Hasonlóképpen, egy folyóirat szerkesztésére vonatkozó, kétségkívül szellemi, a szerkesztésben részt vevő újságírók szakmai hozzáértésében megnyilvánuló szakismeret összessége sem elégíti ki a jogi védelem feltételeit (BH 1992. 690.).

Tulajdonképpen az első és a második kérdés határával is találkozott a bíróságok szintén a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás (rádióműsor adaptációja volt az ügy tárgya – a későbbi műsorformátum – licencia probléma előképe) minősítése kapcsán. Azért beszélhetünk határterületről, mert a szóban forgó esetben azt kellett eldönteni, hogy a társaság rendelkezésére bocsátott

szakirodalmi mű felhasználási joga, vagy a tanulmányban leírt ismeretek hasznosítási joga jelentette-e az apport tárgyát. A szerzői jogi védelem automatikusan, a mű keletkezésével illet meg a szerzőt. Az ügyben nem az volt a kérdés, hogy mi történik, ha a szerzői jogi védelem esik (pl. a mű más személy művének szolgálai másolása, tehát a védelem nem illeti meg), hanem az, hogy milyen tárgyra milyen terjedelmű jogot szerez(het) a társaság. Látszólag kis hiba messzemenő következményekkel járt, avagy a jogban csak a részletek számítanak?! „A társasági szerződés az apportot know-how-nak minősítette, az apportlista tanulmánynak nevezi. (...) A Legfelsőbb Bíróság GK 52. számú állásfoglalása szerint a know-how vagyoni értékű gazdasági, műszaki, szervezési ismeretek és tapasztalatok összessége, és mint ilyen, gazdasági társaságba vagyoni hozzájárulásként bevihető. A Ptk. 86. §-ának (4) bekezdésén alapuló elmélet és gyakorlat szerint a know-how alapvetően gazdasági, műszaki, szervezési ismeret és tapasztalat, a gyakorlatban felhasználható, korlátozottan hozzáférhető, oltalom addig illeti meg, amíg közkinccsé nem válik, másra átruházható, átadható, vagyis forgalomképes. Értékét a korlátozottan hozzáférhetősége adja, tudása másokkal szemben előnyt jelent. A tudományos ismereteket kifejtő tanulmányok szintén szellemi alkotások, és a szerzői jog védelme alatt állnak. *A tanulmány felhasználásának módja a felek megállapodásának a tárgya, a felhasználót annyi és olyan jog illeti meg, amelyet a jogosult – a szerző, alkotó – a számára lehetővé tett.* Tisztázni kellett volna, hogy a tagok mit bocsátottak a társaság rendelkezésére: know-how-t vagy tanulmányt, vagy olyan tanulmányt, melynek know-how-nak minősülő eleme is van. Ennek eldöntése ugyanis más és más jogkövetkezményekkel járhat a társaság, de a harmadik személyek szempontjából is.” (BH 1992. 257. III.)

A döntés annyiban is lényeges, hogy áttételesen megerősíti: felhasználási jog is lehet – ha a Gt. szerinti feltételeknek megfelelő – apport tárgya.¹⁶

A második kérdésben a bírói gyakorlat egyértelmű: ha a nevesített oltalom megdől, meg kell keresni, hogy a megdől oltalom terjedelmén túlmenő szellemi teljesítmény létezik-e, és ha igen, ezt a hasznosító hasznosította-e. „Ha a feltaláló szellemi alkotását a hasznosító akként hasznosítja, hogy a hasznosítás eredménye túllép a feltaláló-szabadalmas javára fennálló oltalom terjedelmén, de nyilvánvaló, hogy az eredményben része van a feltaláló szabadalmi oltalomban nem részesülő szellemi alkotásának is, a díjazás alapja a Ptk. 86. § (4) és 87. § (2) bekezdés” (Pf. IV. 22. 053/1995/7.).

Hasonlóképpen: Külön jogszabály hatálya alá nem tartozó műszaki ismeretek védelme iránti perben a jogosultnak kell bizonyítania, hogy annak eredményeit az alperes elsajátította vagy felhasználta.” (BH 2000. 243.) Kifejezetten a szabadalmi oltalom megdőlésének a következményeit is elemezte a bíróság olyan ügyben, ahol a felek nemcsak a szabadalmi igény (szabadalom) hasznosítására, hanem az átadott dokumentáció szerinti hasznosításában is megállapodtak. A bíróság a Ptk. 200. § (1) bekezdés, a 207. § és a szabadalom megdőlése tekintetében a 228. § (feltétel) útján jutott el oda, hogy ha a megdől oltalmi körén túlmenő, az átadott dokumentáció szerinti hasznosítás is folyt, és a dokumentáció tartalma megfelel a know-how kritériumainak, jár az erre az esetre kikötött, illetve értelmezéssel megállapítható hasznosítási díj (BH 1989. 59.).

A know-how védelem feltételeiről

A bírói gyakorlat tulajdonképpen továbbfejlesztette jó szándékú, gyakorlatias, és nem kifogásolható kiterjesztő értelmezés útján a know-how Ptk.-beli fogalmát az alábbi elemekkel:

- a know-how *vagyoni értéke vagy titkosságából*, vagy abból adódik, hogy *az ismeretek speciális szempontok szerinti csoport-*

tosítása olyan mennyiségű munkaráfördítést igényel, amely miatt a felhasználni kívánó számára előnyösebb a kész ismeret megszerzése, mint a saját kutatásban való előállítás. Ilyen összefüggésben értéke – a használatól függően – változhat, relatív (BH 1992. 257. III.).

- „A tag az apportként átadni vállalt *know-how-t tárggyiasult formában* köteles a társaság rendelkezésére bocsátani”. Ugyanez értelemszerűen irányadó a gazdasági társasági jogviszonyon kívül a know-how jogosult és a hasznosító jogviszonyában is (GK 52., BH 2000. 219). A döntés még azt a külön tanulmányozást is igénylő, és első pillantásra is aggályos megállapítást is tette, hogy „Az apport végrehajthatóságát az biztosítja, hogy a know-how leírásra került, és a társaság birtokolja azt.” Az aggályt az okozza, hogy nem a hordozónak, az ingószáknak, hanem az ismeretre vonatkozó kizárólagos vagyoni jognak kell megfelelnie a végrehajthatóság követelményeinek. (Ld. még nem a társasági jogban hasonlóan: BH 2000. 243.).
- Végül állást foglalt a bíróság abban a kérdésben is, hogy mikor szűnik meg *közkinccsé válással* a know-how oltalma. „Az a tény, hogy a tudomány állásához kapcsolódó, feltételezett ismeret az adott megoldás előállításának lehetőségét az érintett szakmai kör részére nem zárja ki, önmagában nem eredményezi a megoldás közkinccsé válását.” (BH 1992. 391. II.) Ez ellenkező következtetésre is ösztönöz. Ha az ismeret szabadalmi bejelentés közzététele révén kerül nyilvánosságra, az álláspontunk szerint mindenképpen közkinccsé válást jelent, hiszen a bejelentő feltárási kötelezettsége a gyakorlati megvalósításhoz (reprodukáláshoz) szükséges és elegendő kitanítást jelent. (Az más kérdés, hogy a gyakorlatban hogyan lehet e kötelezettségnek csak formálisan eleget tenni.)

A know-how oltalom abszolút jellegéről

A Ptk. novella hatályba lépése kapcsán kellett a bíróságnak megbirkóznia azzal a kérdéssel, hogy a know-how oltalmának van-e visszamenőleges hatálya, és az milyen körben (kivel szemben) áll fenn. „A személyeket védelem illeti meg a vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik tekintetében is. A védelem körében a jogosult azt is követelheti, hogy az eredményeit felhasználó személy részesítse őt az elért vagyoni eredményben. Ha azonban valamely vagyoni értékű műszaki ismereteket jelentő megoldás létrehozása munkaköri kötelezettség vagy szerződéses kötelezettség alapján történt, a dolgozó a munkáltatójával szemben, a kötelezett a szerződés szerint jogosítottal szemben a Ptk. 87. §-ának (2) bekezdése alapján nem érvényesíthet díjigényt.” (BH 1980. 468.)

A kellékszavatosságról

A bíróság aggálytalanul jutott el a Ptk. 277. § útján a hibás teljesítés szabályainak alkalmazásához know-how hasznosítási szerződés megszegése esetén. „A szerződés azonban nemcsak oltalmazott szellemi alkotások hasznosítási jogának engedélyezéséről és ennek megfelelő díjkikötésről szól, hanem a felperes (a know-how jogosult) részéről átadással teljesítendő szolgáltatásokról is. A felperes a termék gyártásához szükséges műszaki ismeretek, különleges eljárás, »előírások«, tervek, műszaki ismeretek szolgáltatását is vállalta és teljesítette. A felperes díjigényével szemben a dokumentáció hibáira való hivatkozás és a díjfizetésnek ez okból való megtagadása – tartalma szerint a szavatossági jogok kifogás útján való érvényesítését jelenti.” (BH 1990. 179.)

5. Szükséges-e a szerzői jogi és iparjogvédelmi jogátruházási szerződésekre utalni az adásvételi szerződés szabályai körében, és indokolt-e a szerzői jogi és iparjogvédelmi licencia szerződések (egyes?) szabályainak a kódexbe emelése?

5.1. A forrásokban kifejtett álláspontok

A források közül *Ficsor* és az MSZH foglalkoznak a kérdéssel. A koncepció javaslatát kételyeket ébresztőnek vélik, nem látják, hogy a szerződési szabályok egy részének a meglévő szabályozási környezetből történő kiszakítása milyen előnyökkel járhat, figyelemmel arra, hogy nem vetődött fel a gyakorlat részéről igény a Ptk. és a szellemi javakra vonatkozó szerződések szorosabb összekapcsolására. Felvetik, hogy a szerzői jogi felhasználási és az iparjogvédelmi hasznosítási/használati szerződések egy típus alá rendezése aggályos. Ebben további vizsgálatot tartanak szükségesnek. *Bacher* a know-how hasznosítási szerződés Ptk.-ban való szabályozását tartja megfontolandónak.¹⁷ Az észrevételek általában elutasítják a szerződési szabályok Ptk.-ba emelését, de létezik olyan vélemény is, amely üdvözli az elképzelést.¹⁸

A források – részben keletkezési időpontjuk miatt érthetően – nem foglalkoznak a koncepció azon javaslatával, amely szerint:

- A jogszavatossági szabályokat az új Ptk.-ban a hibás teljesítés általános szabályai közé kell emelni, így alkalmassá téve ezeket a normákat a forgalomképes vagyoni értékű jogok átruházására irányuló szerződések hibás teljesítésének orvoslására is. (Koncepció Kötelmi Jogi Könyv IX. fejezet 3. pont, 130. o.)
- Az adásvétel szabályainak megfelelő alkalmazását mondja ki a törvény a vagyoni értékkel bíró forgalomképes jogok visszerthes átruházására. A koncepció itt a szerzői és szabadalmi (és valószínűleg valamennyi iparjogvédelmi oltalomból eredő) vagyoni jogokra is gondol. [Koncepció, Egyes szerződéstípusok 4.a), 144. o.]

5.2. Álláspontunk

5.2.1. A licencia- és jogátruházási szerződésekkel összefüggő jogviták során nem keletkeztek gyakorlati nehézségek az adott szerzői jogi, illetve iparjogvédelmi törvények és a mögöttes Ptk. alkalmazásában. A bírói gyakorlat aggálytalanul megtalálta a megfelelő általános szerződési szabályokhoz vezető utat, függetlenül attól, hogy általános utaló rendelkezés (Szt.), a hasznosítási szerződéseknél meglévő utaló norma (Szt., Vt.) alapján, vagy utalás nélkül közvetlenül (know-how hasznosítási szerződés) került sor a Ptk. alkalmazására. Emiatt tehát a szabályok viszonyában módosításra nincs szükség.

5.2.2. Egy olyan szabály, amely a koncepció (Egyes szerződéstípusok 4.a.) szerint – az adásvétel megfelelő alkalmazását mondaná ki a forgalomképes vagyoni jogok átruházására, szükséges lehet. A szellemi javak tekintetében azonban csak akkor nyílhat mód az adásvétel szabályainak alkalmazására, ha a külön törvények eltérően nem rendelkeznek. A külön törvények eltérésére történő utalást nélkülözhetetlennek tartjuk, mert a szellemi javak körében a jogátruházás sokkal inkább kötődik a licencia szerződés sajátosságaihoz, mint a dologi tulajdonátruházáshoz.

5.2.3. A jogszavatosságról szóló, minden licencia- és jogátruházási szerződésre is irányadó szabálynak a szerződések általános szabályai között történő elhelyezése segít a jogszavatosság alkalmazásának jogdogmatikai botladozásán, feltéve, ha abból, vagy más általános szabályból kitűnik, hogy irreverzibilis szolgáltatás (jogátengedés) esetén a jogszavatosság megsértésének végső szankciója az azonnali hatályú felmondás.

5.2.4. *Nincsenek jelenleg sem jogátruházási, sem licencia szerződési szabályok a szerzői jogi törvényben szabályozott szomszédos és kapcsolódó jogi teljesítményekre* (kivéve az előadóművészi teljesít-

ményeket), *a know-how-ra, az egyéb, nem nevesített szellemi alkotásokra*, továbbá az értekezésben nem vizsgált *kereskedelmi, és tartomány (domain) névre*. Emiatt szükség lehet a Ptk.-ban általános licencia szerződési szabályokra, noha ezek hiánya eddig semmilyen gyakorlati nehézséget nem jelentett. Jogátruházási általános szabályokat az 5.2.3.-ban írtak miatt nem szükséges alkotni.

Ha sor kerül általános licencia szerződési rendelkezések alkotására, ezek tárgyai (nem szükségszerű sorrendben) a következők lehetnek:

- utalás arra, hogy az általános licencia szabályok csak abban a körben érvényesülnek, ahol a szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények eltérően nem rendelkeznek;
- fogalom (egyfelől engedély adása, másfelől jog keletkezése a szellemi jószág hasznosítására, a jogszerző az engedély fejében díjat fizet);
- az engedély és a jog területi és időbeli korlátozhatósága (figyelemmel arra, hogy a korlátok főszabály-, vagy kivétel jellegéről már az egyes törvényeknek kell – a szerzői jogi és iparjogvédelmi eltérések fényében – rendelkeznie);
- az engedély és jog nem kizárólagos, illetve kizárólagos jellege, és ez utóbbin belül a kizárólagosság két fajtája;
- a kizárólagos jog megvonásának szankciója arra az esetre, ha a felhasználó / hasznosító / használó a megszerzett jog gyakorlásával indokolatlanul késlekedik;
- a jog harmadik személynek történő átengedésének a jogosult külön engedélyéhez kötése;
- a jogszerző javára feltételes perbeli fellépési jog az oltalom megsértése esetére;
- az oltalom megszűnésének szerződésmegszüntető joghatása.

5.3. Indokaink

A gyakorlat zavartalanságát a szerződési szabályokkal, és a bírói gyakorlattal igazoltuk.

A szellemi javakra vonatkozó jogátruházás szűkszavú szabályai mellett minden bizonnyal segítséget ad, ha a Ptk. az adásvételnél (6.2.2.) a német „Rechtskauf” mintájára¹⁹ utal a *forgalomképes vagyoni jogok átruházására*, és egyben elkerüli a dologi tulajdonjog tárgyánál a jogokra való utalást. Ekkor azonban megaluzulhat az a kapcsolat, ami a szellemi javaknál a jogátruházást (amely akár főszabály, akár kivétel) összeköti a licenciával. Ezért tartjuk *feltétlenül szükségesnek a szellemi javak körében az eltérés megengedését*. Ismét felidézzük, hogy egyrészt a szerzői vagyoni jog főszabályként nem átruházható, másrészt pedig a szerzői jogi jogátruházásra és az előadóművészek jogátruházási szerződéseire is elsősorban a felhasználási szerződés szabályait kell alkalmazni (Szt. 55. §), és az iparjogvédelemben is döntő szempont a jogátruházás többszempontú oszthatósága. Egy újabb, meggondolást jelentő szempont, hogy az iparjogvédelmi licencia szabályok – az engedély tárgya okán – szorosan kapcsolódnak a jogátruházáshoz, tehát itt mintegy fordított a viszony (valamennyi iparjogvédelmi törvényben védett jog tekintetében, kivéve a földrajzi árujelzőket, amelyekre vonatkozó jog forgalomképtelen).

A jogszavatosság jelenlegi helyzetét és egy általános szabály előnyeit és bukatóit külön szerkezeti egység tárgyalta.

A licencia szerződések általános szabályaira tett javaslatunkat hosszadalmas megfontolás előzte meg.

Nemzetközi egyezményes támpont a szerződési jogban tulajdonképpen *nincs*. Az európai szerzői jogegységesítést a közelmúltban elemző, monográfia mélységű kézikönyv kínálva keresi, szemezgetve az egyes irányelvekből a közös „szerződési” rendelkezéseket, de csak jogátruházási / joggyakorlási szabályokat talál.²⁰ Azt is megállapítja, hogy a szerződési szabályok rendezése nem is tartozik végső soron közösségi hatáskörbe.²¹ (Az más kérdés, hogy ha egy szerződés kihat a közösségi belső piacra, azt milyen közösségi jogi norma alapján lehet, illetve kell vizsgálni.)

A közelmúltban elkészült egy tagországonkénti elemzést is tartalmazó terjedelmes monográfia a Bizottság felkérésére. Az értekezés célja volt, hogy megvizsgálja, lehet-e a szellemi javakra vonatkozó (elsősorban a szerzői jogi) szerződési jogot közelíteni / egységesíteni a Közösségben.²² A tanulság: a szerzői jogi szerződési jog harmonizációja jelenleg teljes mértékben idő előtti lenne, a legtöbbet egyfelől a szerzők és előadók, másfelől a felhasználók érdekeit egyaránt kifejező szerződésminták kidolgozásával lehet tenni.²³

Ugyanakkor a *nemzeti jogrendszerek* egyre inkább törekednek a részletesebb, részben *fogyasztó-, részben szerzővédő szerződési jog* kiépítésére.²⁴ Létezik a német jogban Urhebervertragsrecht,²⁵ mint jogterület, amely a szerzői jogi törvény általános szerződési szabályaiból, a kiadói jog külön tartott rendelkezéseiből, és a BGB-re és az AGBG-re épülő, egyes új műfajtákra kötött szerződések általánosított tapasztalataiból áll. Nincs azonban jogi kapocs a BGB és a szerzői jogi törvény között. Így a fejlesztés vagy a szerzői jogi törvényben történik (allgemeines Urhebervertragsrecht), vagy, ha egy, külön nem szabályozott műfajra kötött szerződés polgári jogi elemeivel kapcsolatban kívánunk segítséget adni a jogalkotók, a BGB-hez nyúlunk (ld. alább).

Az utóbbi időben felerősödött a *szoftverszerződések szabályozása* iránti igény. A döntő kérdés a fogyasztóvédelmi szempontú elektronikus szerződéskötés és kellékszavatosság szabályozása, ami magával hozza, hogy arról is kell dönteni: dologátadás-e a szoftver felhasználási szerződésnek jellemző szolgáltatása. Ezt az USA-ban – lévén a kérdés nem szövetségi hatáskör – tagállami, azonos tartalmú törvények elfogadása útján kívánják megvalósítani.²⁶ Németországban a BGB kötelmi jogi módosítása révén a szoftverszerződések egyes kérdései a BGB-ben találtak helyet.²⁷ *Összességében meg kell állapítanunk, hogy a Ptk. és a külön törvények viszonyában a szerződésekre irányadó szabályokra nézve követhető igazodási pont nincs.* A saját szabályozási hagyományainkra, gyakorlatunkra kell és lehet építeni.

A magyar jogirodalom eddig eltérő típusalkotó jegyeket talált az iparjogvédelmi licenciac, és a szerzői jogi felhasználási szerződések részletesebb vizsgálata során. *Lontai Endre* a szerzői jogi felhasználási szerződést önálló, mégpedig az iparjogvédelmi

licencia szerződéstől is elkülönülő típusnak tekinti, ezt bizonyítja az iparjogvédelem szemszögéből a licenciac szerződésekről írt monográfiája.²⁸ A szerzői jogi felhasználási szerződés típusképző ismérvéhez *Lontainál* a felhasználási jog átengedésén túl hozzá tartozik a mű elkészítésére irányuló kötelezettségvállalás is. Nem utolsó sorban ezzel különbözteti meg *Lontai* a szerzői jogi licenciac (felhasználási) szerződést az iparjogvédelmi licenciac szerződéstől, amelynek a szerzői jogi felhasználástól eleve távol eső tárgya és e tárgy know-how-ként minősülő, illetve gazdasági indokkal ilyen minősített ismeretekkel való bővülése képezi az önálló típus alapját és sajátosságait.

A szerzői jogi felhasználási szerződésre vonatkozó újabb munka szerint a felhasználási szerződés lényegi eleme nem más, mint a felhasználási jog „konstitutív átengedése”, vagyis az engedély a jogosult, és az ennek alapján keletkező vagyoni (felhasználási) jog a felhasználó oldalán. Itt tehát a műalkészítési kötelezettség nem típusalkotó ismérv, csak esetenként fordul elő, hiszen már elkészült, és a felhasználó számára máshonnan hozzáférhető műre is köthető felhasználási szerződés.²⁹ A fő eltérések közé sorolhatók a *Ficsor* és az MSZH által is említett³⁰ szerzővédő, valamint a jövőbeli művek megalkotásával kapcsolatos rendelkezések is.

E különbségeken túl mutatkoznak eltérések az iparjogvédelmi alkotásokra és az árjelzőkre kötött hasznosítási / használati szerződések között is, és e sajátosságoktól nem lehet eltekinteni. *A közös szabályok kivétele a szerzői jogi és iparjogvédelmi törvényekből és a Ptk.-ba emelése gyökértelenné és tulajdonképpen csaknem alkalmazhatatlanná tenné a kétségkívül szükséges eltérő, és csak az adott oltalmi tárgyra jellemző rendelkezéseket.*

Így arra a következtetésre jutottunk, hogy a jelenleg szerződési szabályok nélkül létező oltalmi tárgyakra vonatkozhatnak elsősorban a Ptk. általános licenciac szerződési szabályai. A nevesített oltalom körében a rendelkezések csak akkor alkalmazhatók, ha az adott oltalomra vonatkozó törvény nem tartalmaz eltérő rendelkezést. Belátjuk, hogy e javaslat bizonyos szabályok azonos, vagy némileg eltérő tartalmú megismétlődésével járhat.

Faludi Gábor

JEGYZETEK

- 1 Az e pontbeli fejtegetések jelentős mértékben támaszkodnak a „Faludi” jelzésű munkára (ld. az első rész jegyzeteinél).
- 2 „A felhasználási szerződések sajátos, sui generis szerződéstípusba tartoznak (...)” *Lontai Endre: Szellemi alkotások joga*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001. 113. o.
- 3 Faludi 3. fejezet, különösen 45–46.o.,
- 4 *Gyertyánfy Péter: A szerzői vagyoni jogok újraszabályozásáról*, J. K., 1995/10., 451. o.
- 5 *Vö. The New York Times Co., Inc. vs. Tasini*, 533 U.S. 483, 121 S. Ct. 2381, 150 L. Ed.2d 500 (2001) – A szabadúszó újságírók cikkeire szóban vagy ráutaló magatartással kötött szerződés alapján megszerzett kizárólagos vagyoni jog alapján a jogszerző szerkesztőség nem jogosult a cikkeket külön engedély nélkül elektronikus adatbázisban lehívásra hozzáférhetővé tenni vagy erre másnak engedélyt adni. , Copyright World, May, 2002, „In Brief”, 11–13. o., az esetet említi Christine McInerney.
- 6 Gerhard Schricker: *Zum neuen deutschen Urhebervertragsrecht*, GRUR Int, 2002/10, 797–809.o.
- 7 Pl. a 2002. évi labdarúgó VB közvetítési jogainak értékesítése, más aspektusból a Kirch csoport ügye, az AOL-Warner fúzió, amely tartalmat, hírközlési technikát és eszközöket olvaszt össze, a „tárgy nélküli” műsorformátum-licenciac szerződések, stb.
- 8 Bővebben ld. *Faludi* 10.3.6.1., 174–175. o.
- 9 *Vö. Bacher* 3.1.–3.3., 27–30. o. Szt. 28. § (1), Fmt. 21. § (2), Hmt. 17. § (1), Topt. 8. § (3), Vt. 24. § (1).
- 10 *Vö. Lontai Endre: A licenciac szerződések alapvető kérdései*, KJK, Budapest, 1978., 54–81., és 83–131., különösen: 118–122.
- 11 Még a koncepció is csupán az adásvétel rendelkezéseinek a „Rechtkauf” történő megfelelő, tehát mutatis mutandis alkalmazását irányozza elő.
- 12 PK 290-el módosított PK 286, amely tekintet nélkül arra, hogy engedélyzési jog, vagy díjigény érvényesítéséről van szó, a régi, már hatályon kívül helyezett Sztj. rendelkezései szerint az egyes vagyoni jogokra nézve konkrétan helyi bírósági hatáskörbe utalja a közös jogkezelésből eredő va-

gyoni jogok bíróság előtti érvényesítését. Az állásfoglalás tartalma részben elavult, részben érdemben is helytelen, és okafogyottá is vált, különös figyelemmel az ítéletablak felállítására. Tudomásunk szerint azonban nem létezik törvényben szabályozott jogi technika egy PK „hatályon kívül helyezésére”. Jogegységi döntés, vagy ellenkező tartalmú elvi (eseti) határozat leronthatja. A gyakorlatban kollégiumi véleményekben lehet hasonló tárgyú „rendelkezéseket” találni.

- 13 Az értekezés megírásakor rendelkezésünkre állt a BHHGY 1999-es, a 2000-es, a 2001-es évfolyama (hat folyóiratszám). Szerzői jogi határozatok: 2000. 1. 188 (büntető határozat, amely a szerződés, kifejezett engedély nélküli felhasználást szerzői jogi jogsértésnek minősíti); 1999. 2. 100. (szerzői jogi jogsértés esetén nem vagyoni kártérítés feltételei); szabádmalmi jogi döntések: 2000.1. 214 ideiglenes intézkedés), áttételesen: 215.; védjegyjogi határozatok: 2001. 1. 422. 1999. 1. 21. (lajstromozási akadály).
- 14 Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma vezetőjének, *dr. Murányi Katalinnak* és *dr. Völgyesi Lászlónak* tanácsvezetőnek a döntések rendelkezésre bocsátásáért.
- 15 Ha az új Ptk... megváltoztatja az érvénytelenség jogkövetkezményeit, ismét a jogalap nélküli gazdagodáshoz lehet majd eljutni a vázolt tényállásokból. *Vö.: Vékás Lajos: Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás*, in: *Liber Amicorum Studia E. Weiss Dedicata*, (Liber Amicorum 7) Bibliotheca Iuridica, Budapest, 2002, 289–318., a témánkat érintő javaslat: 317. o., d) pont.
- 16 *Vö: Faludi* 191–211.
- 17 *Ficsor* 9.), 11.) g), 28. o., MSZH 9.) , 11.) g), 4., 5., 6. o., Bacher 3.4., 31. o.
- 18 Az Innovatív Gyógyszergyártók Egyesülete ért egyet az általános szerzői jogi és iparjogvédelmi szerződési szabályok kódexbe emelésével.
- 19 BGB 433, *vö. Palandt: Bürgerliches Gesetzbuch*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1990., 473, 475. o.
- 20 *Michél M. Walter (szerk): Europäisches Urheberrecht. Kommentar*, Springer, 2002. VIII. fejezet (Silke von Lewinski)

- 21 Ein einheitliches Europäisches Urhebervertragsrecht dürfte in naher Zukunft schon angesichts der Probleme, die Kompetenz zu begründen nicht zu erwarten sein. (Az előző jegyzetben hiv. mű, VIII. fejezet, 91-es széljegyszám).
- 22 Lucie Guibault, P. Bernt Hugenholtz. *Study on the conditions applicable to contracts relating to IP in the EU, Final report, Institute for Information Law, Amsterdam, The Netherlands, May, 2002.*
- 23 Előző jegyzetben említett mű: 7. fejezet, 157., 158. o.
- 24 A német szerzői jogi törvény szerzőbarát, a jogdíj arányosságát, sőt megfélemlését védő rendelkezéseiről ld. *Gerhard Schricker: Zum neuen deutschen Urhebervertragsrecht*, GRUR Int, 2002/10, 797–809. o.
- 25 Friedrich-Karl Beier, Horst-Peter Göting, Michael Lehmann, Rainer Mowfang (szerk): *Urhebervertragsrecht*, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1995, 55–58.
- 26 Uniform Computer Information Transactions Act (UCITA), a jogalkotási folyamat állomásaira ld. NCCUSL adopt all proposed revisions to UCITA, with some adjustments, World Licensing Law Report, 2002/8, 12–13. o.
- 27 A kellekszavatosság szempontjából adásvételként kell tekinteni a szoftverfelhasználást, ha dobozolt szoftver a szerződés tárgya, ha a vevő egyösszegű ellenértéket fizet, és a felhasználási jog határidő nélküli (azaz a teljes védelmi időre szól). Egyéb esetekben a bérlet analógiáját kell használni, és a kellekszavatossági igények is e megkülönböztetéshez igazodnak, Gesetz zur Modernisierung des Schuldrechts, BGBl I 61, November, 29, 2001. A kettős jellegű (termék, és jogként szolgáltatás is) szoftverre vonatkozó kellekszavatosság külön szabályozásának igényét már a magyar irodalomban is kifejtette: *Gyertyánfy Péter: A számítógépi programok és elektronikus adattárak szerzői joga*, kandidátusi értekezés, Bp., 1989.
- 28 Lontai Endre: *A licenc szerződés alapvető kérdései*, KJK, Budapest, 1978. 83–131. o.
- 29 Faludi 80–91. o.
- 30 Ficsor 9.), MSZH 9.).

A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege (de lege lata és de lege ferenda)*

1. Elméleti alapvetés

1.1. A tulajdon-szerzésmódok jelentősége

Mind a jogban, mind pedig a jogtudományban vannak *axiomatikus tételek*, melyeknek – köztudottan – sem a létjogosultságát, sem pedig az igazságtartalmát bizonyítani nem kell. Miért nem szorulnak ezek bizonyításra? Mert a jogi axiómák tartalmát és létjogosultságát egyaránt a több évszázados, sőt olykor-olykor, egyik-másik esetében a több évezredes társadalmi közfelfogás és jogi közmeggyőződés alakította ki, tette vitathatatlaná azáltal, hogy a történelmi és tudományos fejlődés lecsiszolt róluk mindent ami felesleges vagy vitatható. A magánjog hatalmas anyaga egészében bővelkedik ilyen axiomatikus tételekben, alapvető értekekben. Nem bátorság, hanem szűklátókörű vakmerőség volna ezen alapvető tételek, alapértékek bármelyikét nagyon alapos ok nélkül, mondjuk pillanatnyi társadalmi változások vagy személyes tudományos felfogások okán megváltoztatni vagy pláne „a történelmi szemétdombjára dobni” (ahogy azt a marxista jogtudomány művelői tették nem is oly rég).

A polgári jogot illetően ilyen általánosan elfogadott tétel, hogy az – mind történeti kialakulásában, mind hatályos anyagában – *döntő mértékben vagyoni jog*. Ezt a felfogást nem sérti, ha elismerjük, sőt hangsúlyozzuk, hogy a vagyoni jog *mellett* gyors ütemben és növekvő arányban fejlődik a *személyi jog* (különösen a személyiségvédelem és a szellemi alkotások, az immateriális javak védelme terén). A vagyoni jog alapjogviszonya a *tulajdonjogviszony*. A tulajdonjogviszony léte szempontjából elsődleges kérdés a *tulajdonjog megszerzése*. Ezáltal az egész vagyoni jog szempontjából is kiemelkedően jelentős kérdés a *tulajdon-szerzésmódok* törvényi szabályozása. A szerzésmódok szabályozása terén további axiomatikus tételek léteznek. Ezek közül a három legfontosabb, hogy a szerzésmódok törvényi felsorolása *taxatív* jellegű, az egyes szerzésmódok törvényi szabályai *kogensenk*, továbbá hogy különbséget teszünk *eredeti és származékos szerzésmódok* között. Az *átruházással*, mint a legfontosabb és tömegesen előforduló származékos szerzésmóddal kapcsolatban ilyen axióma, hogy az a magyar jogban *szigorúan jogcímes jelenség*.¹ Az első három tétellel itt az elméleti alapvetés keretében foglalkozunk, a szerzésmód és jogcím kapcsolatáról pedig az átruházásnál lesz szó.

1.2. A szerzésmódok véges száma

A 19. század magánjogának tudománya dolgozta ki a dologi jogok „*numerus claususának*”, azaz véges számának a gondolatát.² Ennek lényege, hogy újfajta dologi jogot *csak törvény* hozhat létre, a személyek magánautonómiája erre nem terjed ki. Az európai magánjogi kódexek ennek megfelelően tételesen felsorolták az általuk elismert dologi jogokat (a tulajdonjogot és az egyes korlátozott dologi jogokat). A magánjogi tankönyvek ettől kezdve következetesen hangsúlyozzák a dologi jogok zártkörűségének elvét. A magyar jogirodalomban pl. *Almási Antal* megfogalmazásában: „a dologbeli jogosultságok sora zárt, úgy hogy az érdekelt felek ügyleti vagy bármely más rendelkezéseik útján sem létesíthetnek a forrásban el nem ismert új fajta dologbeli jogosultságot”.³ Mivel ebből következően a felek a dologi jogoknak csak a törvényben elismert fajtái, azaz típusai közül választhatnak, német szerzők a zártkörűség elvét a dologi jogban érvényesülő „*típuskényszer*” (Typenzwang) elvének is nevezik.⁴

A dologi jogban érvényesülő zártkörűség elvének legkézenfekvőbb magyarázatát *Szladits*tól olvashatjuk: „Az abszolút jogok szorosan *zárt* kört alkotnak, amelyen belül e jogok fajtait név szerint fel lehet sorolni. Más típusú abszolút jogokat a felek akarata sem keletkeztethet, mert a felek magánautonómiája, a törvény különös felhatalmazása nélkül, nem háríthat kötelezettségeket kívülálló harmadik személyekre”.⁵ A zártkörűség elvének újabb keletű és egyben további magyarázatát adják az osztrák tankönyv szerzői. Szerintük az adott társadalomban érvényesülő vagyoni berendezkedéshez, „a vagyonomegosztáshoz fűződő *jogbiztonság és áttekinthetőség* elveiből következik, hogy a dologi jogok fajtáit a törvény pontosan előírja. A felek nincsenek abban a helyzetben, hogy új dologi jogot hozzanak létre. Más szóval létezik a dologi jogok, *numerus clausus*”, azaz véges száma”.⁶ Mivel a dologi jog a vagyoni jog egészének alapja és egyúttal a társadalom vagyoni berendezkedésének a joga, ezen a téren fokozott jelentőséggel bír a jogbiztonság egyúttal alkotmányos követelménye és ettől elválaszthatatlanul az áttekinthetőség (*Klarheit*) elve. Hiszen bizonyos mértékig mindenki tulajdonos, jogosult, akivel szemben mint kívülálló mindenki kötelezett, és ez megfordítva is igaz, minden jogosult mint kívülálló, egyúttal kötelezett is a mások tulajdonával szemben. Ugyanakkor a társadalomnak mint egésznek, a magántulajdon közterhei és közkötelezettségei szempontjából nyomós közérdeke is fűződik a dologi jogviszonyok áttekinthetőségéhez. Ezt szolgálja és egyúttal nagy mértékben megkönnyíti a dologi jogok véges száma.

* Ez a tanulmány az Igazságügyi Minisztérium megrendelésére, a Dologi jogi albizottság számára 2001. júniusában készült.

Lényegében *ugyanezen nyomós indokok* alapján mondhatjuk azt is, hogy a legfontosabb dologi (és egyúttal vagyoni) joghoz, a tulajdonhoz sem juthat bárki, tetszése szerinti módon. Ahogyan a dologi jog fajtákat, úgy a tulajdonszerzési módokat is a törvény alapján pontosan számba lehet venni, ezek törvényi felsorolása (ha nem is egy, hanem több törvényben) *taxatív jellegű*, azaz létezik a szerzésmódok zárt köre, véges száma is. A felek magánautonómiája nem csak új dologi jog fajtát nem keletkeztethet, de *más módon sem* keletkeztethet, mint amit törvény szerzésmódként elismer.

1.3. A tulajdonszerzés szabályainak kogenciája

A zártkörűség elvéhez logikusan kapcsolódik a másik dologi jogi alapelv, a *tartalmi kötöttség* elve (szemben a kötelmi jogban érvényesülő tartalom-meghatározás szabadságával). A felek számára nem csak a dologi jogok fajtái vannak törvényileg meghatározva, de azok lényeges tartalmi elemei is. Vagyis nem csak új fajta dologi jogot nem alapíthatnak, de a törvényileg adottakat sem tölthetik meg másfajta tartalommal, mint amit a törvény elismer. Ennek magyarázata is az, hogy míg a szerződés szabadon megállapított tartalma a két fél „magánügye”, kívülállókra az tipikusan nem hat ki, addig az abszolút szerkezetű dologi jogok tartalma minden kívülállóra mint „kötelezetre” kihat. Ezért tilos mind *más fajta*, mind pedig *több* kötelezettséget is a kívülállókra hárítani, mint amit *és amennyit* a törvény megenged. A tartalmi kötöttség elve ugyanúgy a jogbiztonságot és az áttekinthetőséget is szolgálja, ahogyan azt a zártkörűség elvénél is láttuk.

Az alapelv érvényesülésének szükségszerű követelménye a szerzésmódok tekintetében a *törvényi szabályozás kogenciája*. Ez azt jelenti, hogy a tulajdonszerzési módok mint tulajdonjogviszonyt keletkeztető jogi tények, *tényállások minden lényeges elemét a törvénynek kell meghatározni*, mégpedig oly módon, hogy attól a felek – hacsak maga a törvény kivételt nem tesz – sem egyoldalú jognyilatkozattal, sem szerződéssel nem térhetnek el. Ha mégis eltérnek, az nem minősülne tulajdonszerzésnek (nem keletkeztetne tulajdonjogviszonyt), és kizárólag a felek közötti (kötelmi) hatállyal bírna. A megoldás nem zárja ki, hogy a felek több lehetséges szerzésmód között szabadon válasszanak (pl. a ráépítés törvényi szabályai helyett az átruházást – az adásvételt, ajándékozást – válasszák).

A kogenciának a dologi jogban nem csak a szerzésmódok tekintetében, hanem – főszabályként – a dologi jog egészében érvényesülnie kell (ugyanúgy, ahogy a státuszjogok másik nagy csoportjában, a személyi jogban is). Ezért ezt a főszabályt – a szerzésmódok véges számának kimondásától eltérően – nem itt, hanem a dologi jogok bevezető rendelkezései (alapelvei) között célszerű kimondani.

1.4. Eredeti és származékos szerzésmódok megkülönböztetése

Tulajdonszerzés alatt általánosságban, a szó legtágabb értelmében mindazokat az eseteket értjük, amikor valamely dologra nézve tulajdoni *jogviszony jön létre*. Más szóval ez azt jelenti, hogy az adott birtokba vehető dolog fölött *tulajdonosi hatalom keletkezik*. A tulajdonjog megszerzése a tulajdonszerző személy szempontjából *mindig új* tulajdonjogviszony keletkezését jelenti. Ettől független ténykérdés, hogy magán a dolgon *előzőleg*, illetve a tulajdonszerzés pillanatában fennállott-e már egy *korábbi tulajdonjog*, vagy sem. *Ha nem* állott fenn előző tulajdonjog (mert a dolog eleve gazdátlan jószágként létezett, vagy mert az előző tulajdonosa felhagyott a tulajdonjogával és ezért vált gazdátlanná) eredeti *tulajdonszerzésről* beszélünk. Ennek legősibb és legtisztább esete a gazdátlan javak *elsajátítása* (régies nevén a foglalás: *occupatio*). Ha a tulajdonszerzéskor a dolgon fennállott egy *előző* tulajdonjog s az új tulajdonos joga *azon alapszik*, abból száрма-

zik, akkor *származékos szerzésmódról* beszélünk. Ennek tipikus esete élők között az *átruházás*, halál esetére szólan pedig az *öröklés*.

Határeset, ha tulajdonszerzéskor a dolgon fennállt ugyan egy előző tulajdonjog, az új tulajdonos tulajdonjoga mégsem azon alapszik, hanem attól függetlenül, *arra tekintet nélkül* keletkezik. Elméletileg ezt az esetet is – a tulajdonszerző szempontjából – eredeti szerzésmódnak mondjuk.

A tulajdonszerzési módoknak ezt a harmadik axiomatikus tételét, az eredeti és származékos szerzésmódok megkülönböztetését a jogtudomány dolgozta ki, a Ptk. ezt a felosztást (csoportosítást) így nem használja. Ezt az elméleti megkülönböztetést azonban nem csak a tulajdonjog megszerzésére, hanem szélesebb értelemben az alanyi magánjogok megszerzésére is használják. Ma már nem lehet bizonyosan tudni, hogy a tudományos gondolkodás a tulajdonszerzés eredeti és származékos megkülönböztetését absztrahálta-e és terjesztette ki bármely alanyi magánjog megszerzésére, vagy éppen megfordítva, a teljesen elvont, elméleti különbségtételt konkretizálta, vetítette rá a tulajdonszerzés törvényben felsorolt módozataira. Magának a megkülönböztetésnek azonban nem csak *elméleti* (dogmatikai), hanem *gyakorlati* jelentősége is van. Eredeti tulajdonszerzés esetén az új tulajdonjogviszony tartalmára *nincs befolyással* az előzőleg esetleg fennállt tulajdonjogviszony tartalma, így nem érvényesülnek az azt terhelő egyes korlátozások sem. Származékos tulajdonszerzés esetén azonban az előző tulajdonjog száll át az új tulajdonosra, azaz alanyváltozás következik be a tulajdonos személyében. Ez az alanyváltás azonban nem változtat a már fennállt tulajdonjogviszony tartalmán, az új tulajdonos a jogosultságokkal együtt a kötelezettségeket és korlátozásokat is „megszerzi”. Ezt juttatja kifejezésre az ugyancsak axiomatikus tétel: a származékos tulajdonszerzési módokat a „*nemo plus iurus*” elve uralja. Az előző tulajdonos nem származtathat át több jogot (kevesebb kötelezettséget) az új tulajdonosra, mint amivel maga rendelkezett (illetőleg őt terhelte). Így a származékos szerzésmódoknál szükségképpen *jogelődről és jogutódról* van szó, míg az eredeti szerzésmódoknál a „*jogutódlás*” fogalmilag kizárt.⁷

Az axiomatikus tételekről a bevezetőben mondottak alapján az eredeti és származékos tulajdonszerzési módok közötti megkülönböztetést *elméleti-tankönyvi tételként* a jövőben is fenn lehet, sőt fenn kell tartani. Kérdés azonban, hogy kell-e ennek tükröződnie valamilyen mértékben és módon a tulajdonszerzési módok új törvényi szabályozásában? A válaszadáshoz szükséges a megkülönböztetés alaposabb történeti-, elméleti- és gyakorlati megismerése.

2. Történeti gyökerek

2.1. Római jogi előzmények

A rómaiak *ius gentium* (helyenként *ius naturale*) és *ius civile* szerinti tulajdonszerzési módokat különböztették meg. A *ius gentiumon* alapuló tulajdonszerzési módok voltak: az átadás (*traditio*), a foglalás (*occupatio*), a kincstalálás (*thesauri inventio*), a *dologgyesülés* (erre még a középkorban sem alakult ki latin szakkifejezés), a gyümölcsszerzés (*fructuum perceptio*) és a feldolgozás (*specificatio*). A *ius civile* szerinti tulajdonszerzési módok voltak: a *mancipatio*, az *in iure cessio* és az elbirtoklás (*usucapio*). A felsorolt kilenc legfontosabb tulajdonszerzési mód mindegyike egyedi dolog tulajdonjogának megszerzésére vonatkozott (így egyedi, különös jogutódlásnak – *singularis successio*-nak – minősült). Később ettől megkülönböztették több dolog, egy *egész vagyon* egyszerre, a maga összességében történő megszerzését (egyetemes jogutódlás – *universalis successio*). Ilyennek minősült az *öröklés*, a fizetésképtelen adós vagyonának megszerzése *árverésen*, a *feleség vagyonának* férj általi megszerzése *manusos házasság* esetében.⁸

A legújabb római jogi tankönyv szerzői kitérnek arra is, hogy később a római jog tudományában a tulajdonszerzési módokat

további szempontok szerint is csoportosították. A pandektisták csoportosították a tulajdonszerzési módokat aszerint, hogy azok jogügyletekkel (kétoldalú jogügylettel a mancipatio, az in iure cessio és a traditio, egyoldalú jogügylettel az occupatio), vagy *egyéb tényekkel* valósulnak meg. Újabb csoportosítási szempont az, hogy a tulajdonszerzési módhoz szükséges-e valamilyen *jogcím (causa v. titulus)* vagy sem. Az elbirtokláshoz és az átadáshoz mindenképpen szükséges volt a *causa*, a mancipatio és az in iure cessio *kauszátlan (absztrakt)* szerzés volt, a többi szerzés mód pedig *elve magában foglalta* a tulajdonszerzési jogcímet.

Nem római eredetű, de a római jogra nézve is alapvető jelentőségű a később legáltalánosabban bevett felosztása a tulajdonszerzésnek *eredeti és származékos* szerzés módokra. Eredeti szerzés módról (*acquisitio originaria*) van szó, ha más jogától függetlenül keletkezik új tulajdonjog (így elbirtoklás vagy foglálás esetén), származékos szerzés módról (*acquisitio derivativa*) pedig amikor a tulajdonjog mástól származik, vagyis az a tulajdont szerzőhöz jogutódlás címén kerül (traditio, mancipatio, in iure cessio). Egyértelműen római jogi eredetű viszont a származékos tulajdonszerzési módokra is alkalmazott – de ezen túlmenően általános érvényű – jogelv a „*nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*”. Az elv alól mindig kivétel volt a pénz átruházása, a posztklasszikus korban pedig az az eset is, amikor a *fiscustól* vásároltak meg egy olyan dolgot, amely nem volt a *fiscusé*.⁹

2.2. Magánjogi előzmények

Jelen tanulmány keretében nem lehet feladatunk az eredeti és származékos tulajdonszerzési módok európai elméleti és tételes jogi intézménytörténetét összehasonlító módszerrel részleteiben bemutatni. Elegendő itt – mint közismert tényre – a római jog máig ható továbbélésére (újjaéledésére, recepciójára) utalni, ami az egyik legmeggyőzőbb bizonyítéka a tradíció (itt a szó általános értelmében: a hagyomány) hatalmas erejének. A római jog legalapvetőbb jogtételi – gyakran jogelvékké absztrahálódva – „szó szerint” vagy lényegi tartalmukat illetően változatlanul ismétlődtek évszázadokon át, kortól és helytől függő árnyalatokkal gazdagodva. Az ismétlés, az átvétel éppúgy jellemző a jogtudományi művekre, tankönyvekre, mint az ezek nyomán születő tételes jogszabályokra, magukra a polgári törvénykönyvekre is.

Ez az általános megállapítás különösen igaz az olyan viszonylag „értéksemleges” jogintézményekre, mint amilyenek a tulajdonszerzési módok is. Ezek többségének tényállása időtől és helytől függetlenül egyforma, következésképpen az elméleti felosztásuk is „kortalan”, azaz évszázadokon át változatlan maradhatott.

Példaként csupán a hozzánk legközelebb álló és a magyar jogfejlődésre a legnagyobb hatást gyakorló Osztrák Polgári Törvénykönyvet (Optk.) említem. Ez a 380–445. §§-ban szabályozza a tulajdonjog megszerzését és megszűnését, ezen belül az egyes tulajdonszerzési módokat, három fejezetre bontva. A II. rész III. fejezet általános követelményként rögzíti a szerzés mód és a jogcím egységét „Czím és jogos szerzés nélkül tulajdonra szert tenni nem lehet” (380. §). Ezután a *közvetlen szerzés címe és módja*, az *elsajátítás* (foglálás) szabályai következnek, külön említve a *vadászat* és *halászat* jogát, valamint a *mébrajok* és más *szelíd és szelídített állatok* elfogását, továbbá az elhagyott ingók és ingatlanok elsajátítását (381–387. §§). Ezután következnek a *találás* szabályai, külön említve a *kincstalálást* (388–403. §§). A II. rész IV. fejezet a *növedék* általi tulajdonszerzésről szól, ezen belül külön említve a *föld természeti gyümölcsseit*, az *állat szaporulatát*, az újonnan keletkezett szigetet, az *elhagyott vízméder*, az *áradvány (sodorrány)* és az elsodort föld tulajdonjogát, a *felmunkálás* (feldolgozás) és *egyesítés* (összekeverés, összevegyítés), a *beépítés* és a *ráépítés* szabályait (404–422. §§). A II. rész V. fejezete szól az *átadás* általi tulajdonszerzésről, mint *közvetett szerzés módokról*, melynek jogcímeiként a *szerződést*, az *öröklést*, a *bírói íté-*

letet és a *törvényi rendelkezést* említi. Külön-külön említi az átadás módozatait, ingóknál a *testi*, a *jelképes* és a *kijelentés általi* átadást, ingatlanok esetén a *telekkönyvi bekebelezést*, mindkét dologfajtánál rendezve a többszöri eladás esetét is (423–441. §§). Az Optk. külön §-ban rögzíti a *nemo plus iuris* elvét is (442. §).

Ha a két ősi, ius civile szerinti tulajdonszerzési módot, a mancipatit és az in iure cessit figyelmen kívül hagyjuk, a maradék hét római jogi szerzés módból hat itt szerepel az Optk. rendszerében, a hetedik, az elbirtoklás rendszertanilag később, mint „jogszerző elvülés” kerül szabályozásra (1466. §), egyértelműen a tulajdonjog megszerzéseket. Az Optk. felsorolásából az is nyilvánvaló, hogy az egyes tulajdonszerzési módok „absztrakt” jellege erősödött azáltal, hogy az általános tényállások speciális tényállásokkal egészültek ki.

Ami pedig a tulajdonszerzési módok elméleti (tankönyvi) osztályozását illeti az a 17–18. századig a római jogi tankönyvek felsorolását, majd annak nyomán az Optk. és Code Civil rendszerét tükrözi. Így a magyar magánjog fejlődésének első mérőföldkövet jelentő 1845-ös tankönyv (*Frank Ignác: A közgazdaság törvénye Magyarországon*, 219–229. oldalak) lényegében az Optk. római jogi gyökerű felsorolását követi és *még nem* használja az eredeti és származékos szerzés módok közti különbségtételt. *Helmut Coing* utal rá, hogy bár az „originár” és „derivatív” szerzés módok megkülönböztetését már *Hugo Grotius* használta a „De iure belli ac pacis”-ban, más szerzők még a 18. században is többféle terminológiát használtak. A 19. században azonban mondhatni egyeduralkodóvá és teljesen egybehangzóvá válik az *eredeti és származékos* szerzés módok megkülönböztetése.¹⁰ Emellett – a telekkönyvi rendszer kiépülése folytán – elterjed az *ingók és ingatlanok* szerzés módjainak külön-külön történő tárgyalása, szükségszerű átfedésekkel (pl. az elbirtoklás, átruházás, öröklés eseteiben). Ennek illusztrációjaként is csupán egyetlen munkát *Szladits Károly: Dologi jog* című művét említtük,¹¹ amely egyfelől összefoglalja a megelőző bő évszázados tudományos gondolkodás eredményeit, másfelől pedig erős befolyást is gyakorolt a későbbi tudományos fejlődésre, tankönyvi irodalomra és a jogalkotásra is.

A tankönyvnek a tulajdonjog megszerzéséről szóló része azonnal azt eredeti és származékos szerzés módok megkülönböztetésével indul: „A tulajdonszerzés, mint mindennemű jogszerzés vagy *származékos* vagy pedig *eredeti* szerzés mód.” A megkülönböztetést olyannyira adottnak és közismertnek tekinti, hogy az eredeti szerzés mód fogalmát meg sem határozza, az csak a származékos szerzés fogalmából („a contrario” értelmezéssel) olvasható ki. „Származékos az olyan szerzés, amely jogi hatályát a korábbi jogosult jogából meríti: annak fennállásától függ és csak annak korlátai között érvényesül”. Részleteiben ezt a fogalmat sem fejt ki, csupán utal a két legfontosabb esetére, az élők közötti átruházásra és az öröklésre, viszont rögtön ezután hosszasan kifejti a szerzés mód és a jogcím kapcsolatát az élők közötti tulajdonátruházás körében (erre később még visszatérünk). Ezután előbb az *ingók* tulajdonának szerzését tárgyalja a következő sorrendben: 1. *átruházás* (ideértve a nem tulajdonostól való szerzés eseteit is); 2. *öröklés*; 3. *uratlan dolog elsajátítása* (foglálás); 4. *találás, kincstalat*; 5. *gyümölcszedés*; 6. *egyesülés, átalakítás*; 7. *elbirtoklás*. Jól látható, hogy a szerzés módok tárgyalása (a két ősi ius civile szerinti szerzés mód és az öröklés kivételével) lényegében megegyezik a római jogból ismert felsorolással és *nem alkalmazza az eredeti és származékos* szerzés módok megkülönböztetése szerinti *csoportosítást*. Az *ingatlanok* szerzés módjairól szóló rész túlnyomóan a telekkönyvi jogot tartalmazza, majd a szerzés módokat két csoportba sorolja: 1. tulajdonszerzés telekkönyvi *bejegyzéssel* (átruházás, bírósági végrehajtás és kisajátítás) és 2. *tulajdonszerzés telekkönyvön kívül* (öröklés, élők közti váromány és elbirtoklás).

Érdekeséggé kell meg említeni, hogy *Szladits* ebben a tankönyvben még külön megemlíti a „*nem telekkönyvezett*” ingatlanok szerzés módjait: *ingó módjára* egyszerű átadással, ha már va-

laki birtokában volt, ha pedig még uratlan, akkor *foglalással*. Itt említi az újonnan keletkezett ingatlanrész (iszapolás, sodorvány, elhagyott meder, mederben támadt sziget) *növedék* útján való tulajdonszerzést is, amely mindig már meglévő ingatlanhoz járul új alkotórésziül.

2.3. A Ptk. közvetlen előzményei

Itt természetesen nem az 1945–1959 közötti nagyarányú társadalmi-gazdasági-jogrendszerbeli változásokról van szó, bár azok a polgári jog jelentős részét is alaposan átformálták, hanem egyrészt az 1928-as Magánjogi törvényjavaslatról, másrészt a *Szladits* által szerkesztett Magyar Magánjog I–VI. kötetéről, ami 1939–1942 között jelent meg, és amelyek a Ptk. tételesjogi és jogtudományi előzményeinek tekintendők. Állításunkat részben arra alapozzuk, hogy ez a két alkotás jelenti a magyar magánjog tudományának és kodifikációs kísérleteinek a csúcspontját és azt a gondolati közeget, melyben az 1959-es Ptk. kodifikátorai felnéledtek, részben pedig arra a már említett sajátosságra, hogy a tulajdonszerzési módok – hasonlóan a magánjog számos más alapintézményéhez – kortalanok, politika- és rendszersemlegesek. Megjegyzendő az is, hogy a klasszikus magánjogi értékek Ptk.-ban történő átmentéséhez kedvezett a történelmi pillanat is: az 1956-os forradalmat leverő hatalom a politika síkján a megtorlás és elrettentés gyakorlatát folytatta ugyan, a személyi és főleg a vagyoni viszonyok körében azonban – a társadalom szabadság és autonómia iránti igényére tekintettel, valamint a konszolidáció érdekében – átmenetileg nagyfokú engedményeket is tett. A magyar Ptk. ennek köszönhetően – „szocialista” jelzője ellenére – tartalmilag az összes többi szocialista ország polgári törvénykönyvéhez képest a leginkább hasonlított a nagy nyugat-európai kódexekhez és ennek következtében bizonyult a leginkább időtállóknak is. (Ezt a tényt önmagában véve sem szabad figyelmen kívül hagyni az újrakodifikálás során!)

Az *Mtj.* a tulajdonszerzés módjait az *ingatlanok és ingók* szerinti bontásban tárgyalja. Az *ingatlanok* tulajdonának négyféle általános szerzőmódját említi, mindegyikhez különös eset(ek)et is kapcsolva.

1. *Átruházás.* „Ingatlan tulajdonának átruházásához szükséges, hogy a felek a tulajdon átruházásában *érvényes jogalapon megegyezzenek* és hogy a tulajdont a szerző javára a telekkönyvbe *bejegyezzék*” (539. §). Ha a jogalap szerződés, annak érvényességéhez okirat szükséges. Az átruházás különös eseteként szerepel az *élők közötti váromány*, „ha az átruházó az ingatlan tulajdonát *bontó feltétellel* vagy *véghatáridővel* ruhazza át olyképp, hogy a feltétel teljesülésével vagy határidő elteltével a tulajdon egészen vagy részben reá visszaszálljon vagy harmadik személyre szálljon át, a tulajdon *visszaszállása* vagy *átszállása* a feltétel teljesülésével vagy a határidő elteltével telekkönyvi *bejegyzés nélkül* is bekövetkezik” (540. §).

2. *Növedék.* „A telek tulajdonosa megszerzi annak a dolognak a tulajdonát, amely a telek *alkotórészévé* válik” (541. §). Különös eseteként szerepelnek a folyóvíz *elhagyott medre* és a folyóvízben *újonnan támadt sziget*, a természetes *iszapolás* és a *sodorvány*, a tó, mocsár vagy láp *kiszáradt medrének* megszerzése a parti telek tulajdonosa által, továbbá a *beépítés* és a *beültetés-bevetés* tulajdonjogi következményei.

3. *Elsajátítás.* Az *Mtj.* (ma is követhető módon) lehetővé tette az ingatlan tulajdonáról való *lemondást* telekkönyvi *bejegyzéssel* (561. §) és az ilyen módon gazdátlaná lett ingatlan *elsajátítását* a fekvés szerinti *község által*, az elsajátítás telekkönyvi *bejegyzésével* (548. §). Az ilyen elsajátítás akadályát a már bekövetkezett elbirtoklás lehetett.

4. *Elbirtoklás.* Az *Mtj.* többféle elbirtoklási időt ismert. *Jóhiszeműen* szerzett birtok esetén az *elbirtoklási idő* 32 év volt (549. §). *Rosszhiszeműen* (bűncselekménnyel vagy vétkesen tilos önhatalommal) szerzett birtok az elbirtoklást kizárta. *Alaki hibás* szerződéssel szerzett ingatlan elbirtoklásához azonban már 3 év is

elegendő volt (550. § – ez a megoldás ma is indokolt volna!). Ugyanennyi volt a *gazdátlaná vált* ingatlan elbirtoklási ideje is, ha a 3 év a községi elsajátítás előtt letelt (551. §).

Ingók tulajdonának megszerzése alatt a *hat klasszikus szerzőmód* szerepel azzal, hogy a találásnak az *Mtj.* három külön nevesített esetét említi.

1. Az első helyen szereplő *átruházáshoz* – a római jogi hagyományt és az *Optk.*-t követve – az *Mtj.* is megkövetelte az *érvényes jogalapot* (562. §). Nem követelte meg viszont azt, hogy az *átruházó maga* tulajdonos legyen, hanem csak azt, hogy a *szerző fél jóhiszemű* legyen és *visszterhesen* szerezzon (563. §). Ezzel a nem tulajdonostól való tulajdonszerzést mind a Kereskedelmi Törvénynél, mind az azt követő ma hatályos Ptk.-nál szélesebb körben ismerte el, bár kivételként kezelte azokat az eseteket, amikor a tulajdonos a dolog birtokát *erőszak*, *fenygetés* vagy *egyébként akarata*n kívüli okból veszítette el.
2. Az *elsajátításhoz* a „sajátjával” való birtokbavétel volt szükséges, kivéve, ha az elsajátítást törvény tiltja, vagy az másnak az „elsajátító jogát” sérti (567. §). Gazdátlan ingóként szabályozta az *Mtj.* a *vadállat*, a *hal*, a *gazdátlaná vált szelídített állat* és az *elszállt méhraj* befogását.
3. *Találással* egy év elteltével lehetett megszerezni az elveszett ingó dolog tulajdonjogát, feltéve, hogy a találó az őt terhelő köteleességeknek eleget tett (a jogosult kutatása, értesítése, hatósági bejelentés). Részben e köteleességek teljesítését ösztönözte a *találódj* pontos törvényi meghatározása (571–581. §§). A találás általános szabályai után az *Mtj.* speciális szabályokat írt elő a *magánlakásban*, a *közhatóság*, közforgalmú *vasút* vagy más nyilvános *közlekedési* intézet vagy *vállalat* helyiségében történő találás, illetőleg a *kincstalálás* eseteire (582–597. §§).

4. *Átalakítás* elnevezéssel szerepelt az idegen ingó dolog *feldolgozása* vagy *egyéb módon* történő átalakításával egy új ingó dolog előállításával. Az átalakítást végző tulajdonszerzésnek feltétele volt, hogy ezt a maga számára végezze és munkájának értéke nagyobb legyen a feldolgozott anyag értékénél, valamint, hogy jóhiszemű legyen. Az átalakító tulajdonszerzése harmadik személynek az anyagot terhelő jogát megszüntette (598–599. §§).

5. *Egyesítés és vegyítés.* Különböző tulajdonosok ingó dolgainak „elválaszthatatlan” egyesítése (összekeverése, összeolvasztása, egyéb módon történő összevegyítése) az *Mtj.* alapján is – főszabály szerint – *közös tulajdont* keletkeztetett, ami alól kivételt a legértékesebb dolog („főalkotórész”) tulajdonosának tulajdonszerzése jelentett (600–602. §§).

6. Az *elbirtoklás* szabályai ingókra nézve lényegében ugyanazok, mint ingatlanokra nézve, kiegészítve azzal, hogy a *nemtulajdonostól jóhiszeműen*, *de ingyenesen* szerzett dolog tulajdonjogának megszerzéséhez is *három év* elbirtoklási idő volt szükséges. Ha az elbirtokló a három éven belül tudomást szerzett arról, hogy a dolog nem volt az átruházó tulajdona, ez az elbirtoklást kizárta (603–606. §§).

A *Szladits Károly* által szerkesztett *Magyar Magánjog* I–VI. kötetében – amit máig is a klasszikus magyar magánjog-tudomány csúcspontjának tekintünk – a tulajdonjogról szóló részt (az V. kötetben) *Kolosváry Bálint* írta. Ennek negyedik fejezete viseli „a tulajdonjog megszerzése” címet, de az ötödik fejezetben „a tulajdonjog módosulása és a növedék” címszó alatt is több hagyományos tulajdonszerzési módot tárgyal.¹² A tulajdonjog megszerzése fejezetcím után „a tulajdonszerzési módok általában” alcím alatt rögtön az *eredeti és származékos szerzés* (acquisitio originaria, derivativa) közötti különbségtétellel kezd, mégpedig általánosan, az *alanyi magánjogok keletkezésénél*. Meghatározása szerint *eredeti szerzés*nél „a jogi hatást előidéző jogi tény más személy jogától független, eddig még nem létezett jogot teremt”, míg

származékos szerzésnél „a jogszerzés ténye csak mások jogától feltehetően, tehát már fennálló és létező jogokat kapcsol át más jogalanyhoz”. „Amihez képest: eredeti jogszerzésnél *’jogutódlás’* soha nincs, a származékosnál ellenben szükségképpen *’jogelődről és jogutódról’* van szó.” Ezt az általánosított megkülönböztetést vetíti aztán rá a tulajdonjog megszerzésére is, és rögtön áttér az egyes szerzőmódok tárgyalására. A szerzőmódokat három csoportba sorolva tárgyalja. *Eredeti* tulajdonszerzési módok alatt szerepelnek: 1. az uratlan dolgok *elsajátítása* (ezen belül az állatfogás, a vadászati és a halászati jog és a méhraj befogása); 2. a *találás* (és külön a *kincslelet*); 3. a *gyümölcselválasztás* (ha ez nem a tulajdonost, hanem pl. a haszonélvezőt, a jóhiszemű birtokost illeti meg). A *származékos* szerzőmódokat két csoportra bontva külön tárgyalja *ingóknál* és *ingatlanoknál*. *Ingók származékos* szerzőmódjaiként szerepelnek: 1. az *átruházás* (átadás); 2. az *elbirtoklás*; 3. a *feldolgozás* (hozzákapcsolva a *vegyítés-összesítés*); 4. az *öröklés*. *Ingatlanok származékos* szerzőmódjai: 1. *telekkönyvi bejegyzéssel* (ezen belül az érvénytelen bejegyzésen alapuló *telekkönyvi elbirtoklással*); 2. *telekkönyvön kívül örökkeléssel* és 3. *telekkönyvön kívüli elbirtoklással*.

Kolosváry a tulajdonjog *módosulásaként* tárgyalja a dolog „terjedelmének” változásához igazodóan a rá vonatkozó tulajdonjog terjedelmi változásait, *megnövekedését* vagy viszont, a *megsűkülését*. A *növedék* (accessio) általános fogalma után külön-külön tárgyalja az *ingó* dolog *ingó* növedékét (az alkotórészé, mellékdologga válását), *ingatlan ingó* növedékét (itt szerepel a beépítés és a ráépítés, a bevetés és beültetés) és *ingatlan* növedékét (szigetképződés, elhagyott folyómeder, iszapolás, sodorvány és kiszáradt tó, mocsár).

Anélkül, hogy ezt a rendszert részleteiben és érdemben bíráljunk, annyit megállapíthatunk, hogy elméleti értelemben kissé elnagyolt és több ponton vitatható. Ennek a megállapításnak is csak annyiban van jelentősége, amennyiben a ma hatályos Ptk. kodifikációjára is hatással volt.

3. Szerzőmódok de lege lata

3.1. Szerzőmódok a Ptk.-ban

Az 1960. május 1-jén hatályba lépett 1959:IV. tv. Harmadik Részének I. Címén belül a XI. fejezet (117–138. §§) szól a tulajdonjog megszerzéséről. A miniszteri indokolás¹³ szerint ez a fejezet „a tulajdonjog megszerzésének közös, minden tulajdoni formánál előforduló *eseteit* szabályozza. Az ebben a fejezetben foglalt *felsorolás* azonban *nem* tartalmazza a tulajdonszerzés *valamennyi elismert jogcímét: a társadalmi tulajdon* keletkezése *más módokon* is bekövetkezhet; ezeket a XIV. és XV. fejezet – ha *nem is kimerítő* jelleggel – szabályozza, az *öröklés* útján való tulajdonszerzésről pedig az Ötödik Rész rendelkezik.”

A XI. fejezetben foglalt felsorolás *kilenc* szerzőmódot említ külön nevesítve, ezek – törvényi sorrendben – a következők (a ma hatályos §-számozással!):

1. Tulajdonszerzés átruházással (117–119. §§);
2. tulajdonszerzés hatósági határozattal és árverés útján (120. §);
3. az elbirtoklás (121–124. §§);
4. a termékek, a termények és a szaporulatok elsajátítása (125. §);
5. a növedék (126. §);
6. a gazdátlan javak elsajátítása (127. §);
7. a vadak, a halak tulajdonjogának megszerzése (128. §);
8. a találás (129–132. §§),
9. a feldolgozás és az egyesítés (133–138. §§).

A társadalmi tulajdonra vonatkozó külön szabályok között a XIV. fejezetben „az állami szocialista tulajdonjog” sajátos szerzőmódjaként került elhelyezésre a *kisajátítás* (177. §), a szövetségi szocialista tulajdonjogról szóló XV. fejezetben pedig sem-

milyen szerzőmódot nem említett a törvény. Az *örökkeléssel* (598. és 673. §) együtt tehát a Ptk. *tizenegy* tulajdonszerzési módot tartalmaz külön nevesítve, rendszertanilag három helyen, és csak a miniszteri indoklás utalt rá, hogy „nem kimerítő jelleggel”. Nem mondta ki a szerzőmódok véges számának elvét, sem a szabályozás kogens jellegét, nem tett említést az eredeti és származékos szerzőmódok közti különbségről és nem tartalmazta – direkt formában – a „nemo plus iuris” elvét sem.

A Ptk. szerzőmódokra vonatkozó eredeti (1959-es) szabályainak részletes ismertetése ma már nagyobbrészt „szocialista” jogtörténeti feladat volna, hiszen az azóta hatályon kívül helyezett részletszabályok kivétel nélkül a szocialista állami és szövetségi tulajdont privilegizálták. Jelen tanulmány szempontjából elegendő néhány – részben máig is ható – sajátosságát kiemelni.

A miniszteri indoklás szerint a magyar Ptk. „az egyes szerzőmódok sorrendje terén szakít a számos törvénykönyv által követett és főleg didaktikai értékű gyakorlattal. A szabályozást ugyanis *nem az ún. eredeti szerzőmódokkal kezd*, hanem a gyakorlatilag legjelentősebb tulajdonszerzési móddal: a *szerződésen* alapuló tulajdonszerzésre vonatkozó rendelkezéseket helyezi a fejezet élére”. Ehhez két megjegyzést érdemes fűzni. Az egyik, hogy az eredeti és származékos szerzőmódok fogalmát és elhatárolását nem csak a Ptk., de a miniszteri indoklás sem tartalmazza, itteni és későbbi ezekre történő utalásai alapján azonban azt mondhatjuk, hogy mintegy adottnak, köztudottnak (triviálisnak) tekintik. Ami pedig a szerzőmódok törvényi sorrendjét illeti, abban legfeljebb az Optk. „hagyományával” szakított, ami első helyen valóban a legősibb és legeredetibb szerzőmódot, az elsajátítást említi (381. §), de nem szakított a BGB (925–984. §§) és az 1928-as magyar Mtj. (539–608. §§) megoldásával, melyek – nyilván azonos indokkal – mind ingatlanok, mind ingók szerzőmódjai tekintetében az átruházással kezdték a felsorolást. A Ptk. sajátossága ezekhez képest legfeljebb az, hogy nem külön csoportosítva szabályozza az ingatlanok és ingók szerzőmódjait, hanem az egyes szerzőmódokon belül, ahol ennek jelentősége van, utal az eltérésekre [pl. az átruházásnál a 117. § (3); hatósági határozat és árverés esetén a 120. § (1) és (3); elbirtoklásnál 121. § (3) és (4) stb.].

Az első helyen említett átruházásról az indoklásból nem csak az derül ki közvetve, hogy származékos (nem eredeti) szerzőmód, hanem az is, hogy *főszabályként* a „nemo plus iuris” elv uralma alatt áll. Erről akkor van szó, amikor az indoklás kimondja, hogy „a nem-tulajdonostól való tulajdonszerzés elismerésével a javaslat a *származékos jogszerzésre* vonatkozó *alaptételt*, a nemo plus iuris (...) *elvet* töri át célszerűségi okokból, a forgalmi biztonság érdekében”.

A nemtulajdonostól való tulajdonszerzéssel kapcsolatban csak az elmúlt évek megélenkült ingatlanfogalma miatt vetődött fel, hogy a Ptk. szabálya vajon ingatlanokra is alkalmazható-e? Erről sem a Ptk. szövege, sem a miniszteri indoklás expressis verbis nem szól. Az 1875-ös *Kereskedelmi Törvény* és az *Mtj.* is egyértelműen kimondta, hogy ez a kivételes tulajdonszerzés *csak ingó* dologra nézve lehetséges. Az *Mtj.* ráadásul ezt a szerzést a külön csoportosításban szereplő *ingó szerzőmódok* között helyezte el. A Ptk. viszont – sem az eredeti-származékos, sem az ingatlan-ingó csoportosítást nem alkalmazva – rendszertani eligazítást sem ad. Ugyanakkor a miniszteri indoklás – történeti előzményként – határozottan utal a Kt. szabályára, két vonatkozásban is. Először, hogy a Ptk. „tudatosan tér el” a Kt. fogalmazásától, amikor nem a „kereskedő üzletében”, hanem a „kereskedelmi forgalomban” kitéltet használja, követve a kialakult bírói gyakorlatot, amely „a tulajdonszerzést elismeri akkor is, ha a vásárlás *vásáron*, vagy olyan helyen és időben történt, ahol és amikor a megvásárolt *dologhoz hasonlókat* általában *árusítani* szokták”. „Annyiban viszont *követi* a javaslat a Kt. rendelkezéseit, hogy a szabály hatályát a kereskedelmi forgalomban történt *eladások* esetére korlátozza”, így nem alkalmazható arra az esetre, ha maga a keres-

kedő vásárol. Ingatlanokat pedig boltokban, vásárokon, piacokon stb. nem szokás „árusítani”. De talán ennél is erősebb érv, hogy a Ptk. kodifikátorai számára azért volt egyértelmű, hogy a 118. § alapján csak ingókat lehet nemtulajdonostól megszerezni, mert a 117. § (3) már egyértelművé tette: ingatlan tulajdonjogát csak ingatlan-nyilvántartási bejegyzéssel lehet átruházás útján megszerezni, a bejegyzett tulajdonos személye így mindig ismert, az ingatlan tulajdonjogát tehát a 117. § (1) főszabálya szerint csak a bejegyzett tulajdonostól lehet megszerezni. Vagyis ingatlanokra nézve a nemtulajdonostól való tulajdonszerzés fogalmilag kizárt. A visszaélések és viták megelőzése érdekében azonban a 117. és 118. §§ szabályait ebben a kérdésben egyértelművé kell tenni.

A *hatósági határozat és árverés* tekintetében az indoklás nyomán mindig is általánosan elfogadott volt, hogy ezek *eredeti* szerzősmódok, vagyis az új tulajdonjog a közhatalmi aktuson mint jogi tényen alapul, tekintet nélkül az előző tulajdonos tulajdonjogára, sőt arra is, hogy az tulajdonos volt-e egyáltalán. A Ptk. újítása, ezen szerzősmódok kiemelése az átruházás és a nemtulajdonostól való szerzés esetei köréből és eredeti szerzősmódokká való átminősítésük elméletileg és gyakorlatilag is elfogadottá vált. Jóhiszemű harmadik személyek adott ingatlanra vonatkozó, ill. az előző tulajdonossal szembeni jogainak és törvényes érdekeinek védelmét az ingatlan árverés kivételkénti kezelése és az állam kártalanítási kötelezettsége kielégítően biztosítja.

Az *elbirtoklás* egyszerűsített szabályozása is bevált, problémát egyedül a társadalmi tulajdonban lévő, vagy az állam, ill. szövetkezet birtokából jogtalanul kikerült dolgok (ingatlanok, alapvető termelési eszközök, de nem a személyi tulajdon szokásos tárgyai) elbirtoklásának előbb a kizárása [121. § (3) bek.], majd e tiltó szabály hatályon kívül helyezése okozta, sőt fogja okozni (2001. június 8-hoz közeledve, amikor lejár ezekre nézve is az 1991. június 9-én kezdődött 10 éves elbirtoklási idő). Külön speciális problémát jelent(ett), hogy a Ptk. arról sem mondott semmit, hogy a társadalmi tulajdonon belül, azok alanyai között lehetséges-(volt)-e az elbirtoklás?

A hagyományosan *gyümölcszedésnek* nevezett szerzősmód helyett a Ptk. a *termékek, termények és szaporulat elsajátításáról* rendelkezett. Az elsajátítás módjaként azonban különbséget tett az *elválás* tényével, vagy ezen túlmenően a *birtokbavétellel* történő tulajdonszerzés között. Sőt utalt arra is, hogy a termékek, termények és szaporulatok tulajdonjogát ezeknél korábban is meg lehet szerezni, pl. az eredeti 152. § (2) bekezdése szerinti földhasználat joga (később tartós földhasználat) alapján már a *keletkezéssel*.

Mivel a föld gyümölcsei egyúttal *növedéknek* is minősülnek, ha ezek nem a föld tulajdonosát illetik, ezekre a termék, termény, szaporulat elsajátításának szabályai az irányadók (a 126. §-nak a 125. §-ra utaló szabálya alapján). A földtulajdonos növedék útján való tulajdonszerzését a Ptk. – eltérően Kolosváry Bálinttól – nem a tulajdonjog módosulásának, hanem (visszatérve a hagyományos felfogáshoz) önálló szerzősmódnak minősítette. Az indoklás említi meg ennek tipikus eseteiként a vadon növe *fát*, természetes *iszapolást*, a *parthoz sodort* földdarabot *stb.* Fontos azonban megjegyezni, hogy ez a stb. nem terjedt ki a folyóvíz elhagyott medrére, az újonnan keletkezett szigetre, a kiszáradt tóra, mocsárra, lápra. Ezeket ugyanis a Ptk. az állami szocialista tulajdon kizárólagos (és forgalomképtelen) tárgyaivá nyilvánította [172. § b) és c) pont].

A *gazdátlan javak elsajátításával* a Ptk. eredeti szövege szerint csak a „személyi tulajdon szokásos tárgyain” lehetett – birtokbavétellel – tulajdont szerezni. Minden más dolog – ha nem volt tulajdonosa – az állam tulajdonába került. A 127. § ma hatályos szövegét: „Ha a dolognak nincs tulajdonosa, azon birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhet” – az 1991:XIV. tv. állapította meg. A szabály felveti a *gazdátlan* (de birtokba vehető) és az *uratlan* (birtokba nem vehető, emberi uralom alá nem hajtható) dolgok definíciójának, egymástól való elhatárolásának és körük

törvényi meghatározásának szükségességét. A 21. század egyik fontos fejleményeként, az egészséges környezethez való alapjog erősödésének eredményeként várható a *természeti javak* egyre szélesedő körének az emberi uralom alóli kivétele és velük szemben az emberi (állami, társadalmi és egyéni) kötelezettségek (mint törvényi, azaz alanyi kötelezettségek) megfogalmazása. Már ma is ilyenek a fokozottan védett növény- és állatfajok, természetvédelmi területek és egyes természeti értékek (pl. barlangok).

A gazdátlan javak elsajátításának általános szabályát speciális szabállyal egészíti ki kezdetről fogva a Ptké. I. 22. §-a a *méhraj befogásáról*. A szabályt nem csak hagyománytiszteletből, de a méhészet és méztermelés nemzetgazdasági és táplálkozástudományi jelentősége okán is be kell emelni a törvény szövegébe.

Mind a Ptk. eredeti, mind a ma hatályos szövege a gazdátlan javak elsajátításától különválasztva, önálló tulajdonszerzési módként említi a *vadak és halak* tulajdonjogának megszerzését. Ezt a megoldást eddig a vadak és halak gazdátlan javak köréből az *állami tulajdon* tárgyává minősítette és a *vadászati és halászati jog* mint tulajdonszerző jogok földtulajdontól való elválasztása indokolta. Mára ugyanezt a megoldást általánosságban az *élővilág*, az *élő dolgok* és különösen a *természeti javak* fentebb említett fokozott védelme indokolja, a megoldás tehát az új törvényben is változatlanul fenntartandó. A vadak és halak tulajdonjogáról valamint a vadászati és halászati jogról ezután is külön törvényben kell részletesen rendelkezni, ezekre azonban a Ptk.-ban – itt is a kódex-jelleg hangsúlyozása érdekében – utalni kell.

A *találás* Ptk.-beli szabályozása (129–132. §§) pl. az Mtj.-hez képest (571–592. §§) túlzottan rövidre és leegyszerűsítettre sikeredett, ráadásul eredetileg a „személyi tulajdon szokásos tárgyai” körére szűkítetve. A találdóijnak a nagyobb értékű dolgokhoz kötése és mértékének törvényi meghatározatlansága („méltányos összegű”), különösen pedig kincslet esetén az államnak történő felajánlási kötelezettség mellett a „megfelelő díjazás” mértékének az államra bízása eddig a találás tényének eltitkolására és „törvénytelen” tulajdonszerzésre „ösztönözte” a találdókat (ld. a rakamazi honfoglaláskori kincslet vagy az ún. Seuso-kincsek negatív példáit). A találás szabályozása terén tehát ezeken a gyenge pontokon feltétlenül változtatni kell.

A Ptk.-ban utolsóként szabályozott tulajdonszerzési mód körében a *feldolgozás (átalakítás)* és az *egyesítés (vegyülés)* klasszikus szabályai (133–134. §§), valamint a *beépítés* szabálya [136. § (1) bek.] kiállta az idő próbáját, bár nagy gyakorlati jelentősége egyiknek sem volt. Az állami és szövetkezeti tulajdon privilegizált helyzetét biztosító eredeti 135. §, 137. § (2) és 138. § (4) bekezdések hatályon kívül helyezése valamint a gyakorlati tapasztalatok és igények törvényi megjelenítése következtében jelentősen átalakult és kibővült viszont ezen a tulajdonszerzési módon belül a *ráépítés* szabályozása (ma a 137–138. §§). Különösen fontos ebben a körben két új szabály „kifejlesztése”. Az első szerint a ráépített épület lényegesen értékesebb volta ellenére a földtulajdonos kérheti, hogy az épület tulajdonosa a föld (vagy egy része) tulajdona (a több) helyett csak *földhasználati jogot* (kevesebbet) szerezzen [137. § (2) bek.]. Ez a szabály az eredeti földtulajdonos tulajdonjogának fokozottabb védelme mellett is sikeres érdekegyeztetést valósít meg. A másik új szabály a mindennapi életben leggyakrabban előforduló speciális *ráépítés-fajták* (más tulajdonában lévő épület *bővítése, átépítése, ahhoz hozzáépítés, vagy a már beépített idegen földön újabb épület építése*) közös *tulajdont keletkeztető* szerzősmódja, ami leggyakrabban a házassági-családi vagyoni viszonyok körében fordul elő és onnan került be a Ptk.-ba.

A *kisajátítás* mint az ingatlanok eredeti szerzősmódja az „idők folyamán” a legnagyobb arányú változáson ment keresztül (ezzel külön tanulmány foglalkozik). Itt csupán azt jegyezzük meg, hogy új szabályait a tulajdonszerzési módok körében indokolt rendszertanilag elhelyezni.

3.2. Szerzéspódotok a Ptk. utáni tankönyvekben

A szocialista polgári jog mintegy négy évtizedes korszakából máig alapműnek tekintett Világhy–Eörsi-féle tankönyvben a tulajdonjogról szóló részt egészében *Világhy Miklós* írta. A kétkötetes, közel ezer oldalas műben a tulajdonjog megszerzésével harminchárom oldal (315–348. o.) foglalkozik. Ezen belül bő két oldal szól a tulajdonszerzés fogalmáról, a szerzés jogcíméről és módjáról, a jogcím és a szerzéspódot kapcsolatáról. Az *eredeti és származékos szerzéspódotok fogalmát és elhatárolását* a tankönyv öt sorban tartalmazza: „Tulajdonszerzés a tulajdonjognak minden *eredeti* megszerzése, amely nem alapszik a dologra nézve korábban fennállott tulajdonjogon. Tulajdonszerzés továbbá a tulajdonjog *származékos* megszerzése is, amely esetben a valakire nézve újonnan keletkezett tulajdonjog egy a dologon már korábban fennálló tulajdonjogon – rendszerint a tulajdonostól különböző, más személy tulajdonjogán – alapszik, abból származik.”¹⁴ Nyugodtan mondhatjuk tehát, hogy ez a tankönyv is – szinte szó szerint – követte a magyar (sőt európai) magánjogi jogirodalmi hagyományt, amit a Ptk. miniszteri indoklása is tükrözött: az eredeti és származékos szerzéspódotok közti megkülönböztetést magától értetődőként használja, mintegy adottnak, sőt tudottnak veszi és a részletekbe menő elemzést, az egyes szerzéspódotokkal való egybevetést mellőzi.

„Újított” viszont a tankönyv a szerzéspódotok sorrendje és csoportosítása tekintetében. Ez a tankönyv sorolta először *négy csoportba* az egyes szerzéspódotokat külön tárgyalva előbb az *ingók*, majd az *ingatlanok* szerzéspódotjait, és mindkét csoporton belül előbb tárgyalva az *eredeti* és aztán a *származékos* szerzéspódotokat. Ezzel visszatért a szerzéspódotok tradicionális sorrendjéhez (és nem követte a Ptk.-t), az ingó-ingatlan bontás (a BGB és az Mtj. hatása) miatt viszont esetenként ismételte önmagát (a mindkét dologra alkalmazható szerzéspódotok – hatósági határozat és árverés, elbirtoklás, átruházás, öröklés – esetében).

Ingók esetében a tankönyv *négy eredeti* (hatósági határozat vagy árverés; elbirtoklás; gazdátlan javak elsajátítása és találás) és *három származékos* (átruházás; termékek, termények és szaporulatok elsajátítása; vadak és halak tulajdonjogának megszerzése; feldolgozás; egyesülés és öröklés) szerzéspódot tárgyal. Az ingatlanok szerzéspódotjait megelőzően a tankönyv tizenhárom oldalban magyarázta a *telekkönyv* intézményét, majd *ingatlanok* esetében *három eredeti* (hatósági határozat és árverés; elbirtoklás; kisajátítás) és *öt származékos* (átruházás; növedék; beépítés; ráépítés; öröklés) szerzéspódot tárgyal. Erdekesség, hogy ezt követően (nyilvánvalóan Szladits nyomán) még külön megemlítette a *nem telekkönyvezett* ingatlan tulajdonjogának megszerzését „ingó módjára” mégpedig „rendszerint átadással, vagy ha a dolog uratlan, foglalással”.¹⁵

A két korszakos jelentőségű professzor tanítása éppúgy „meghatározó befolyást” gyakorolt tanítványaira, a későbbi tankönyvek, jegyzetek, kommentárok szerzőire, ahogyan saját tanárai (Szladits, Kolosváry) rájuk. *Sárándi Imre* 1981-ben írt és öt változatlan kiadást megért egyetemi jegyzete, ha lehet még lakonikusabb tömörséggel intezte el (15 sorban) a tulajdonszerzés fogalmát, az eredeti és származékos szerzéspódot közti különbségtételt, a szerzéspódot és jogcím viszonyával pedig egyáltalán nem foglalkozott. Miután megállapította, hogy „a tulajdonjog megszerzése történhet *eredeti és származékos* módon”, ezek fogalmát így határozta meg: „Az eredeti jogszerzés másnak a dologon *fennálló jogától függetlenül* történik, a származékos módon szerző *más jogára támaszkodva* szerez tulajdonjogot. E megkülönböztetésnek nem lényegtelen következményei vannak a tulajdonszerzőre nézve. Ezekre az egyes szerzéspódotok tárgyalása során mutatunk rá.”¹⁶ Ez a „rámutatás” azonban a szerzéspódotok túlnyomó többsége tekintetében elmaradt. Az egyes szerzéspódotok csoportosítása és felsorolása tekintetében (ingók-ingatlanok, eredeti-származékos szerzéspódotok, köztük a telekkönyv-ingatlannyilvántartás intézménye) *Sárándi* változtatás nélkül átvette a Világhy-féle felfogást.

Lényegében ugyanez elmondható a rendszerváltozást követő első egyetemi jegyzetről is, amit jelen sorok szerzője írt,¹⁷ azzal az eltéréssel, hogy mind a tulajdonszerzés, mind az eredeti és származékos szerzéspódot fogalmának meghatározása és elhatárolása tekintetében visszatért a Szladits–Világhy-féle viszonylag részletesebb magyarázathoz, újra nagyobb mértékben kitérve a jogcím és a szerzéspódot kapcsolatára. Az ingók-ingatlanok szerzéspódotjai szerinti bontást és ezen belül az eredeti-származékos szerzéspódotok szerinti felsorolást ez a jegyzet is mechanikusan átvette tanító mestereitől.

A ma egyégesen használt egyetemi jegyzet az előbbi átdolgozott és kis mértékben továbbfejlesztett változata.¹⁸ A „továbbfejlesztéssel” két irányban próbálkoztunk. Elődeinknél nagyobb őszinteséggel hasznosítottuk a klasszikus magyar magánjog szocializmus előtt elért eredményeit, másfelől igyekeztünk felhasználni az európai (elsősorban az osztrák–svájci–német) jogtudomány (tankönyvi irodalom) időközben (a mi szocializmusunk időszaka alatt) elért eredményeit. Ez a próbálkozás az eredeti és származékos szerzéspódotok megkülönböztetése, valamint a szerzéspódot és jogcím kapcsolata tekintetében érdemi változást nem hozott – magyarázatként megkockáztatva és következtetésként előrebocsátva – azért, mert érdemi változtatásra valószínűleg nincs is szükség. (A hatályos jegyzet tulajdonszerzéssel foglalkozó hatodik részét jelen tanulmányhoz mellékelem.)

3.3. Szerzéspódotok egyes külön törvényekben

A magyar polgári jog hatalmas anyaga igen jelentős arányban a Ptk.-n kívüli polgári jogi és komplex (közjogi és magánjogi) tartalmú különtörvényekből áll. Ez szűkebben a tulajdonjogra és azon belül a tulajdonszerzés eseteire is igaz, különösen a köztulajdon, az egyes *közdolgok joga* területén. Lehetetlen volna jelen tanulmány keretében ezek teljeskörű felleltározása és rendszerezett feldolgozása, ezért csupán – esetlegesen kiválasztott – néhány fontosabb törvényt említünk, példák gyanánt.

3.3.1. Elsőként a rendszerváltozást megelőző utolsó évből az 1989:XXX. törvényt említjük a *munkásörtség megszűntetéséről*. A mindössze két §-ból álló tv. 2. § (2) bekezdése csupán annyit mondott a nyilvánvalóan jelentős ingatlan- és ingóvagyon tömegről, hogy „a Minisztertanács *gondoskodik* a munkásörtség *haditechnikai* eszközeinek a Magyar Néphadsereg részére történő átadásáról, egyéb vagyona *megfelelő hasznosításáról*.” Ez a törvényi rendelkezés jól illusztrálja a megelőző négy évtizedre visszamenően is az állami-össznépi *tulajdonon belüli* rendelkezés (elidegenítés? átruházás?, a Ptk. 175. § szerinti „másra bízás”?) gyakorlását: specifikus állami tulajdonosi szervezet nem lévén a *rendelkezési jogot az Országgyűlés* gyakorolta; az átadás, megfelelő hasznosítás konkrét módozatairól való gondoskodást a *Minisztertanácsra* bízta; arról, hogy ez a „gondoskodás” rendeletben, határozatban vagy egyedi utasításban történjen-e, a tv. nem mond semmit; így az sem egyértelmű, hogy a jogutódlás *ex lege* következett-e be (tekintve, hogy a tv. hatálybalépésével a „jogelőd” munkásörtség megszűnt létezni), vagy majd a Minisztertanács *közhatalmi aktusai* nyomán, esetleg ingatlanok esetében csak a *bejegyzéssel*, egyéb vagyontárgyak megfelelő hasznosítása keretében azok *átruházásával* (átadásával); nem világos, hogy a jogutódok *csak kezelői jogot* kaphattak-e, vagy a minisztertanács *„gondoskodás”* a tulajdonjog *átruházására is* kiterjedt-e; egy ingatlan (telek, épület) haditechnikai eszköz-e vagy egyéb vagyon stb.

3.3.2. Hasonló „nagyvonalúság” (négy évtizedes, „beidegződött pongyolaság”) jellemezte számos, már a rendszerváltozást követően született törvényünket is. Így pl. az 1992:LI. tv. a Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány javára *felajánlott* vagyonról már a címben is mintha egy sajátos (addig is létező, vagy most újonnan keletkeztetett?) tulajdonszerzési módra utalt volna. A tv. 1. § (1) bek. szerint *felajánlók* a *Kormány*, a (volt SZOT) Vagyont Ideiglenesen kezelő Szervezet (VIKSZ) és az Érdekegyez-

tető Tanácsban képviselt *hat érdekképviseleti* szervezet. Valójában ezek mind a volt (lényegében „alanytalan”) szocialista *társadalmi* tulajdon részeként létezett szakszervezeti (társadalmi szervezeti) vagyon egy meghatározott funkcióhoz kötött vagyontárgyainak *tulajdonjogát* egy új jogi személyre ruházták át, ami által a hatalmas értékű üdülővagyonnak – legalább jogi értelmében – *valódi tulajdonosa lett*. E törvény lényegében csak kivette az üdülővagyon két korábbi törvény – az 1990:LXX. és az 1991:XXVIII. tv. – hatálya alól. Előbbi a társadalmi szervezetek kezelői jogának megszüntetéséről szólt és a SZOT és az ahhoz tartozó ágazati-szakmai *szakszervezetek kezelésében volt állami tulajdonú ingatlanok* tulajdonjogáról kimondta, hogy azok – az üdülők kivételével – „*az e törvény, továbbá egyéb jogszabályok alapján meghozott döntések szerint jogszerű használoik* tulajdonába kerülnek. Utóbbi törvény a szakszervezeti vagyon védelméről szólt és kimondta, hogy a *szakszervezeti vagyon* összességében (itt is kivéve az üdülőket) a *szakszervezetek között felosztandó* vagyonnak kell tekinteni. A felosztást (*megosztást*) a törvény a *szakszervezetek megállapodására* bízta, a megállapodások *végrehajtását* és az 1993. február 28-ig történő *birtokbaadást* pedig a VIKSZ Igazgató Tanácsának feladatává tette. A tulajdonszerzés szempontjából az előbbi tv. az *ex lege juttatás*, az utóbbi viszont a *megállapodás jogcímén* alapuló, *megosztás és birtokbaadás* útját választotta. A második megoldás ugyan hasonlít a közös tulajdon természetbeni megosztással történő megszüntetéséhez, azzal a nem lényegtelen különbséggel, hogy itt nem a tulajdonostársak meg egyezése (szerződése) a jogcím, hanem a „társadalmi tulajdonos” állam egyoldaltú (a törvényben kifejezett) akaratelhatározása és a későbbi külön-külön tulajdonosnak a megosztás konkrét módjában való megállapodása együttesen (mint teljes, szukcesszív tényállás). És azt sem árt hangsúlyozni, hogy ezekben az esetekben – bár ez évtizedekig elképzelhetetlennek tűnt, ezért is volt példa nélküli és szabályozatlan – *nem egy dolog közös* tulajdonának, hanem a hatalmas méretű *társadalmi tulajdonnak* (szocialista köztulajdonnak) a megszüntetéséről-megosztásáról (és ezáltal megszemélyesítéséről) volt szó.

3.3.3. Az *ex lege juttatáson*, az *érdekeltek megállapodásán*, majd pedig a *további speciális* jogi tényeken alapuló tulajdonszerzési módokat a törvényhozás a társadalmi tulajdon lebontási (államtalanítási és privatizációs) folyamatában több más területen is alkalmazta (így különösen a helyi önkormányzatok, a társadalombiztosítás, az egyházak és a kárpótlásban részesített magánszemélyek irányában). Az államtalanítás folyamatában az egyik legnagyobb horderejű lépés volt a *helyi önkormányzatiság* helyreállítása és ennek *saját tulajdonnal* való megalapozása. A feladatot a helyi önkormányzatokról szóló 1990:LXV. tv. (övt.) és az egyes állami tulajdonban lévő vagyontárgyak önkormányzatok tulajdonába adásáról szóló 1991:XXXIII. tv. (ötv.) teljesítette. A törvények alapján az önkormányzatok alapvetően *kétféle módon szerzhettek* tulajdont: a *törvény erejénél fogva* (ex lege juttatás), vagy a *megyei vagyonátadó bizottság döntése* alapján, kivételesen pedig *több önkormányzat megállapodása* alapján [a több helyi önkormányzat szükségleteit kielégítő közüzemek és kommunális vállalatok, helyi közutak tulajdonjoga esetén – ötv. 107. § (6) bek.].

A törvény erejénél fogva (a hatálybalépés napján) szerzték meg az önkormányzatok pl. az állami *bérlakások*, nem lakás céljára szolgáló *helyiségek*, a *középületek*, az *ingók*, a *pénz és értékpapír* tulajdonjogát. Minden egyéb vagyontárgyra nézve (pl. földek, erdők, vizek, közcélú vízellátó- és víziközművek és víziközművek, közüzemek, társasági vagyonrészek, oktatási, kulturális, egészségügyi, szociális, sportintézmények és létesítmények) a *vagyonátadó bizottságok döntése* volt az irányadó. A döntésben nem csupán a felsorolt *dolgok tulajdonjogának átadásáról* (idejéről, módjáról), de annak *feltételeiről*, különösen a *dolgok vagyoni terheinek rendezéséről* is rendelkezni kellett. Ezen a ponton tehát a döntés tartalmazta a tulajdonszerző önkormányzatok is nyilvánvalóan befolyásolhatták. Ha ez a „befolyásolás” nem volt eléggé sikeres, egy-egy vagyontárgy tulajdonjogát az önkormányzat a bizottsági

tájékoztatót követő 60 napon belül *visszautasíthatta*. Egyéb esetekben is ugyanezen idő alatt *nyilatkozhatott* az önkormányzat a dolog tulajdonjogának *átvételéről*, a hallgatás elfogadásnak minősült. Kivételesen *hozzájárulhatott* az önkormányzat egy őt illető dolog *más önkormányzat tulajdonába* adásához is. A visszautasított dolgot – akarata ellenére – nem lehetett az önkormányzat tulajdonába adni (övt. 28. §). Egyes dolgok (pl. a műemlékileg védett épületek) esetében a fenntartással járó terhek vállalásán túlmenően a környezetvédelmi és területfejlesztési *miniszter egyetértése* is szükséges volt a tulajdonszerzéshez.

A mondottakból jól látható, hogy bár minden esetben *állami vagyonjuttatásról* van szó, lényeges különbség van egyfelől az *egyetlen közhatalmi aktuson*, a törvényi rendelkezésen alapuló (ex lege) tulajdonszerzés és másfelől a *vagyonátadó bizottsági döntés*en alapuló tulajdonszerzés között, mivel az utóbbi több törvényi tényállási elem, feltétel megvalósulása esetén következhet csak be. A vagyonátadó bizottságokon keresztül történő tulajdonszerzés eseteiben a bizottságok feladata éppen a szükséges törvényi *tényállási elemek tisztázása*, a tulajdonszerzés feltételeinek vizsgálata, ezek teljesítésének garantálása volt. Csak a tényállás teljessége, a feltételek *kétségtelen* fennállása esetén meghozott bizottsági *döntés* és annak önkormányzat általi *elfogadása* keletkeztetett az adott dolgon önkormányzati tulajdont. Addig egy *független jogi helyzet* állt elő, és kérdéssé vált, hogy ez alatt az önkormányzatokat *dologi várományosi pozíció* illeti-e meg a bizottságokon keresztül történő tulajdonszerzésre, vagy sem. A kérdést az Alkotmánybíróság 37/1994. (VI. 24.) sz., majd ezt követő több további [pl. 36/1998. (IX. 16.) Abh.] határozata döntötte el. Ezek alapján az önkormányzatokat csak a (pl. ex lege) *már megszerzett*, továbbá a *kétségtelen szerzési jogcímen* alapuló önkormányzati tulajdon tekintetében illette meg a teljes *alkotmányos tulajdonvédelem*. A kétségtelen (azaz érvényesen létrejött) jogcímet pedig csak a vagyonátadó bizottságok jogerős döntése, illetőleg azok jogerős bírósági ítélettel történt elbírálása keletkeztette, ami alapján megtörténhetett a tulajdon átadása (bejegyzése). Amíg a jogcím vitatható, mondta ki az Alkotmánybíróság, addig nincs alkotmányos tulajdonvédelem és nincs dologi várományosi pozíció sem. Erre alapozva kimondta az Alkotmánybíróság azt is, hogy az állami tulajdon kizárólagos tárgyi körének később bekövetkezett szűkítése nem terjesztette ki automatikusan az önkormányzatok tulajdon iránti igényeit sem. A vita különösen a villamos közművek és a gázközművek tekintetében éleződött ki, aminek köszönhetően az ex lege juttatás új fajtájaként az önkormányzatok a villamos közművet üzemeltető gazdasági társaságok állami tulajdonú vagyonrészének 25%-át a törvény [ötv. 107/A. § (2) bek.] erejénél fogva *részvény formájában* kapták meg. (A gázközmű vagyonból történő állami juttatás módjának és mértékének kérdése még napjainkban is az Országgyűlés „napirendjén” van.)

3.3.4. A volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991:XXXII. tv. ex lege juttatást egyáltalán nem tartalmazott, a bizottsági döntésen keresztül történő tulajdonszerzést (ingatlanátadást) pedig az önkormányzati tulajdonszerzéshez képest is sokkal bonyolultabb, *többlépcsős*, a törvényben *részletesen szabályozott eljárás*hoz kötötte. Ennek az eljárásnak a főbb mozzanatai (és ezzel az egyházi tulajdonszerzés tényállási elemei) a következők voltak: 1. az egyházak *igénybejelentése* az érintett ingatlanokra vonatkozóan; 2. egyházanként *egyeztető bizottság* létrehozása a Kormány és az érdekelt egyház képviselőiből; 3. az egyház tényleges tevékenysége szerint *szükséges mérték és idő* figyelembevétel; 4. az *állami és helyi önkormányzati* feladatok ellátásához nélkülözhetetlen *tárgyi feltételek* figyelembe vétele; 5. az állami és helyi önkormányzati *költségvetésből* az ingatlanátadásra juttatott *pénzügyi fedezet* figyelembevétel; 6. ha lehetséges, *megállapodás* az ingatlan adott kezelőjével ill. a helyi önkormányzattal az ingatlan átadásáról; 7. megállapodás hiányában *bizottsági határozat* az ingatlan jegyzékbe kerüléséről; 8. az átadásra kerülő ingatlanok *jegyzékének összeállítása* az átadás idő-

rendjével; 9. a jegyzék *Kormány általi jóváhagyása*; 10. az ingatlanok tényleges *tulajdonba adása* és gondoskodás az ingatlannyilvántartási *bejegyzésről* a Nemzeti Kulturális Örökség minisztériuma által, legkésőbb *2011. december 31-ig*. Kivételesen lehetőség volt (van) az ingatlan iránti igény *kártalanítási* (járadék-) igényre való átváltására, továbbá a törvényes igénylési eljárás helyett *közvetlen igénylésre* a tényleges kezelőtől (helyi önkormányzattól), mely esetben az átadás és az ingatlannyilvántartási bejegyzés „rövid úton”, a *felek megállapodása alapján* megtörténhetett. A látszólag bonyolult, ám részletesebb és egyértelműbb törvényi szabályozásnak köszönhetően az egyházak tulajdon-szerzése inkább csak politikai és kevésbé jogi természetű vitákat váltott ki.

3.3.5. Talán a leghosszabb kerülő úton zajló, legbonyolultabb és legköltségesebb tulajdonhoz juttatás az ún. *kárpótlási rendszerben* történt. Ennek bemutatása külön monográfiát igényelne, ezért itt csak a tulajdoni sérelmeket orvosló első kárpótlási törvényt (1991:XXV. tv.) említjük és csak témánk szemszögéből. Az egyébként soha el nem évülő tulajdoni igények helyett a törvény egy részleges kárpótlás iránti igényt keletkeztetett, amit az *igény bejelentését* követően egy kifejezetten erre a célra létrehozott *állami* (közigazgatási? hatósági?) *szerv* bíralt el és ha az igény a törvényi feltételeknek megfelelt, *határozatot hozott* a kárpótlás összegéről, amiről *kárpótlási jegyet* kellett kiállítani. Ezt a törvény 1994. december 31-ig *kamatkozó, bemutatóra szóló, átruházható értékpapírnak* minősítette. A szabad átruházhatóság (rendelkezési jog) folytán az állampolgárok és jogi személyek egymás közti viszonyában a kárpótlás az *értékpapírok birtokbavételével* akár le is zárulhatott volna. Az *állammal szemben* viszont annyiban folytatódott, amennyiben a kárpótlási jegyek *felhasználásának* lehetőségeit a törvény behatárolta. A jegyek felhasználhatók (voltak): a) a *privatizáció* során vagyontárgyak, részvények, üzletrészek *megvásárlására*; b) *termőföld* tulajdonjogának megszerzésére (egy speciális földárverési eljárás, licitálás során); c) állami vagy önkormányzati *bérlakás tulajdonjogának* megszerzésére; d) társadalombiztosítási *életjáradékra* való átváltásra. Érdekességként megemlíthető, hogy a tv. 17. §-a ennél egyszerűbben gondoskodott az eredetileg föld nélküli *szövetkezeti tagok és alkalmazottak* valamint az állami gazdaságok alkalmazottainak *földtulajdonhoz juttatásáról* (30., ill. 20 AK értékben).

Ehhez a témakörhöz kapcsolódóan érdemes még megemlíteni a *földrendező és földkiadó bizottságokról* szóló 1993:II. tv.-t, amely alapján a *részarány-földtulajdonosok kérelmére* a törvényben szabályozott *földkiadási eljárás* keretében (határozattal, *egyezőségi* vagy *sorsolással*) a tulajdonosok igénye *közös tulajdonú táblák* vagy *önálló ingatlanok* kialakításával kerülhetett kielégítésre és ingatlan-nyilvántartási *bejegyzésre*.

3.3.6. Az eddig tárgyalta törvényekhez hasonlóan új, de ellentétes irányú tulajdonszerzésről rendelkezik az 1991:XVI. tv. a *koncesszióról*. A koncesszionak, mint időleges hasznosítási monopóliumnak különösen az állami tulajdon kizárólagos tárgyi köréhez és az önkormányzati törzsvagyonhoz tartozó vagyontárgyak eddigieknél hatékonyabb kihasználása és működtetése terén lehet fontos szerepe. Miután a koncesszió a magántőkét kapcsolja a köztulajdonhoz, kardinális kérdés a vegyülő tulajdonviszonyok törvényi tisztázása. Ezért mondja ki a törvény (15. §), hogy a koncessziós szerződés az érintett vagyontárgy *tulajdonjogában változást nem eredményez*, a koncesszor csupán ezek *birtoklására*, használatára és a *hasznok szedésére* jogosult (23. §). A koncesszióba adott vagyontárgyak rendeltetészerű *használatát elősegítő vagyontárgyak* (létesítmények) azonban elkészültük (üzembehelyezésük) után főszabály szerint a *koncessziós társaság tulajdonában* kerülnek, a koncessziós *szerződés* azonban *ettől eltérően* rendelkezhet. Helyes értelmezéssel az ilyen vagyontárgyak az üzembe helyezés után is a koncessziós társaság *tulajdonában maradnak* és tulajdonosváltozás (az állam vagy az önkormányzat tulajdonszerzése) csak a kivételes esetben, a koncessziós szerződés eltérő rendelkezése esetén következik be, az üzembelyezéssel mint

jogi ténnyel (és nem az után – mikor?). Ennél fontosabb eset, ha nem kiegészítő létesítmény, hanem *eleve kizárólagos* állami tulajdonnak vagy önkormányzati törzsvagyonnak minősülő vagyontárgy jön létre a koncesszióköteles tevékenységgel összefüggésben. Az ilyen vagyontárgy az *üzembe helyezés időpontjával* (itt egyértelmű a törvényi rendelkezés) az *állam*, illetve az *önkormányzat tulajdonába kerül*, a koncessziós szerződésben rögzített feltételek (azaz további lényeges *szerződéses* elemek) szerint.

3.3.7. A koncesszió egyik legősibb fajtájának tekinthető a bányakoncesszió, amely éppen ezért mint „tulajdonszerű jog”, sui generis kizárólagos jogosultsággá, „bányászati *joggá*” erősödött. A bányászat az egyik legtokeigényesebb és legkockázatosabb vállalkozás, ezért a bányavállalkozó jogi pozíciója indokoltan erősebb más koncessziós jogosultakénál. A bányászatról szóló 1993:XLVIII. tv. a Ptk.-val összhangban kimondja ugyan, hogy az *ásványi nyersanyagok*, valamint a *geomtermikus energia* (ezzel pontosítja is a Ptk. „föld méhének kincsei” archaikus fogalmát) *természetes előfordulásukban* az állam tulajdonában állnak, úgy folytatja azonban, hogy „a bányavállalkozó által *kitermelt* ásványi nyersanyag a *kitermeléssel*, az energetikai célra *kinyert* geotermikus energia pedig a *hasznosítással* a *bányavállalkozó tulajdonába megy át*. (Követendő példaként megemlíthetjük, hogy ezt az esetet – a bányászati törvénnyel teljes összhangban – saját főszabálya alóli kivételként megemlíti a fentebb tárgyalta koncessziós törvény is.)

3.3.8. A társadalmi-, gazdasági- és jogfejlődés eredményeként „tulajdonszerű *joggá*” erősödött a *vadászati jog* is, akár az állam kizárólagos joga (mint a szocializmusban), akár a földtulajdonost illeti meg (mint a régi megoldáshoz visszatért új törvény – az 1996:LV. tv. – szerint). Az új tv. egy lényeges kérdésben változatlanul új és korszerű maradt, amennyiben kimondja, hogy „a *vad az állam tulajdonában van*” [9. § (1) bek.]. Ennek a szabálynak a vadászati jog szabályaihoz képest inkább csak szimbolikus értelme van. Azt juttatja kifejezésre, hogy a vadak – a bányatörvény szóhasználatával – „természetes előfordulásukban” *sem gazdátlan javak*, azokon elsajátítással (occupatioval) nem lehet tulajdont szerezni. Az Optk. vagy az Mtj. még római jogi gyökerű szemléletéhez képest ez az új megoldás ma már „rendszersemleges”, ökológiai, sőt ökoofilozófiai jelentőséggel bír, és teljes összhangban van az ENSZ Biológiai Sokféleség Egyezményével (kihirdetéséről szól az 1995:LXXXI. tv.).

A vadászatra jogosult az *elejtéssel, elfogással szerzi meg* a vad tulajdonjogát (és annak trófeáját is), a hullatott *agancs*, a szárnyas vad *tojása* és az elhullott vad *teteme* pedig – begyűjtés vagy birtokbavétel nélkül is – *ex lege* a vadászatra jogosult tulajdonába kerül. A tv. a hagyományokhoz híven kivételként elismeri a vadaskertek, vadasparkok vadakon fennálló tulajdonjogát, majd egyértelműen definiálja az elejtés, elfogás fogalmát, rendezi továbbá a nem vadászterületen elhullott vad tulajdonjogának kérését is [9. § (1)–(7) bek.].

3.3.9. A harmadik „tulajdonszerű jog” immár tradicionálisan¹⁹ a *halászati jog*. Az 1997:XLI. tv. a Ptk.-val összhangban mondja ki, hogy a halászatra jogosult a *hal* (és más hasznos víziállatok) *tulajdonjogát* annak *jogszerű(!) kifogásával* (gyűjtésével) *szerzi meg*. A halak és más hasznos víziállatok tulajdonjoga tekintetében azonban az új tv. megítélés szerint visszalépett a mai kor követelményének megfelelő színvonalról és nincs összhangban a vadászati törvénnyel sem. Ez a tv. ugyanis a *halak* és más víziállatok *tulajdonjogát* a *vízterület* tulajdonjogával kapcsolja össze (8. §), kimondva, hogy „a hal (és más hasznos víziállat) tulajdonjoga a jogosultat illeti, ha a halászati vízterület is a tulajdonában van”. Ez a szabály ugyanúgy kivételként volna elfogadható a mesterséges halastavakra, halkeltető és halnevelő létesítményekre, mint a vadaknál a vadaskertekre és vadasparkokra, főszabályként azonban indokolatlan és korszerűtlen. A természeti környezetet és azon belül a természetes élővilágot alkotó egyre több növény és állatfajta kerül az állami tulajdon kizárólagos tárgyainak körébe, sőt az emberi uralom alá egyáltalán

nem hajtható, senki által birtokba nem vehető, fokozottan védett élő dolgok körébe. Ma már ez alól a tendenciászerűen érvényesülő főszabály alól jelentenek kivételeket a bányászati-, a vadászati- és a halászati jog is. Ellegendő itt az 1996:LIII. tv. 42. és 43. §-aira utalni, melyek nem csak a védett növény- és állatfajok egyedeinek veszélyeztetését, engedély nélküli elpusztítását, károsítását, de az „élőhelyeik” veszélyeztetését, károsítását is tiltják. E törvényi rendelkezések értelme az, hogy a természetes élővilágot tilos a haszonelvű piacgazdaság uralmi jellegű alapintézményeinek, elsősorban a magántulajdonnak alávetni, a tulajdonosi uralmat a nélkülözhetetlen és fenntartható minimumra kell korlátozni.

3.3.10. Az előbbi gondolatmenet logikus folytatásának is tűnhet, hogy az *állatok védelméről és kíméletéről* szóló 1998:XXVIII. tv. *megtölti* az ember környezetében tartott állat, valamint a veszélyes állat tulajdonjogával és tartásával való *felhagyást*. A tv. (8. §) külön is hangsúlyozza, hogy az állat elűzése, elhagyása vagy kitétele tilos, de elmulasztja a Ptk. 127. §-ával összhangban kimondani, hogy az ilyen módon gazdátlaná vált állatok befogásával azokon bárki tulajdonjogot szerezhet, holott a szabálynak kifejezetten ösztönző hatása lehetne. Ezt a speciális szabályt természetesen a Ptk. 127. §-a is tartalmazhatná [az Mtj. 568. § (3) és (4) bekezdéséhez hasonlóan]. Az elfogadható megoldásig a két törvényhelyet egymást kiegészítő szabályként lehet alkalmazni.

3.3.11. Egyes dolgok tulajdonjogának *átruházását* külön törvények speciális *feltételekhez* köthetik. Erre példaként az 1997:CXL. tv. 13. §-át említjük, amely kimondja, hogy „védett kulturális javak tulajdonjogát átruházni csak *írásbeli szerződés* alapján lehet. Ellenérték mellett történő tulajdonátruházás esetén az *államot* elővásárlási jog illeti meg.”

3.3.12. Az információs társadalom legújabb technikai fejleményei megkövetelik a polgári jogi dologfogalom további kiterjesztését, ami nyilvánvalóan maga után vonja a tulajdonjog (ill. a tulajdonszerző jogok) kiterjedését, ez pedig a tulajdonszerzés törvényi módozatainak bővülését. Példaként csak a *frekvenciákat* és a *frekvenciagazdálkodásról* szóló 1993:LXII. tv.-t említjük. A frekvenciák mint *elektromágneses rezgések* ha nem is „természeti erők”, de nyilvánvalóan *természeti jelenségek*, amelyek „dolog módjára hasznosíthatók”. A Ptk. 172. § (1) bek. e) pontja az állami tulajdon *kizárólagos tárgyai* között említi a frekvenciákat, a tv. ennél óvatosabb megfogalmazásban annyit mond, hogy az *ezek feletti rendelkezés az állam kizárólagos joga*. Ezen rendelkezési jog részletes tartalmának meghatározása, azaz „a rádiófrekvenciás tartomány *igénybevételének*: összehangolása, elosztása, a frekvenciasávok rádiószolgálatok közötti felosztása, polgári és kormányzati célú megosztása” a Kormány feladata. Ha viszont ez megtörtént, akkor a *frekvenciahasználatból eredő* állami *tulajdonosi jogok gyakorlása* már a *miniszter* feladata (3. §). Konkrét frekvenciahasználati jogot szerezni és rádióállomást üzembe helyezni pedig csak az erre a funkcióra létrehozott állami *hatóság, a Hírközlési Főfelügyelet* frekvenciakijelölési *határozata* alapján lehet, az abban foglalt feltételekkel és terjedelemben. E tv. rendelkezéseit kiegészítik a *távközlésről* szóló 1992:LXXII. tv. és az azt végrehajtó 48/1997. (III. 14.) Korm. r. rendelkezései, melyek alapján közcélú távközlési szolgáltatás nyújtásához *szolgáltatási engedélyt* kell kérni, az engedélyt pedig *nyilvános árverés* útján, háromszori kikiáltás után a legmagasabb árat kínáló szerzi meg, de esetenként megszerezhető *sorsolás* útján is (Korm. r. 12. §). Az egész szabályozás „kiforratlansága” a tradicionális tulajdonszerű jogokhoz képest jól érzékelhető.

3.3.13. Utoljára, csupán érintőlegesen és csak a tulajdonszerzés szempontjából említjük a *gazdasági társaságokról* szóló 1997:CXLIV. tv.-t. A gazdasági társaságok létszakaszait tekintve megállapítható, hogy a tulajdonszerzés kérdése minden egyes létszakaszban (alapítás, működés, átalakulás, jogutód nélküli megszűnés) felmerül, a működés során többféle vonatkozásban is (tulajdonszerzés a társaság által vagy a társaságtól, illetőleg

részesedés szerzése a társaságban átruházással vagy tőkeemelés útján). Minden egyes tulajdonszerzés részletes elemzése a Gt. általános szabályai és az egyes társaságokra vonatkozó speciális szabályai alapján egy terjedelmes külön tanulmányt igényelne (és érdemelne), erre azonban itt nincs mód, ezért csupán általánosságban teszünk néhány megállapítást.

A legkevésbé problematikus a társaságok jogalanyiságával összefüggésben említett esetkör, melyben *működése során* a gazdasági társaság *tulajdont szerezhet* [2. § (3) bek.]. Ez nyilvánvalóan feloleli a Ptk. és a polgári jogi különtörvények által elismert bármely *tulajdonszerzési módot*, feltéve hogy az adott társaságnak az adott tulajdoni tárgyra nézve *szerzőképessége* is van. Ugyanez vonatkozik – kötelezettségvállalási és szerződéskötési (valójában tulajdonosi rendelkezési) szabadsága részeként – a társaságtól való tulajdonszerzés eseteire is.

Az *alapítás* fázisában az *alakulófélben* lévő társaság szerez tulajdont a tagok magánvagyonából *átruházással* (szerzőmód), a *társasági szerződés* (alapító okirat, alapszabály rendelkezései) mint *jogcím* alapján. A tulajdonosváltás elvileg csak az új tagok keletkezésével, azaz a társaság *cégbejegyzésével* mehet végbe akkor is, ha a tagok a bevitt vagyontárgyakat már előbb átadták. Addig egy függő jogi helyzet áll elő, ami alatt az előtársaság működésére és tagjainak felelősségére vonatkozó szabályok alkalmazhatók. Lehetőség van azonban a bevitt vagyon egyes tárgyainak *későbbi* átadására (ingatlan-nyilvántartási bejegyzésére) is, ezekre nézve ez lesz a tulajdonszerzés időpontja. A törvény a tagok tulajdonának társaságra ruházását *vagyoni hozzájárulásnak* nevezi, az átadást (ingatlan-nyilvántartási átírást) pedig hol *rendelkezésre bocsátásnak*, hol a vagyoni hozzájárulás *szolgáltatásának* (az előbbi inkább dologi jogias, az utóbbi inkább kötelmi jogias megjelölés, ld. pl. 11. és 81. §§, illetőleg a 12. és 121. §§). A 126. § kft. esetében megköveteli, hogy a tagok a nem pénzbeli hozzájárulást a bejegyzési kérelem benyújtásáig teljes egészében a társaság *rendelkezésre bocsátásá*k, ami (a „rendelkezésre bocsátás” átadásnak tekintve) egyértelmű megoldás, ennek igazolása nélkül ugyanis a társaságot be sem jegyzik, így az létre sem jön. Ezzel szemben a 13. § a vagyoni hozzájárulás nem teljesítéséhez – 30 napos türelmi idő után – a *tagsági viszony* megszűnését fűzi szankcióként, holott a *társaság megszűnését* kellene kimondania, esetleg a társaságot megillető *tulajdoni igény* érvényesítésének sikertelensége függvényében (a társaság jogalanyiságának a tulajdonosi minőségének keletkezése ugyanis ugyanígy elválaszthatatlan, mint a tag – bevitt vagyonra vetített – tulajdonjogának megszűnése és tagsági jogának egyidejű keletkezése). További szabályok részletes elemzése hasonló eredményre vezetne, ezért az alapítás körében előforduló tulajdonátruházási szabályokról összefoglalóan csak annyit állapítunk meg, hogy azok a társasági törvényen belül is *pontosításra*, egymással és a Ptk.-val való *összhangba hozatalra* szorulnak.

A Gt. tulajdonátruházást-tulajdonszerzést érintő szabályai közül még egyet megemlítünk, ami az elmúlt években heves jogirodalmi vitát²⁰ váltott ki, de lényegi kérdése az új tv. 180. §-a alapján is fennmaradt: *kell-e érvényes jogcím is* a részvény átruházásához, vagy az *kizárólag az átruházó ügylettel* (bemutatóra szóló részvény átadásával, névre szóló részvény esetén a forgatmánnyal) szállítja át a tulajdonjogot a jogelődről a jogutódra. A válasz látszólag olyan egyszerű, hogy annak alapján a kérdés pusztá felvetés is érthetetlen. Hiszen a magyar jogrendszer és jogtudomány sohasem fogadta el, így a gyakorlat sohasem alkalmazta az absztrakt dologi jogügylet fogalmát és a tulajdonátruházás absztrakt rendszerét. A dologi és kötelmi *ügyletegyeség* elve (a szerzőmód és a jogcím összekapcsolása) és a Ptk. ezt tükröző 117. § (1)–(3) bekezdése, valamint 365. § (1) és (2) bekezdése alapján – melyeket a Ptk. 94. § (2) bekezdésének megfelelően az értékpapírok átruházására is alkalmazni kell – az érvényes jogcím éppúgy nélkülözhetetlen, mint maga a szerzőmód. A névre szóló részvények esetén a *forgatmány* megkövetelése

[180. § (3) bek.] többletkövetelményt jelent a bemutatóra szóló részvények egyszerű, kézről-kézbe történő átadásához képest [180. § (1) bek.], anélkül, hogy bármelyik esetben mellőzhetővé tenné az érvényes jogcímet. Pontosan úgy, ahogyan a Ptk. 117. § (2) és (3) bekezdése viszonyul egymáshoz, előbbi ingók esetében a dolog átadását, utóbbi ingatlanok esetében a tulajdonosváltásnak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzését kívánva meg, de mindkettő feltételezve az átruházásra *irányuló érvényes szerződést* vagy más *jogcímet*. Ha tehát az átruházó szerződésben vállalt kötelezettsége ellenére a forgatmányt a részvény hátoldalára nem írja rá, tőle ez bírói úton a Ptk. 295. §-a alapján ugyanúgy kikényszeríthető, mint az ingatlan eladójától a bejegyzésre alkalmas okirat kiadása. Ha azonban ez az egyszerűen megválaszolható kérdés még a tudomány berkeiben és a Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlatában is ellentétes válaszokat is elképzelhetőnek tart, akkor valószínűleg nem csak a Gt. szövegezésében van a hiba.

3.3.14. *Összefoglalás.* A példalózó jelleggel kiválasztott tucatnyi polgári jogi és komplex tartalmú különtörvény tulajdonszerzést érintő rendelkezéseinek vázlatos áttekintése után is adódik *néhány fontos következtetés:*

- A különtörvények – a Ptk.-val egyezően – egyáltalán *nem használják az eredeti-származékos szerzőmódok szerinti megkülönböztetést*, még az azokra való közvetett utalást sem.
- Az áttekintett szerzőmódok mindegyikéről kijelenthető, hogy az *származékos szerzésnek* minősül, ideértve az ex lege juttatásokat is, melyek nem csupán a tulajdonosi részjogosítványokat, de a kötelezettségi elemeket, terheket, funkcióhoz kötöttséget, korlátozásokat is „átadták” az új tulajdonosoknak. A törvénnyel (jogszabállyal) történő juttatás tehát önmagában nem minősíti a szerzést eredetinek, sőt mint láttuk az tipikusan származékos.
- A külön törvényekben szereplő *speciális szerzőmódok* egy része *letisztult terminológiával egyértelmű* jogi helyzeteket teremt (pl. a koncesszió, ill. a tulajdonszerű jogok gyakorlása esetén), más részük *új, átmeneti* jellegű szabályokkal *zavaros, vitatható* megoldásokat alkalmaz (pl. az államtanítási törvények).
- A külön törvények tulajdonszerzést érintő szabályainak csiszolatlansága (különösen a szocializmus korából örökölt pongyolasága) jelentős mértékben a Ptk.-val és egymással való *összehangolatlanságukból* adódik.
- A zavart csak fokozza, ha egyes szerzőmódok (pl. ex lege juttatás, átruházás) tekintetében maga a Ptk. *sem ad kellően egzakta* megoldást, eligazítást.

3.4. Szerzőmódok a bírói gyakorlat

Áttekintve a Ptk. hatálybalépését követő négy évtized bírói gyakorlatát általánosságban elmondható, hogy a szerzőmódokkal kapcsolatosan közzétett legfelsőbb bírósági iránymutatások és bírósági eseti döntések száma viszonylag alacsony és ezek zöme is az *átruházás, az elbirtoklás* és a *váépítés* köré koncentrálódik. Előfordul néhány eset a hatósági határozattal és árveréssel, a találással, a vadak és halak tulajdonjogának megszerzésével kapcsolatban, de szinte semmi bírói gyakorlata nincs a termékek, a termények és a szaporulatok elsajátításának, a növedéknek, a gazdátlan javak elsajátításának, a feldolgozásnak és az egyesítésnek. Ez persze nem jelenti azt, hogy ezeknek egyáltalán nincs gyakorlata, hiszen gyakorlat (és jogalkalmazás) az önkéntes jogkövetés is. Mondhatnánk ezért, hogy a Ptk. ezen szabályai olyan „tökéletesek”, azaz olyan mértékben megegyeznek az évezredek szabályokkal és oly mértékben élő normái a tömegek jogtudatának és mindennapi életének, hogy bírói-közhatalmi kikényszerítésükre a legritkábban van szükség. Lehet, hogy így van, de az is lehet, hogy a szerzőmódok egy része alig fordul elő életbeli tényállásként és ezért keletkezik velük kapcsolatban csak elvétve konfliktus.

A következtetés így is úgy is az, hogy a klasszikus tulajdon-szerzési módok jelentős részére nem kell nagy kodifikációs figyelmet és energiát összpontosítani, azok elvileg akár változatlan szövegezéssel is átvethetők.

Ami pedig közelebbről az eredeti-származékos szerzőmódok megkülönböztetését illeti, a bírói gyakorlat hűen tükrözi a Ptk. ehhez való viszonyulását: mondhatni említést sem tesz róla. Vagy ahogy *Petrík Ferenc* fogalmaz, „a bírói gyakorlatban találkozhatunk ezzel a megkülönböztetéssel, azonban ott is – legális eligazítás híján – *meglehetősen kialakulatlan* e szerzőmódok következményeinek meghatározása”.²¹ Az átruházás (ideértve a nemtulajdonostól való tulajdonszerzést is), a hatósági határozat és árverés, valamint az elbirtoklás körében előforduló eseti döntések azonban *közvetve*, különösen az *indoklási* részükből viszonylag gyakran hivatkoznak az adott szerzőmód származékos, ill. eredeti jellegére. Ez mégiscsak azt bizonyítja, hogy határese-tekben, egy-egy bonyolultabb vagy újólag felmerült esetben a bíróságok *döntését segítheti*, a döntés *meggyőző erejét pedig fokozhatja* az eredeti vagy származékos jelleg hangsúlyozása.

A továbbiakban a Ptk. §-ok sorrendjében említettünk néhány olyan eseti döntést, amely legalább közvetve érinti az adott szerzőmód eredeti vagy származékos jellegét (zárójelben a Bírósági Határozatok évszámát és a jogeset sorszámát tüntetjük fel).

A származékos szerzés alapvető tétele – tulajdonjogot *csak a dolog tulajdonosától* lehet szerezni – és egyúttal a *nemi plus iuris* elvét is hangsúlyozza az a döntés, amely kimondta, hogy „semmis az az adásvételi szerződés, amellyel az eladó a saját ingatlanrésze mellett a tulajdonában nem álló illetőség átruházását is vállalja” (1987. 165.). Az *átruházás* és egyúttal a *dolog* fogalmának *kiterjesztő értelmezését* is jelenti annak kimondása, hogy „az *üzletrész* mint *eszméi dolog* átruházása során a Ptk.-nak a dolog tulajdonjogának átruházásánál alkalmazott szabályai az irányadók” (1994. 102.). Egy hasonló tartalmú döntés egyúttal a Gt. „vagyonni hozzájárulás”, „apportálás” fogalmát is értelmezve mondta ki, hogy „átruházással való tulajdonszerzésnek minősül, ha a korlátolt felelősségű társaság alapítására vonatkozó *társasági szerződés apportként* a társaság tulajdonába ad egy másik korlátolt felelősségű társaságban levő üzletrészt”. A döntés külön hangsúlyozza a jogcím tekintetében, hogy „ez nem adásvétel” (1993. 512.). *Ingatlanok apportálása* esetére több döntés is – szigorúan értelmezve a 117. § (3) bekezdésének szabályát – megkövetelte, hogy az ingatlan tulajdonjoga az apportáló javára már be legyen jegyezve. Ha az apportáló a *bejegyzést tanúsító tulajdoni lapot* nem tud csatolni, a bejegyzés iránti kérelmet a cégbíróság elutasítja (1996. 50.). Ha azonban nem apportálásról, hanem *adásvételről, ajándékozásról* vagy más érvényes szerződéses jogcímről van szó, a bírói gyakorlat nem ilyen szigorú. „A vevő tulajdonszerzésének nem akadálya, ha az *eladó* tulajdonjogát az ingatlan-nyilvántartásba *még nem jegyeztette* be, de az eladónak a tulajdonjog megszerzésére kötelmi szerződés alapján *érvényes jogcíme* van” (1973. 12.). Az eladó ugyanis ilyenkor a korábbi tulajdonostól perben követelheti (Ptk. 295. §), hogy bejegyzésre alkalmas okiratot 15 napon belül adjon ki, vagy tűrje, hogy az eladó a jogerős ítélet alapján közvetlenül kérhesse a földhivataltól az új szerző tulajdonjogának bejegyzését.²² Egy későbbi döntés is megerősítette, hogy „bejegyzésre alkalmas ajándékozási szerződés alapján helye lehet az ingatlan hagyatékából való kihagyásának”, jöllehet a bejegyzés még nem történt meg (1997. 437.). Hasonló okból az ingatlan a felszámolás köréből is kihagyható (1997. 203.). Az ingatlan apportálása és más szerződéses jogcímeken való átruházása közti ilyen különbségtételnek csakis egy komoly oka lehet: az apportálás egy *abszolút* hatályú *státusjog*, a társasági *jogalanyiság* keletkezésének egyik nélkülözhetetlen feltétele, míg a szerződéses jogcímekeknek mindig csak *relatív, kötelmi* hatálya van.

Az átruházásra irányuló szerződés érvényességén belül vetődött fel egyes közjogi rendelkezések polgári jogi értékelésének a kérdése. A bírói gyakorlat válasza az, hogy a szerződésekhez kapcsolódó *államigazgatási* rendelkezéseket csak akkor kell figye-

lembe venni, ha ezek megsértéséhez maga a jogszabály kifejezetten *polgári jogi* hatást, különösen az *érvénytelenség* jogkövetkezményét fűzi. Így a bírói gyakorlat szerint „a gépjármű üzembentartójának személyében beálló változás bejelentésének elmulasztása a vevő tulajdonszerzését nem akadályozza” (1974. 15.).

Többszöri eladás esetén a birtokkal megerősített jogcím védelméről szóló 117. § (4) bekezdés kissé elnagyolt szabályát több eseti döntés is finomította, pontosította, nagyobb szerepet tulajdonítva a szerzések *időbeli sorrendjének* és mind az elsőként birtokba lépő, mind a tulajdonjogát előbb bejegyeztető szerző *rosszhiszeműségének* (1994. 77.; 1997. 219.).

Viszonylag bőséges a bírói gyakorlata a *nemtulajdonostól* való tulajdonszerzésnek, elsősorban a lopott személygépkocsik nagy „forgalma” miatt. A bíróságok igyekeztek szűkítően értelmezni a Ptk. szabályait és ezzel nagyobb súllyal védeni az eredeti tulajdonosok érdekeit. Eseti döntések tették egyértelművé, hogy „nem kereskedelmi forgalom az autópiacon magánszemélytől történő vásárlás még akkor sem, ha az egyébként egy kereskedő „közreműködésével” történt (1996. 418.), továbbá hogy „kereskedelmi forgalomban eladott gépkocsin sem szerez tulajdonjogot a vevő, ha tudta, vagy tudnia kellett (pl. az irreálisan alacsony vételárból), hogy a kereskedő nem tulajdonosa a gépkocsinak (hanem pl. megbízott vagy bizományos) (1996. 419.).

A Ptk. 118. § (2) bekezdésével kapcsolatban a bírói gyakorlat megerősítette és alkalmazta az Mtj. 565. §-ának szabályát, mely szerint: „Nem tulajdonostól a jóhiszemű szerző sem szerezheti meg az ingó tulajdonát, ha a tulajdonos *erőszak* vagy *fenyegetés* következtében vagy *egyébként akarátán kívülről* veszítette el a dolog birtokát”. Logikus, hogy ha a dolog *bűncselekmény* folytán került ki a tulajdonos birtokából, nem csupán az *első*, hanem a *további vevők sem* szerezhetnek azon tulajdonjogot (1978. 197.). Mind ezekhez csak hozzátette a PK. 2. sz. áf., hogy aki ilyen okokból a 118. § (2) bek. alapján nem szerez tulajdonjogot, a *dolog kiadása* ellenében *nem* követheti a dologért nyújtott *ellenszolgáltatás* megteremtését a tulajdonostól. A gyakorlatban kikristályosodott ezen szabályokat feltétlenül be kell emelni a Ptk.-ba, esetleg további szigorításokkal.

A *hatósági határozat vagy árverés* útján való tulajdonszerzést a bírói gyakorlat is mind ingók, mind ingatlanok tekintetében *eredeti* szerzésnek ismerte el. Jogirodalmi ellenvélemény is csak *Petrik Ferenc* részéről és csak az ingatlanok árverésével kapcsolatban fogalmazódott meg a 120. § (1) bekezdésre hivatkozással. *Világhy Miklós* ezt a szerzést is *eredeti* – az árverés tényén alapuló – szerzésnek minősítette, míg *Petrik* szerint ez azért *származékos* szerzés, mert – az ingatlannyilvántartásra tekintettel – a tulajdonszerzés „nem független a korábbi tulajdonos személyétől”.²³ Álláspontunk szerint *Világhy* nézete az elfogadhatóbb, mert a szerzésnek nem az előző tulajdonos személyétől, hanem annak tulajdonjogától kell függetlennek lennie. Az ingatlan árverésének mégis határeset-jelleget kölcsönöz az, hogy a Vht. értelmében azon fennmarad a telki szolgalm, a közérdekű használati jog és a bejegyzett vagy törvényes haszonélvezeti jog. Ilyen értelemben persze az ingók és ingatlanok szerzésének eredetiségét egyaránt határesetté teszi a 120. § (2) bekezdésének az állam pro viribus felelősségét kimondó szabálya (amit nem mellesleg megjegyezve szintén a bírói gyakorlat fejlesztett ki és pontosított), de hát a polgári jogban egyébként is ritkák a határese-tek és átmenetek nélküli „tisztá” megoldások. A hatósági határozattal és árveréssel kapcsolatban egyébként általánosan elfogadott volt, hogy azok a „jogerőre emelkedéssel”, illetőleg az „árverési leütéssel” keletkeztetnek tulajdont, az ingó átadása, ill. az ingatlan tulajdonjogának bejegyzése nélkül is. A bírói gyakorlat azonban ezt a jogtételt is tovább finomította. „A végrehajtást kérő az árverés során becsértéken történő beszámítás esetében az ingó tulajdonjogát a *dolog átvételével* szerzi meg” (1994. 68.). „A kárpótlási jegyekkel árverésen történő vétel esetében a vevő tulajdonszerzésének *feltétele* az ingatlan-nyilvántartási *bejegyzés alapjának megteremtése és a birtokba adás*” (1996. 117.). Ez az

eset jól jelzi a földtulajdoni és az ingatlannyilvántartási viszonyok máig kaotikus állapotát. A hatósági határozattal való tulajdonszerzés szabályát egyébként a bírói gyakorlat már korábban kiterjesztette az állami tulajdon *kezelői jogának* megvonására és új kezelő kijelölésére is (1986. 428.).

Talán a legkiterjedtebb a bírói gyakorlata az *elbirtoklás*, azon belül is az ingatlan elbirtoklása jogintézményének. Számos döntés foglalkozott a „*sajátjakénti*” birtoklás törvényi feltételének konkrét ismérveivel (1975. 509.), a *jogi személyek általi* elbirtoklással (1976. 44.), a LB PK 4. sz. áf. foglalta össze a tulajdoni illetőség *tulajdonostárs általi* elbirtoklásának szigorú feltételeit, a PK. 6. sz. áf. az elbirtoklási *idők összehasználásának* feltételeit, a bírói gyakorlat alakította ki a 121. § (4) bekezdésének az 1977:IV. tv.-el beiktatott szabályát is *ingatlan egy részének* elbirtoklására vonatkozólag. Az egyik legérdekesebb döntés két szerzőmód, az *elbirtoklás és a ráépítés* viszonyát tisztázta tudományos alapossággal és tudományos értelemben is helyesen, amikor kimondta, hogy ha az elbirtokló a tíz éven belül rá is épít az elbirtokolt földre, „*az elbirtoklás a jóhiszemű ráépítésnél erősebb jogcím*” a tulajdonszerzésre, ezáltal a 137. § (1) és (2) bekezdéseit nem lehet vele szemben alkalmazni (nem lehet pl. tőle a föld árát követelni). Az eset (1981. 196.) külön érdekessége, hogy mindkét szerzőmódot *jogcímnak* nevezi és ezzel azt is példázza, hogy mind az eredeti, mind a származékos szerzőmódok körében gyakori, hogy a *szerzőmód és a jogcím tényállása ugyanaz*, ezekben az esetekben a *modus és a titulus egybeolvad*.

A *növedékekkel* (126. §) kapcsolatos egyetlen eset (1991. 480.), mely arról szól, hogy „szőlőtelepítés csak az általa elfoglalt földterülettel együtt vehető birtokba, ezért a *szőlőültetvény – a földtulajdon (kezelői jog) átadása nélkül – nem apportálható*”, azért is fontos, mert a dologi jogi abszolút hatály elvét, a tulajdonjog elrelativizálásának (osztott tulajdon létrehozásának) tilalmát is erősíti, követve ezzel a hajdani Curia gyakorlatát.²⁴

A találás körében mindössze két említésre méltó eset fordult elő. Az első még 1965-ben a kitöltött lottószelvényt visszaszolgáltató találó találdíj iránti igényét a jelentős összegű nyere-ményre tekintettel megalapozottnak ítélte, de a BH sem a nyere-mény, sem a találdíj összegét nem közölte (1965. 4690), így sok támpontot a gyakorlat számára nem adott. A második a 8000 Ft értékű talált kutyát nem minősítette nagyobb értékűnek így méltányos találdíjat sem ítél meg, a kutyatartás költségeit viszont a felelős őrzés szabályai szerint megítélte (PTKM I. 345.). A döntés bár nem túl régi, az élő dolgok és különösen az állatok védelmének mai jogi rendjéhez képest korszerűtlen. Egy kutya „nagyobb értékét” nem a forgalmi, sokkal inkább az *eszmei értékében* kell ma már nézni. Ami pedig az eredeti tulajdonos egy éves határidőn belüli jelentkezési lehetőségét illeti, azt [129. § (1) bek. b) pont] éppen a tartásra, ember és állat összeszokására tekintettel maximum *három hónapra* le kellene rövidíteni.

Végül a *ráépítés* körében említjük meg, hogy a bírói gyakorlat mondta ki, hogy az áthelyezhető kerítés nem „épület” (1977. 11.), hogy a rosszhiszemű ráépítésre a rosszhiszemű túlépítés szabályait alkalmazva az épület lebontása itt is csak akkor követhető, ha az az okszerű gazdálkodás követelményeit nem sérti (1960. 2782.). A bírói gyakorlat fejlesztette ki a ráépítés teljesen új, de tipikusan előforduló törvényi tényállását [137. § (3) bek.], a más tulajdonában álló *épület bővítését, a hozzáépítést és az átépítést*. A ráépítéssel kapcsolatos, szintén viszonylag bőséges bírói gyakorlatot a PK 7. sz. áf. foglalta össze, melynek I–V. pontjai közül az *I. pont* nem csak gyakorlati, de *elvi jelentőséggel* is bír. Ez kimondja, hogy „*a ráépítés jogkövetkezményeit nem lehet alkalmazni, ha a felek a ráépítéssel kapcsolatban a tulajdon rendezése kérdésében eltérően állapodnak meg.*” A Legfelsőbb Bíróság ezzel a jogtétellel a ráépítés teljes törvényi szabályanyagát *diszpozitíván* minősítette. Ha a *tartalmi kötöttség* dologi jogi alapelvét a szerzőmódokra is alkalmazzuk, ez a megoldás nagyon is megkérdőjelezhető. De valóban a ráépítés valamennyi törvényi szabályának diszpozitívát akarta kimondani a LB állásfoglalása? Alig-

ha, hiszen maga a Ptk. csak a 137. § (3) bekezdésében mondja ki, *expressis verbis*, hogy a ráépítéssel közös tulajdon csak „a felek eltérő megállapodásának hiányában” keletkezik, a többi tulajdonjogot keletkeztető variáció vagy a földtulajdonos egyoldalú válaszáján (ennek bírói kikényszerítésén) vagy a jóhiszemű ráépítő egyoldalú kérésének bírói elfogadásán alapul, az új tulajdonjogi helyzetet azonban mindkét esetben a *ráépítés jogi ténye* mint szerzőmód keletkezteti. A LB 7. sz. áf. indokolása nem is ezen szabályoktól való felek általi szabad eltérésre, hanem a Ptk. 112. § (1) bekezdésére, a *tulajdonos szabad rendelkezési jogára* utal vissza, ami alapján a földtulajdonos a dologra vonatkozó részjogosítványait visszerhesen vagy ingyenesen, határozott vagy határozatlan időre másnak átengedheti, dolgát megterhelheti, egészben vagy részben másra átruházhatja stb. Vizsgálni kell tehát, hogy az építkezés előtt volt-e a felek között *más megállapodás* az építkezés által megváltoztatott tulajdonjogi helyzet rendezésére vonatkozóan, mert ha igen, a tulajdonos *rendelkezési szabadságának elsődlegessége* folytán az lesz az irányadó. Azaz a *ráépítés* szabályai csak a *megállapodás nélküli*, valójában *jogosulatlan* (ámbar esetleg jóhiszemű) *építkezés* esetére alkalmazhatók, akkor viszont kogens jelleggel: mindkét fél csak azon megoldások között és csak olyan feltételek esetén választhat, ahogyan azt a törvény megengedi. A bíróságra ugyanez vonatkozik azzal a különbséggel, hogy a felek választása nem köti, nem alkalmazhat azonban olyan megoldást, amely ellen mindkét fél tiltakozik [138. § (3) bek. és 111. §]. A LB 7. sz. áf. I. pontjából tehát a két zavaró szót („ráépítéssel kapcsolatban”) kihagyva annak helyes értelme: „A ráépítés jogkövetkezményeit nem lehet alkalmazni, ha a felek a tulajdon rendezése kérdésében eltérően állapodnak meg.” Még egyértelműbb volna a szöveg az áf. indokolása szellemében, ha az „eltérően” szó helyett az szerepelne, hogy „a Ptk. 112. § (1) bek. alapján más megoldásban” állapodnak meg, hangsúlyozva ezzel, hogy a *más megoldás az nem ráépítés*. (Ez az eszmefuttatás csupán csipetnyi ízelítő a normaszövegezés szépségéből, nehézségéből és felelősségéből.)

4. Szerzőmódok de lege ferenda

4.1. A szerzőmódokat érintő legújabb fejlemények

Jelen viszonyaink között a tulajdonszerzési módokat érintő legújabb fejlemények két fő csoportba sorolhatók. Az egyik fejleménycsoport (tulajdonszerzés a szocialista tulajdon lebontási, azaz *államtalanítási és privatizációs* folyamatában) *átmeneti* jellegű ugyan, de éppúgy hosszú távra szóló elméleti és tételesjogi következtetésre ad alapot, mint a másik, *tartós*nak ígérkező *technikai-gazdasági környezetvédelmi* jelenségcsoport.

Az első csoportról elmondható, hogy amilyen „törvénytelenek” és szabályozatlanok voltak a szocialista tulajdonformák létrehozásának módszerei (államosítás kártalanítás nélküli kisajátítással, elkobzással, rekvirálással, földosztás majd kolhozosítás kártalanítás nélkül stb.), csaknem olyan mértékben volt „elnagyolt” ugyanezen tulajdonformák megszüntetésének folyamata is. Egyikre sem mentség, hogy mindkét folyamat történelmi értelemben „példa nélküli”, így a klasszikus, tiszta jogi (törvényes) megoldások alkalmazhatatlanok, vagy csak nehezen alkalmazhatók voltak. A legfontosabb tanulság tehát az, hogy a törvénynek (a Ptk.-nak) az ilyen, nagy társadalmi jelentőséggel bíró, megölyvátlan megoldásokra is készen kell állnia. Azaz nem csak a *tulajdonelvonás* (kisajátítás), de az *állami tulajdonjuttatás* törvényes rendjét és feltételeit is a legszigorúbban, minden lényeges részletre kiterjedően szabályozni kell. Ez vonatkozik a *törvényen alapuló* (ex lege) juttatásra is, de különösen a *törvényben megszabott feltételek alapján hozott hatósági határozatokra*, speciális (vagyonátadó, földkiadó stb.) *bizottsági döntésekre*, az érdekeltek bevonásával születő *megállapodásokra*, *sorsolásokra* stb. A Ptk. 120. §-ának szabálya tehát alapos bővítésre és átdolgozásra szorul.

A második fejleménycsoport nem nemzeti, hanem nemzetközi jellegű, a magyar jogfejlesztés az európai jogharmonizáció és az azon túli nemzetköziesedés részeként mehet (és megy is) végbe. A tulajdonszerzés az áruk *elektronikus kereskedelme*, a *dematerializált értékpapírok* átruházása, az újabb és újabb *tulajdonszerzői jogok* kizárólagos gyakorlásának engedélyezése, egyes *élő dolgok* magántulajdon alóli kivonása és még számtalan új jelenség jogba illesztése azonban egy *szerves fejlődés* eredménye lehet, kevesebb hibával, mint a nagy és gyors gazdasági- és jogrendszerátalakítások.

4.2. Megszüntetni vagy megőrizni?

Már utaltunk rá, hogy – okulva a marxisták hibájából – alapvető társadalmi- és jogintézményeknek a „történelem szemétdombjára” dobásától messzemenően tartózkodni kell. Ugyanez konkrétan a tulajdonszerzési módok felsorolására, az eredeti és származékos szerzőmódok megkülönböztetésére is igaz. Egy-egy jogelv, jogintézmény „régiségének” önmagában véve is értéke van, különösen ha az kiállta a történelem próbáját (ellentétben vadonutú és nagytratóró riválisaival). Az is köztudomású, hogy a „legősibb” jogintézmények maradandóságát az biztosítja, hogy képesek alkalmazkodni, tartalmilag és nem betű szerint értve megújulni, befogadni a változó társadalmi és gazdasági viszonyokat. A magánjog alapvető intézményének nagy többsége már régen nem azt a társadalmi-gazdasági (rabszolgatartó, feudális vagy szabadversenyes kapitalista) funkciót tölti be, amire eredetét tekintve kialakult. A legősibb tulajdonszerzési módot, a foglalatást (occupatio), a Ptk. terminológiájában a gazdátlan javak elsajátítását hozva fel példaként, sok ember ma is „gyűjtőget” – gombát, erdei gyümölcsöt, gyógynövényt –, de ezt már csak elvéve teszik létfenntartás céljából. Ráadásul miközben drasztikusan beszűkült az ilyen módon elsajátítható *természeti javak* köre, ezzel egyenes arányban megnőtt a *fogyasztói társadalom* eldobott javainak mennyisége, ami azonban mint *újrahasznosítható nyersanyag* értéket képvisel, így érdemes elsajátítani és értékesíteni.

Még inkább időtállóak a *tudományos gondolkodás eredményei*, ha azok széleskörű társadalmi elfogadásra találnak, többnyire éppen azért, mert társadalmilag hasznosak. Nyilván nem véletlen, hogy *Hugo Grotius* egyszerű kijelentő mondata: „Az egyéni jog szempontjából tekintve valamely dolog eredeti vagy származékos szerzés útján válik a miénk”²⁵ sokszor szó szerint, még többször eltérő szavakkal ugyan, de tartalmilag egyezően ismétlődik évszázadok óta a jogtudományi művekben, tankönyvekben sőt a törvényekben is. Az alcímben jelzett kérdésre tehát a válasz egyértelmű: *megőrizni és tartalmilag gazdagítva, korszerűsítve megújítani*.

Ettől független ténykérdés, hogy az eredeti-származékos megkülönböztetésnek csakúgy mint a múltban, a jövőben is az *elméleti, dogmatikai, pedagógiai* (didaktikai) és az *ítélkezési gyakorlatot segítő* szerepe és haszna lesz a nagyobb. Tudományos és tankönyvi tételként tehát akkor is feltétlenül fenn kell tartani, ha a törvény szövegében direkt módon, szó szerinti szövegezésben nem jelenik is meg.

4.3. A tulajdonszerzés általános szabályai

A Ptk. – miniszteri indokolásából kiolvasható – eredeti koncepcióját, mely szerint *csak a tulajdonszerzés általános szabályait* tartalmazza, célszerű az új törvényben is követni, ill. fenntartani. Ennek indoka az, hogy amint azt a 3.3. pont alpontjaiban csupán példálódzó jelleggel láthattuk, eleve lehetetlen volna minden egyes külön törvényből minden egyes dologfajtaival kapcsolatos minden egyes szerzési tényállást a Ptk.-ba áttemelni. Vagy ha ez elméletileg lehetséges is, célszerűtlen és ésszerűtlen. Ez a joganyag mennyisége miatt szétfeszítené a tulajdonszerzésre vonatkozó fejezetet és ezzel a Ptk. belső arányait, minőségét tekintve pedig olyan mértékben heterogén, hogy egységes elvek szerint

tartalmilag rendszerezni alig lehetséges, így nagymértékű esetlegesség, egymástól elütő idegenség, komplexitás és lazaság jellemzné ezt a fejezetet.

Ami pedig a tulajdonszerzés általános szabályainak *rendszerét és tartalmát* illeti, abban a tekintetben csakis az elméleti tisztaság (mondhatni a „kodifikációs szépség”) kedvéért vissza lehet térni a gyökerekhez és *előbb az eredeti*, majd *ezt követően a származékos* szerzősmódokat kell szabályozni (egyébként a joglogika is ezt kívánja). A Ptk. koncepciója abban a tekintetben is megőrizhető, hogy a szerzősmódokat *nem kell ingók és ingatlanok* szerint csoportosítani, az eltérő szabályokra elég az egyes módokon belül kitérni. Az eredeti szerzősmódok felsorolását a „legősibb és legeredetibb” szerzősmóddal, a gazdátlan javak elsajátításával kell kezdeni, amit újból lehetne *foglalásnak* vagy az Mtj. nyomán *elsajátításnak* nevezni. Megfontolandó az elsajátítható dolgok köréből az uratlan dolgok kizárása, ugyanakkor viszont az elsajátítás lehetőségének az elhagyott ingatlanokra való kiterjesztése (szintén az Mtj. nyomán).

Ezután a *találás általános és speciális* szabályai következhetnek, mint a *nem elhagyott, de elvesztett* dolgok tulajdonának szerzősmódjai. Mind a találás alapesetében, mind *kimcsélet* esetén fokozni kell a találók anyagi érdekelttségét a dolog eredeti tulajdonosához való visszajuttatásában illetőleg az államnak való átadásában. Ebben jelentős segítséget jelent a „talalódj” népies szokásjogként élő intézményének a jelenleginél egyértelműbb szabályozása. Külön tényállásként szerepeltetni kell az *elkőborolt háziállatok*, ill. *szelídített állatok* tulajdonjogának megszerzését, az azonban eldöntendő kérdés, hogy az *elsajátítás* vagy inkább itt a *találás* körében.

A következő szerzősmód az *elbirtoklás* lehet, mint a *nem elhagyott, de „elhanyagolt”* tulajdonjogok megszerzése. Ebben a körben megfontolandók: az állami és önkormányzati kizárólagos tulajdoni tárgyak elbirtoklási tilalmának kimondása; a „szent dolgok” kánonjogi elbirtoklási idejének (100 év) az átvétele; az ingó dolgok elbirtoklási idejének a rövidítése; ingatlanokra nézve a jogcímes (alaki hibás szerződésen vagy hibátlan szerződésen de bejegyzés nélkül történt birtokbavétel alapuló) elbirtoklásának a visszaállítása, három éves elbirtoklási idővel.

A *hatósági határozattal és árverés útján* való tulajdonszerzést célszerű *kibővíteni* és belülről *differenciáltan* szabályozni. Az általános elnevezés a *közbatalmi aktuson alapuló* tulajdonszerzés lehetne, amelyen belül kellene megszabni a *törvényen* (ex lege) és a *hatósági határozaton* alapuló *juttatás* követelményeit, ellenirányú szerzősként az *elkobzás* következményeit, mindkét esetre nézve hangsúlyozva, hogy nem csak a jogokról, de a *terhekről* is rendelkezni kell, ezzel kifejezetten eldöntve, hogy a konkrét szerzés *eredeti vagy származékos-e?* Külön esetként szabályozandó ebben a körben a hatósági – bírósági *árverés*, a hatályos Ptk. és Vht. szellemében. Ide kell kerülnie speciális tényállásként a *kisajátítás* intézményének is.

Ezután következhetnek a tisztán *származékos* szerzősmódok, elsőséggént is a magánakarat autonómiáján alapuló *átruházás*, egyúttal mint a legfontosabb és leggyakoribb származékos szerzősmód. Bár az átruházás jelenlegi törvényi szabályai alapvetően beváltak, ezek szellemében: ki kell mondani – szó szerint – a *nemo plus iuris* alapelvei jellegű követelményét; hangsúlyosabban kell megfogalmazni az *érvényes jogcím* szükségességét; részletezni lehet az *átadás* tipikus módzatait, de a 117. § (2) bek. 2. mondat második fordulatainak *generálklauzuláját* fenn kell tartani; a *bírói gyakorlattal összhangban* a törvényben is ki kell mondani az érvényes jogcím alapján a szerző felet megillető *igényt* a dolog *átadása*, illetőleg az ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas *okirat kiadása* iránt; részletesebben és pontosabban kell szabályozni a *többszöri eladás* esetén követendő eljárást, ill. a *birtokkal megerősített jogcím védelmét*.

Tekintettel a lopások és más vagyon elleni bűncselekmények, a tulajdon körüli erőszakos, fenyegetéses és alattomos magatartások számanak szaporodására, *szerűtlen* kell a *nemtulajdonostól való tulajdonszerzés* törvényi feltételeit, illetőleg nagyobb, hatékonyabb *védelmet* kell biztosítani a dolog eredeti tulajdonosának és ezáltal közvet-

ve magának a *tulajdonjognak*, mint a polgári jog által szabályozott vagyonjog (és a szociális piacgazdaság) alapintézményének. Határozottan ki kell mondani, hogy jóhiszeműen és visszterhesen a kereskedelmi forgalomban is *csak ingó* dolog tulajdonjogát lehet megszerzeni, de *lopott* (vagy szélesebb értelemben: *bűncselekmény útján szerzett*) dolog tulajdonjogát még ott sem, még többszöri átruházás esetén sem. Ezzel összefüggésben a 119. § jelenlegi szövegét is a nyomaték kedvéért célszerű azzal indítani, hogy „az átruházás szabályait a pénzre és a bemutatóra szóló értékpapírra is megfelelően alkalmazni kell, azzal az eltéréssel, hogy ha a jóhiszemű szerzőre pénzt vagy bemutatóra szóló értékpapírt ruháznak át, tulajdonossá lesz akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos”.

Az átruházás után következhetnek akár az ingók, akár az ingatlanok *további* hagyományos *származékos* szerzősmódjai. A termékek, a termények és a szaporulat elsajátítása (lehet újból „*gyümölcszedés*” alcím alatt), valamint a *vadak és halak* tulajdonjogának megszerzése (tekintettel a külön törvényi részletes szabályokra) változatlan maradhat. A *feldolgozás és átalakítás*, valamint az *egyesítés és vegyítés* (a 135. §-ban található közös szabályaik fenntartásával) külön alcímet kaphat. Ugyanígy a *beépítés és ráépítés* is, megőrizve természetszerűleg a ráépítés szabályainak túlsúlyát. Megfontolandó a *tülepítés* szabályainak (109–111. §§) a szomszédjogi szabályok köréből ide történő áthelyezése, hiszen azok több tulajdonszerzési tényállást is tartalmaznak és egyébként is a ráépítés „*mögöttes jogát*” alkotják. (A ráépítés sem csak tulajdonjog keletkezett, hanem kivételesen földhasználati jogot és annak ellenértékére megtérítési igényt is). A szerzősmódok sorát a *növedék* zárhatja, kiegészítve szabályát a vízgazdálkodásról szóló törvény iszapolásra és sodorványra vonatkozó szabályaival.

4.4. Egyes speciális szerzősmódok külön szabályai

A külön törvényi tulajdonszerzési esetek példalázó bemutatása során láthattuk, hogy ilyenek – átmeneti vagy tartós jelleggel – rendkívül nagy számban fordulhatnak elő, és a dolog jellegétől vagy a juttatás–szerzés társadalmi-gazdasági rendeltetésétől, funkciójától függően ahány, annyi féle. Kérdés, hogy meg kell-e – és ha igen, hogyan – jeleníteni ezeket a Ptk.-ban. Véleményem szerint legalább egy általános tartalmú utaló szabály erejéig igen. Ebben néhány fontosabb esetet nevesítve is meg lehet említeni a többire általánosságban utalva. Pl.: „az állami juttatáson, bányászati jogon, koncesszió és más hasonló kizárólagos jogon, továbbá egyéb jogcímen alapuló tulajdonszerzés eseteiről – e törvény szabályaival összhangban – *külön törvények* rendelkeznek”. Megfontolandó – bár ez inkább oktatási feladat – azt is kimondani, hogy a külön törvényekben a tulajdonszerzés *jogcímét és módját* is minden esetben pontosan meg kell határozni, figyelemmel a szerzés *eredeti vagy származékos* jellegére is.

4.5. Az átruházás kiemelt jelentősége: az ügyletegység elve

Az átruházás mint származékos tulajdonszerzési mód gazdasági és jogi súlyát és jelentőségét nem a rendszertani elhelyezése (első helye a szerzősmódok között) dönti el. Az átruházás súlyával és jelentőségével viszont nagyon is összefügg az a kérdés, hogy az átruházás mint *dologi jogügylet* (a *felek megegyezése* pusztán a tulajdonjog átszármaztatásában, vagy még szűkebben értelmezve a dolog kézből-kézbe történő pusztá *átadása*, mint reálaktus) *önmagában* elegendő-e az új tulajdonjogviszony keletkezéséhez (és a régi megszűnéséhez!), vagy ehhez egy „*jogos okot*” (iusta causa), *érvényes jogcímet* is megkívánjon-e a törvény? Az én válaszom egyértelmű és határozott igen, legalább három nyomós indokkal.

4.5.1. A *iusta causa traditionis*, vagyis hogy a tulajdonjog átruházásához a *tulajdonszerzésre alkalmas jogcím* szükséges, az egyik legősibb és maig a legszélesebb körben elismert és alkalmazott *jogelv*. Ennek oka roppant egyszerű. A *tulajdon*, ha az évezredek so-

rán vesztett is jogilag is biztosított *batalmi* (közvetlenül dolgok, közvetve emberek feletti uralmi) jellegéből, mind a mai napig a pusztá *létfenntartás* és ezzel együtt a másoktól való *függetlenség anyagi alapja és biztosítéka*. Az emberek tehát *ok nélkül nem* válnak meg a tulajdontól, ehhez nagyon is *nyomás ok* szükséges, amit aztán a jogászok a maguk fogalomrendszerében „jogi oknak” minősítenek. Az ősi jogelv tehát egybevág a magánjog két nagy iránymutató eszméjével, az *ésszerűség* és a *jogbiztonság* követelményével.²⁶ Az előbbi feltételezi, hogy az ésszerűen cselekvő ember kellő megfontolás alapján a számára legmegfelelőbb okot választotta tulajdona átruházásához, az utóbbi pedig hogy a jog ezt elismeri és szükség esetén oltalomban is részesíti. És mindez természetesen megfelelően áll a tulajdonszerző fél oldalán is.

4.5.2. A *mancipatio* és az *in iure cessio*, a két még ősbibb, tulajdonátruházásra (is) felhasznált jogügylet fajta nem véletlenül ment ki a gyakorlatból²⁷ és adta át a helyét a *jogcímes átruházás* rendszerének. Mindkét ügyletfajta a fejlett árutermelést és kereskedelmet megelőző, patriarchális és autark gazdaság ünnepe, nehézkes és bonyolult ügylet volt, amely nem volt képes a gyorsaság–egyértelműség–jogbiztonság hármas követelményének egyidejűleg megfelelni. A *mancipatio* eleve kauzálan, absztrakt jellegéből következően a jogcím akár rejtve is maradhatott, az *in iure cessio* pedig tulajdonképpen színleges *rei vindicatio*, fiktív tulajdoni perindítás volt. Az árutermelés és az árucsereviszonyok fejlődése és nemzetköziesedése – ugyanúgy mint később a feudalizmust felváltó kapitalizmus idején – nem tűrte a „rituális”, elvont ügyleteket, ehelyett a legegyszerűbb és ugyanakkor a legbiztonságosabb megoldást (traditio, azaz a *dolog átadása plusz érvényes jogcím*) alakította ki. Az európai magánjogok lényegileg maig követik ezt a megoldást még akkor is, ha a főszabály alóli kivételként nagyobb hangsúlyt helyeznek vagy a tulajdonátruházásra irányuló *elvont akaratra* (német megoldás), vagy az *érvényes jogcím létrejöttére* (francia megoldás). A két kitérő jogrendszer és a római jog fejlődése által kijelölt főútvonalon haladó jogrendszerek között a végeredmény tekintetében érdemi különbség nincs: tulajdont *szerezni* és azt *megtartani* csak érvényes jogcímen alapuló átruházással lehet.

Ami pedig közelebről a magyar magánjog tudományát illeti, azt az elvi tételt, miszerint „a ma élő jogunkban a tulajdonátruházás szigorúan jogcímes szerződés”,²⁸ illetve hogy „a magyar polgári jogrendszerben a tulajdonátruházás szigorúan jogcímes jelenség”²⁹ az Optk. római jogban gyökerező megoldása (380. §) nyomán Frank Ignáctól kezdve³⁰ Szladits Károlyon és Kolosváry Bálinton át³¹ Világhy Miklóssal bezárólag minden jogtudós egyöntetűen vallotta. Ennek nyomán a Ptk.-ban *megbonyosodott megoldás* és a legújabb jogirodalmi állásfoglalás³² is az *ügyletegyesség* elvét vallja és ennél jobb megoldást maig sem a jogtudomány, sem a joggyakorlat nem munkált ki. Az absztrakt dologi jogügyletnek az érvényes kötelmi jogcímtől való elválasztása a tulajdonjognak a birtoklás tényéhez kötődő *statikus* jellegét, vagyoni jogi „*uralmi jog, státuszjog*” szerepét erősítené fel, holott ez a szerep már a feudalizmus (és most nálunk a „feudálszocializmus”) bukásával háttérbe szorult és a piaccgazdasággal együtt *felerősödött a tulajdon dinamikus, forgalmi jellege*. Ezt nagyobb hangsúllyal a francia kódex megoldása tükrözi, ahol már az érvényesen létrejövő jogcímmel átszáll a tulajdon. Napjaink felgyorsult és még tovább gyorsuló világában tovább erősödött a tulajdon-

ban rejlő érték-mozzanat és annak forgalmi jellege, a „fejlődés a státuszjogoktól a szerződések irányába”. Ha „korszerűsíteni” akarnánk, akkor inkább a francia, mint a német megoldás irányába kellene lépünk, de én a magam részéről azt is ellenezném. Az *ügyletegyesség* elve ugyanis a *legszerűségben ötvözi* a német és a francia megoldást, úgy őrzi meg a tulajdonjog vagyoni jogi státuszjog (alapjog) szerepét, hogy közben lehetővé teszi annak biztonságos (törvényes) dinamizálását is.

4.5.3. A közismert szólás, „kivétel erősíti a szabályt”, valószínűleg a jog világából származik, de egészen biztosan ott is érvényes. A *jogcímes ügyletek* főszabálya alóli kivételként mindig léteztek, léteznek és létezni is fognak *absztrakt ügyletek*. Ezek azonban – éppen a mindennapi életet tükröző alapügyletektől való elszakadásuk, absztrahálódásuk folytán – olyan nagy kiterjedésű, aprólékosan részletes jogi szabályozást követelnek, aminek az alkalmazása még a jogász szakmán belül is specialistákat igényel (ld. váltójog, tőzsdéjog). Az adásvétellel, mint az átlagemberek mindennapi életében tömegesen előforduló tulajdonátruházási szerződéssel kapcsolatban a dologi jogügylet absztrahálása és a kötelmi jogcímtől való elválasztása használhatatlan, éppen ezért felesleges is. A legismertebb német dologi jogi tankönyv szerzői is beismerik, hogy az elméleti-dogmatikai különbségtételnek *gyakorlati jelentősége nincs*. Életből vett példájuk szerint aki egy könyvet vásárol a könyvesboltban, nem gondol arra, hogy ő most két ügyletet köt és realizál, egy absztrakt dologi és egy jogcímes kötelmi ügyletet, ez a kettő a mindennapi életben természetesen egy.³³ Egyik professzorom, *Asztalos László* írta, hogy „a civilizáltika a mindennapok joga”.³⁴ Az emberek pedig mindennapi életükben tipikusan és tömegesen nem absztrakt ügyleteket kötnek. A kivételek minél szűkebb körén, a rájuk vonatkozó speciális jogszabályok tartalmán lehet és kell is elmélkedni, nem kell és nem szabad viszont a Ptk. szintjén a kivételt főszabállyá tenni.

5. Zárszó

Ez a tanulmány a tulajdonjog megszerzésének eredeti és származékos szerződésmódok szerinti megkülönböztetéséről kívánt egy áttekintést adni. A Ptk. hatályos szabályainak előtörténetét, az európai és a magyar jogtudományi és tételejogi előzményeket is szükségesnek tartottuk bemutatni ahhoz, hogy jobban megértsük a ma hatályos szabályozást és hogy választ tudjunk adni arra a kérdésre, kell-e változtatni, és ha igen, milyen irányban. Nem volt feladatunk konkrét javaslatokat, szövegszerű megoldásokat kimunkálni, inkább csak az új Ptk. koncepciójának kialakításához hozzájárulni. Ilyen értelemben gondolatmenetünknek a címben jelzett és szűken vett témán túlmutató jelentősége is van. Talán a legfontosabb tanulság, hogy a magánjogban gyakori jelenség vagy az, hogy tudományos tételekből lesznek törvényi tételek, vagy az, hogy egyes törvényi tételek válnak tudományos (tan)tételekké. De előfordul az is – mint témánk esetében is –, hogy a tudományos és a törvényi tételek párhuzamosan futnak, anélkül hogy „átfedésbe” kerülnének. Egymásra hatásuk mégis vitathatatlan és nélkülözhetetlen, hiszen a cél, ami felé haladnak, ugyanaz: az ésszerűbben, konfliktusmentesebben elrendezett gazdasági-társadalmi lét, végső fokon az élhetőbb mindennapi emberi élet.

Lenkovic Barnabás

JEGYZETEK

1 A hivatkozott tételeket ld.: Szladits Károly: *A magyar magánjog tankönyve*. II. Dologi jog. Grill Kiadó, Budapest, 1930. 95–100. o.; Kolosváry Bálint: *Dologi jog*. In: Szladits szerk. *Magyar Magánjog* V. kötet. Grill Kiadó, Budapest, 1942. 235–281. o.; Világhy-Eörsi: *Magyar Polgári Jog I.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 315–348. o.; Lenkovic Barnabás: *A dologi jog vázlat*. Eötvös József Kiadó, Budapest, 1998. 131–171. o. Külön idézés hiányában a tanulmány a továbbiakban is ezen művekre támaszkodik.

2 Coing, Helmut: *Europäisches Privatrecht* II. Verlag C. H. Beck, München, 1989. 368. o.

3 Almási Antal: *A dologi jog kézikönyve* I. A Tébe Kiadóvállalata, Budapest, 1928. 5. o.

4 Baur, Fritz–Baur, Jürgen F.–Stürmer, Rolf: *Lehrbuch des Sachenrechts*. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1992. 3. o.

5 Szladits Károly (szerk.): *Magyar Magánjog III.* Grill Kiadó, Budapest, 1941. 30. o.

- 6 Koziol, Helmut–Welser, Rudolf: *Grundriss des bürgerliches Rechts. II.* Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1991. 2–3. o.
- 7 Lenkovics Barnabás: *A dologi jog vázlatja.* Eötvös József Kiadó, Budapest, 1998. 131. o.
- 8 Brósz Róbert–Pólay Elemér: *Római jog.* Tankönyvkiadó, Bp., 1974. 227. o.
- 9 Földi András–Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 311–312. o.
- 10 Helmut Coing: *Europäisches Privatrecht.* Verlag, C. H. Beck, München, 1989. I. Band 299–319. o. és II. Band 389–396. o.; *Hugo Grotius: A háború és a béke jogáról.* Pallas Stúdió–Attraktor Kft. Kiadó, Budapest, 1999. I. kötet 199–211. o.
- 11 Szladits Károly: *Dologi jog.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1930. 95–194. o.
- 12 Magyar Magánjog V. 235–281. o.
- 13 A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. KJK: Budapest, 1963. 135–158. o. (a továbbiakban is).
- 14 Világby–Eörsi I. 315. o.
- 15 I. m. 345. o.
- 16 Sárándi Imre: *Polgári jog III. Tulajdonjog.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1988. 81. o.
- 17 Lenkovics Barnabás: *Tulajdonjog.* (Ideiglenes tananyag) Tankönyvkiadó, Budapest, 1991. 69–94. o.
- 18 Lenkovics Barnabás: *Magyar polgári jog.* A dologi jog vázlatja. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998. Otödik, átdolgozott kiadás. 131–170. o.
- 19 Almási Antal: *A dologi jog kézikönyve I–II.* Thébe Kiadó, Budapest, 1928. I. kötet 8. o.
- 20 Kisfaludi András: *A részvénytörvény jogi természetéről.* Gazdaság és Jog, 1996/4. A vita összefoglalója: Szécsényi László: *Titulus és modus az értékpapírjogban.* Jogtudományi Közlöny 2000/5.
- 21 A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. KJK Budapest, 1995. I/302. o. 22 Uo. 309. o.
- 23 Uo. 321. o. és Világby–Eörsi I. 318. o.
- 24 Almási: i. m. I. 6. és Lenkovics: *A dologi jog...* 25. o.
- 25 Im. 199. o. (Grotius művét magyarra fordította: Brósz Róbert, Diósi György és Haraszti György)
- 26 Bíró György–Lenkovics Barnabás: *Magyar polgári jog.* Általános tanok. Novotni Alapítvány, Miskolc, 1998. 66–72. o.
- 27 Hamza–Földi: i. m. 315. o.
- 28 Szladits, 1930.: i. m. 99. o.
- 29 Világby–Eörsi: i. m. I. 316. o.
- 30 Frank Ignác: i. m. 138. §, 227. o.
- 31 Magyar Magánjog V. kötet, 245. o.
- 32 Kisfaludi András: *Az adásvételi szerződés.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997. 115. o.
- 33 Baur, Fritz–Baur, Jürgen F.–Stürner, Rolf: *Lehrbuch des Sachenrechts.* C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1992. 43. o.
- 34 Asztalos László: *Polgári jogi alaptan.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 13. o.

Kritikai észrevételek az új Polgári Törvénykönyv koncepciója¹ Első Könyv IV. (A személyiségi jogok) fejezetéhez

I. Általában

I. Mindenekelőtt helyeselhető, hogy a Koncepció elkerüli a személyhez fűződő jogok alapvető elméleti kérdéseit taglaló irodalmi doktrínák szokásos hibáját, azaz nem téved a „személyiség”, az ember „nembéli lényege”, a „szabad önkiteljesedés”, és más hasonló fennkölt fogalmak kodifikációs kísérletének aknamezejére. A személyiség mibenlétére – helyesen – nincs mondanivalója, s megelégszik néhány közhelyszerű elvi megállapítással.² A magunk részéről nem kívánhatjuk természetesen, hogy a személyiségi jogok pragmatikus, célszerűségi szempontú megközelítése³ tükröződjék a Koncepció indokolásában, ugyanakkor fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a Koncepció Első könyv IV. 1.1. és 2. pontokban kifejtett elvi alapozás – minden ideológiamentessége ellenére is – helyenként eléggé bizonytalan és következetlen. Ennek jellemző tünete pl., hogy a személyiségi generálklauzula szövegezése a Koncepció alternatív javaslatot tesz: „Az általános személyiségi jog a jelenlegi tartalommal, vagy a személyiségi jog legáltalánosabb jegyeivel kibővítvé kell meghatározni.” A második lehetőség megvalósítására a IV. 1.2. pontban kifejtett magyarázat szerint „leginkább felhasználható a „személyiség szabad kibontakoztatásához való jog” fogalma.” Eltekintve most attól a körülménytől, hogy a „személyiség szabad kibontakoztatásához való jog”, mint *alanyi* jog biztosítása a jognak általában (s nemcsak a polgári jogunk) messze meghaladja a lehetőségeit, a javaslat már csak azért is elhibázott, mert személyisége csak az embernek van (lehet), a jogi személyeknek „csak” személyiségi jogai vannak, következésképpen a javaslatban felvetett alternatíva olyan „antropológiai” fogalmat adna a generálklauzulának, amely már kiindulásában is értelmetlen a jogi személyekre vonatkozóan. Az ellentmondás annál feltűnőbb, mert ezt megelőzően a javaslat maga is megállapítja, hogy „a személyiségi jog fogalmának meghatározásánál felmerülhet az Alkotmánybíróság gyakorlatából ismert emberi méltósághoz való jog, mint az általános személyiség egyik meghatározási módja. *Ez esetben azonban a védelem nem vonatkozna a jogi személyekre.*” (Koncepció: első könyv IV. 1. pont) Nos, az előbbi megállapítás maradéktalanul

vonatkozik arra az esetre is, ha a „személyiség szabad kiteljesítésére” irányuló jogként próbálnánk definiálni az általános személyiségi jogot.

Mindezek tükrében elfogadható a IV. 1.2. pontban kifejtett magyarázat (bár ellentmond a javaslatként megfogalmazott alternatív megoldásnak!), amely szerint „az a megoldás tűnik helyesnek, hogy a Ptk. 75. §-ában foglalt rendelkezés változatlanul megmarad azzal, hogy a személyiség fogalmát a bírói gyakorlatban kell tartalommal megtölteni”.

2. A Javaslat a IV. 1.1. részében elvi élel veti fel a Kódex személyiségi jogi fejezetének szerinte „nem megfelelő” szerkezetének problémáját. Álláspontja szerint a jelenlegi megoldás, miszerint az általános személyiségi jog [Ptk. 75. § (1) bek.] megfogalmazását követően az egyes személyiségi jogokat, mint a személyhez fűződő egyes jogosultságok megsértésének különös eseteiként példálózva, felsorolásszerűen határozza meg a törvény – elhibázott. Szerinte: „helyesebb lenne ehelyett az egyes személyhez fűződő jogokat önállóan meghatározni, mégpedig nem negatív megközelítéssel, hanem a személyhez fűződő jog pozitív meghatározásával”.

Eltekintve most attól a körülménytől, hogy a magunk részéről a védelem hatékonyságát illetően semmilyen különbséget nem vélünk felfedezni a jelenlegi megoldást figyelembe véve mondjuk a Ptk. 77. § (1) bek. („Mindenkinek joga van a névviseléshez.” – „pozitív” meghatározás) és a 86. § („A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen a magán személyek bármilyen hátrányos megkülönböztetése...” – negatív, definíció) által definiált oltalom között, arra azonban mindenképpen fel kell hívni a figyelmet, hogy a „pozitív” meghatározás gyakorlati, szövegezési problémái jóformán megoldhatatlan gyakorlati nehézségeket lesznek képesek okozni egy-egy konkrét, külön is nevesített személyhez fűződő jog esetén: pl. „emberi méltóság”, „becsület”, „jöhírnév” stb. A magunk részéről tehát szerényebb célt tűznénk ki a Javaslatban: ahol az nagyobb nehézség nélkül lehetséges, ott az új Kódex törekedjen az egyes, külön is nevesített személyiségi jogok tartalmi összetevőit illetően pozitív definíciókra, de ezek a konkrétságukat tekintve soha nem merész-

kedjenek a „kis” generálklauzulák általánossági szintje alá. Ellenkező esetben a szövegezés során olyan filozófiai, pszichológiai, antropológiai stb. fogalmakat kellene a törvény szövegébe legális definícióként kodifikálni, amelyek mérhetetlenül megerhelnék a Kódex szerkezetét és végetérhetetlen polémiákra sarkallnák az egyes diszciplínák művelőit.

3. *Nem értünk egyet* a Javaslat IV. 1.3. pontjában foglalt megállapítással, amely szerint „nem tisztázott a Ptk. hatályos szövegében a személyhez fűződő jogok megsértése jogellenességének kérdése sem. ... A törvényben a jogellenességet kizáró körülményekről kimerítően rendelkezni kell: a jogellenesség a sértett beleegyezése, a jogszabály engedése, a jogos védelem vagy a szükséghelyzet zárja ki (a Ptk. csak a sértett beleegyezéséről szól).”

Először is szögezzük le, hogy a jogellenesség alól kivételt biztosító felsorolt négy esetkör valójában egy: a másik három is a jogszabály engedésén alapszik, hiszen a sértett beleegyezése, a szükséghelyzet és jogos védelem is a Ptk. egy-egy konkrétan megjelölhető törvényhelye, még ha azok más összefüggésben is kerültek megfogalmazásra (főképpen a károkozás jogellenességének sajátos kizáró okaiként). Álláspontunk szerint ezeket a körülményeket, mint a jogellenességet megszüntető okokat teljesen felesleges külön megismételni a személyhez fűződő jogokkal összefüggésben, mert egyrészt minden kivételt biztosító szabályt át kellene szövegezni olyan formulává, amely alkalmazhatóvá tenné őket a személyhez fűződő jogok sajátosságainak területén (nem lenne könnyű feladat!), másrészt a „jogszabály engedése”, mint okcsoport már eleve olyan végtelen számú tényleges normatív tényállást foglal magában, hogy a fenti két szócskán kívül szinte semmi egyéb közös sajátosságot nem tudnánk felmutatni, ráadásul folyamatosan változnak is. Az ilyen általánosítás a törvény szövegében tartalmatlan, azaz *felesleges!*

Ugyanakkor megfontolásra érdemes a Javaslat által felvetett gondolat a sértett fél beleegyezését illetően. A hatályos törvény értelmében „a személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult hozzájárult, ha a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért vagy veszélyeztet. A személyhez fűződő jogokat egyébként korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis.” A Javaslat a jelenleg hatályos 75. § (3) bek. szövegéből elhagyni indítványozza a „társadalmi érdek” fegyelmbevételét, mert álláspontja szerint a személyhez fűződő jogok természetéből fakad, hogy azok magukban foglalják a személy önrendelkezési szabadságát, tehát e jogokról való lemondás lehetőségét is.

Ugyanakkor a Javaslat megfogalmazója maga is érzi, hogy a személyhez fűződő jogok sajátos természete a jogosult ezek feletti rendelkezési jogát illetően valamifajta megszorítást mégiscsak indokoltta tesz. Ez helyes, hiszen nyilvánvaló, hogy a személyiségi jogok azzal, hogy a személyek autonómiáját, annak külső hatásait igyekszik megoltalmazni mások szükségtelen mértékű zavaró behatásaitól, nemcsak az egyes szereplők individuális igényeit, hanem egyben közérdeket is szolgálnak: a magánjog alanyai társadalmi rendeltetésüket a tapasztalat szerint csak ezen jogosultságok birtokában képesek maradéktalanul betölteni, tehát elvesztésük a jogosultak részéről az egész társadalom potenciális deficitje is lehet. A Javaslat szerzője ezen felismeréstől sarkallva azt indítványozza, hogy az új kódex a kérdést a jogosult lemondásának tartalmi, terjedelmi korlátai felől közelítse meg, s mondja ki semmisnek az olyan jogosulti jognyilatkozatot, amely „lemondást tartalmaz a jogvédelemről, pontosabban a lemondás olyan jövőbeli korlátozásának elfogadását jelenti, amelyek tekintetében a jogosult nem ismeri a korlátozás természetét, tartalmát.” (Javaslat IV. 1.3.b.).

A cél helyes, a megoldás vitatható. Hogy csak a legfontosabb ellenvetést fogalmazzuk meg: tekinthetjük egyáltalán jogügyletnek (szerződés ill. egyoldalú nyilatkozat) a jogosult olyan kijelentését, amelynek tartalmát, a korlátozás természetét a nyilatkozó nem is ismeri? Az ilyen nyilatkozatok az e fejezetben esetleg megfogalmazott külön szabály híján is alighanem érvénytelenek

(esetleg nem létezők) lennének a kötelmi jog általános szabályai szerint, tehát a semmisség ilyen tartalmi megfogalmazása itt úgy tűnik felesleges. De szerencsétlen is, mert azt a képzetet kelti, hogy a jogosult csak a jövőre nézve és csak olyan személyiségi javairól nem mondhat le érvényesen, amelyek kapcsán az őt érő hátrányok egyenlőre még ismeretlenek számára. Ez akár azt is jelenthetné a gyakorlatban, hogy amennyiben a jogosultnak pontosan és részletesen tudtára adják, hogy milyen konkrét hátrányokkal és korlátozásokkal jár a helyzet reá nézve, akkor érvényesen kötelezhetné el magát mondjuk rabszolgának, vagy a szó klasszikus értelmében vett gladiátornak. Ezt biztosan nem akarhatjuk.

Megoldásnak két út kínálkozik. Az első szerint a nem jogosult hozzájárulásáról, sem annak tartalmi és terjedelmi korlátozásairól nem kell szólni, külön e fejezetben. Jelentné ez azt, hogy a személyiségi jogok felett a jogosultat megilleti a rendelkezési jog, továbbá a korlátok ettől még természetesen ugyanúgy fennállnának, hiszen a Bevezető rendelkezések viszonylag pontosan körülírják a jogok gyakorlásának mikéntjét a magánjog területén, továbbá a kötelmi jog definícióját a jogügyletek létének és érvényességének kritériumait, amelyeket az ilyen rendelkező cselekményekre is minden külön utalás nélkül alkalmazni kell. Nevezhetjük ezt az elegánsabb megoldásnak, hiszen kerüli a törvény szerkezetében felesleges ismétléseket.

A kevésbé elegáns, mondjuk így *didaktikusabb* megoldás megemlítené a jogosult hozzájárulását, mint a személyiségi jogok megsértésének jogellenességét kizáró körülményt, kifejezve ezzel a jogosult önrendelkezési szabadságát, de a szövegbe fel lehetne venni az „érvényesen” feltételt, valahogy így: „A személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult *érvényesen* hozzájárult.” Ez a megoldás kifejezetten orientálná a joggyakorlatot, hiszen külön is felhívja a figyelmet arra, hogy a jogosult ilyen jellegű rendelkező cselekményei szükség esetén bírósági kontroll alatt állnak, s ha ez indokolt, az érvénytelenség jogkövetkezményei is alkalmazhatók a felek jogviszonyában. A megoldás rugalmas, könnyen idomítható a jövőben felmerülő esetleges igényekben, s magában foglalja a jelenlegi szövegezésen alapuló joggyakorlat elért eredményeit éppúgy, mint a Javaslatban foglalt megoldás alkalmazásának lehetőségét. Ezt követően a törvény jelenleg hatályos szövegének deklarációja, miszerint „a személyhez fűződő jogokat egyébként korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis” – értelemszerűen felesleges, tehát elhagyandó.

4. Összefoglalva az általánosság eddigi szintjén megfogalmazható észrevételeinket, a következőket állapíthatjuk meg:

- Az új kódexnek a személyhez fűződő jogokról szóló fejezetében
- a) deklarálnia kellene, hogy a *törvény tiltja a személyhez fűződő jogok megsértését*. Az általános személyiségi jog generálklauzulájában a személyiség lényegéről, e jogok akárcsak legáltalánosabb összetevőiről bármit szólni felesleges és elhibázott. A joggyakorlat és az elmélet dolga a tartalmi ki-munkálás, a törvény ebben a kérdésben hallgasson;
  - b) ki kell mondani, hogy a *személyiségi jogok bármilyen megsértése jogellenes, kivéve, ha törvény ettől eltérően rendelkezik*. Ezzel feleslegessé válik a jogellenességet kizáró okok kimerítő felsorolása, s egyben tökéletesen elegendő is;
  - c) a jelenleg hatályos szöveg [75. § (2) bek.], amely szerint „a személyhez fűződő jogok védelmére vonatkozó szabályokat a jogi személyekre is alkalmazni kell, kivéve, ha a védelem – jellegénél fogva – csak a magánszemélyeket illeti meg” – teljesen felesleges és elvileg is hibás. Elvileg hibás, mert azt a látszatot kelti, hogy a jogi személyeknek valójában nincsenek személyiségi jogai, csak az embert megillető ilyen jogok nyújtotta védelmet kell kiterjesztően értelmezve alkalmazni rájuk is. A megszorítás („... kivéve, ha a védelem – jellegénél fogva – csak a magánszemélyeket illeti meg.”) felesleges, miként arról is felesleges lenne rendelkezni, hogy egy néma embernek nem védhető a hang-

felvételhez fűződő joga. A szóban forgó rendelkezés elhagyása tehát – szemben a Javaslat álláspontjával (Javaslat IV. 1.2. utolsó mondat) – indokolt lenne, erősítve a törvény szövegével is azt az elméleti felismerést, hogy a természetes személyek és a jogi személyek személyhez fűződő jogai lényegüket tekintve teljesen azonos minőséget képviselnek: funkciójuk azonos, azaz a személyek társadalmi rendeltetésük betöltéséhez szükséges autonóm mozgástér külső határainak biztosítása;

- d) ha a jogalkotó az előbbi három pontban kifejtett alternatívák közül az ott „didaktikus”-nak nevezett megoldást választaná, úgy a törvény mondja ki, hogy: „A személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult *érvényesen* hozzájárult.” Az indokokat lásd fenn.

II. Egyes, külön is nevesített személyhez fűződő jogok

A Javaslat a IV. 2. főcímében a nevesített személyiségi jogok új rendszerével kapcsolatban fejt ki álláspontját a szerző: Észrevételeink az általa követett sorrendben:

a) A hátrányos megkülönböztetés tilalma

A Javaslat szerint „*a személyek hátrányos megkülönböztetésének tilalmát az általános személyiségi jogot követően kell kimondani, kiterjesztve a tilalmat a társadalmi származás, az életkor, a vagyoni helyzet szerinti megkülönböztetésre.*” Indokolásában a szerző kifejti, hogy a törvény hatályos szövege szerint a „példálkozó jelleggel kiemelt diszkriminációs szempontok köre szűkös – az EU-irányelvekre is figyelemmel – további elemekkel kell bővíteni a felsorolást.”

A Javaslat által kifejtettekkel egyáltalán nem értünk egyet, mindenekelőtt elvi megfontolásokból s ezt megelőzően csak mellékesen állapítjuk meg, hogy a szóban forgó javaslat egyébként ellentmond a szerző által korábban kifejtett azon álláspontnak, miszerint „*el kell kerülni, hogy az alkotmányos szabadságjogok közül azokat is a Polgári Törvénykönyv tartalmazza, amelyek megvalósulására a polgári jog eszközei nem alkalmasak.*”

Bővebb kifejtés nélkül is nyilvánvaló, hogy a diszkrimináció tilalma olyan alkotmányos szabadságjog, amelynek garantálása elsősorban az állam alkotmányos kötelezettsége, s biztosítása – egyéb eszközök mellett – a jogrendszer egészének, minden jogágnak kitüntetett feladata. Nem vitás, hogy a személyek háborítatlan magánautonómiáját védő magánjognak itt is nélkülözhetetlen, ám messze nem elegendő hatékonyságú fegyvertára van. A diszkriminációval szembeni védelem tehát a legtipikusabb az a személyiségi jog, amelynek „anyajoga” nem a magánjog, tehát ha egyáltalán szükséges, akkor legfeljebb egy felsorolás részeként *utalni elegendő rá*, jelezve azt, hogy egyes, nem túl súlyos jogsértések esetén a Ptk. által biztosított szankciók kiszabása is elegendő önmagában, ill. más jogági jogkövetkezmények mellett kiegészítésként helyük lehet (főként kártérítés formájában).

Ellentmond a szerző önmagának azzal is, hogy korábban amellel tört lándzsát, hogy a „jelenlegi szabályozás helyett helyesebb lenne az egyes személyhez fűződő jogokat a jog tartalmára is kiterjedően meghatározni, s ehhez kapcsolni a sérelem eseteit.” (Javaslat IV. 1.) Nem véletlen, hogy a szóban forgó konkrét személyiségi jog esetén a Javaslat meg sem kísérli pozitív módon megfogalmazni a jog tartalmát, hiszen ez nyilvánvalóan *lehetetlen*.

Minderre tekintettel teljesen indokolatlannak tűnik a szerző kísérlete, hogy újabb három elemmel bővíteni javasolja (társadalmi származás, életkor, vagyoni helyzet) a tiltott diszkriminációs szempontokat: minden ilyen „bővítés” valójában korlátozást jelent, mert akaratlanul is a felsorolt szempontokra korlátozva orientálja a joggyakorlatot. Nem érv az EU-irányelvre való hivatkozás sem, hiszen a szóban forgó direktíva arra sem kötelezi

a hazai jogalkotást, hogy a Ptk. keretében érvényesítse az abban megfogalmazott szempontokat.

Nem szól viszont a Javaslat egy alaposabb megfontolást érdemlő kérdéstről, amelyet érdemes lenne végiggondolni. A Ptk. 76. §-a, amely a jelenleg hatályos változatban szól a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról (nem, faj, nemzetiség vagy felekezet szerint) kizárólag *magánszemélyek*, tehát emberek vonatkozásában tartja megvalósíthatónak a szóban forgó jogsértést. Nos nem szükséges különösebben élénk fantázia ahhoz, hogy számos, olyan életbeli tényállást el tudjunk képzelni, amelyben egy – főként a civilszféra különböző szervezetit: egyesületeket, alapítványokat stb. – jogi személyt érhet jogsértő módon hátrányos megkülönböztetés. Nézetünk szerint tehát indokolt lenne megvizsgálni, hogy a törvény *fenntartsa-e a jelenlegi alanyi megszorítást, miszerint a hátrányos megkülönböztetés magánjogi delictumát csak természetes személy sérelmére lehet elkövetni.*

Javaslatunk szerint tehát:

1. leghelyesebb lenne, ha az új kódex a szóban forgó nevesített személyiségi jogot *egyáltalán nem tartalmazná*, mert jellegét tekintve nem magánjogi, hanem alkotmányos szabadságjog; amennyiben magánjogi védelemre ilyen tényállások miatt szükség lenne, úgy a generálklauzula erre tökéletesen elegendő;
2. ha a vita eredményeképpen a diszkrimináció tilalmának az új kódexbe történő felvétele indokoltnak tűnik, úgy a jogosultság *puszta említése, megnevezése* untig elég, a jelenleg is csak példálózva felsorolt szempontok (nem, faj, nemzetiség, felekezet) mindenképpen elhagyandók, a „kevesebb” itt ugyanis tényleg „több”, mert nem orientálja a joggyakorlatot – akaratlanul is akár – egy szűkítő értelmezés irányába;
3. ha az előbbi 2. szerint döntünk, úgy megfontolandó, hogy a szóban forgó személyiségi jog a jövőben ne illesse-e meg a *jogi személyeket* is. Természetesen ezt külön kimondani nem szükséges, elegendő elhagyni a jelenleg hatályos 76. § szövegéből a „magánszemély” alany megjelölést.

b) Emberi méltóság, jóhírnév és becsület

A Javaslat szerint „az általános személyiségi elismerése mellett a törvényben nevesített személyiségi jogként kell meghatározni:

- a) *az emberi méltósághoz, ennek keretében a jóhírnévhez és a becsülethez ... való jogot.*” (Javaslat IV. 2.)

A szerző indokolása szerint „az emberi méltósághoz való jog keretében kell rendelkezni a becsület, valamint a jóhírnév védelméről (lényegében a jelenlegi tartalommal)”.

A fenti álláspont koncepcionálisan hibás. Míg a becsülethez való jog elvileg hozzákapcsolható az emberi méltóság elismerését kikényszeríthető, átfogóbb és elvontabb személyiségi joghoz, addig a jóhírnév védelme ebbe a sorba logikailag azért nem illeszthető be, mert a jóhírnév nem csak a természetes, hanem a jogi személyeknek is védeni szükséges (sőt, tekintve erőteljes vagyoni érdekeltységüket ezen a téren, mondhatnánk: sokkal inkább szükséges!), viszont emberi méltósága és becsülete fogalmilag csak az embereknek lehet. A Javaslat által felállított egymáshoz rendeltség tehát *tarthatatlan és súlyos zavart okozna*.

Az elmúlt évtizedek magánjogi ítélkezési gyakorlata és egyes iránymutató irodalmi állásfoglalások eredményeként szilárdan kikristályosodottnak tekinthető a szóban forgó személyiségi jogok tartalmi váza. *Emberi méltóságot* sértenek az olyan magatartások, amelyek megkérdőjelezzik a jogosult emberi mivoltát, ill. elmulasztják, megtagadják azt a minimális és kötelező tiszteletet, amely embertársainkat pusztán emberi minőségük alapján megilleti. Hangsúlyoznunk kell, hogy itt az emberi méltóság magánjogi oltalmának tartalmáról van szó, ha a jogrendszer egészét vesszük szemügyre, úgy az emberi méltóság mérhetetlenül összetettebb, átfogóbb értékhalmozéként áll előttünk. En-

nek oka – kissé leegyszerűsítve – a Ptk. személyiségi generálklausulájának léte, amely egy konkrét nevesített személyiségi joggá „fokozza le” az emberi méltósághoz való jogosultságot. Mindenesetre tény, hogy emberi méltósága csak az embernek lehet.

Az *emberi becsület* fogalmát, tartalmi összetevőit a magánjogi joggyakorlat a személy társadalmi értékelésében találta meg. Becsületsértő tipikusan a személyt érintő olyan közlés, gondolat kifejezésére alkalmas más magatartás, amely aránytalanul tiltó, indokolatlanul bántó, lealázó, lekicsinylő, lealacsonyító stb. Általában elmondhatjuk, hogy az olyan értéktételek valósítják meg a becsület megsértését, amelyek kialakítása során a véleményt képviselő fél az értéktételek alkotás egyezményes, társadalmilag elfogadott szabályait megszegi, s ennek következtében lesz az a másról alkotott értékelése torz, sértő. A vélemény legsúlyosabb torzulásai már az emberi méltóság sérelmét is megvalósíthatják. Az általánosan elfogadott nézet szerint a becsülethez való jog is csak az embert illetheti meg.⁴

A jóhírnév magánjogi védelme a tartalmát illetően – köszönhetően a pontosan körülírt, látszólag példálózó, valójában szinte kimerítő negatív definíciónak – aggálytalan. Ugyancsak általánosan elfogadott álláspont, hogy a jogi személyek jóhírnévének védelmi igénye legalábbis egyenrangú az emberével.

Mindebből már látható, hogy a Javaslat koncepciója tarthatatlan. Ha a jóhírnévhez való jogot az emberi méltóság személyiségi joga alá rendeljük, mint egyik összetevőt, úgy az nem vonatkozhat a jogi személyekre. A becsülethez való jog elvileg megkonstruálható lenne úgyis, hogy egyes esetekben jogi személyeket is megillessen, ez azonban általánosan elfogadott álláspontnak vajmi kevésbé tekinthető. Külön felhívni a figyelmet arra a nehézségre, amellyel akkor találjuk magunkat szemben, ha a Javaslat koncepciójának megfelelően megkísérelnénk pozitív alanyi jogként, a tartalmi fő összetevőkre is kiterjedően a törvény szövegében definiálni a szóban forgó személyhez fűződő jogokat. Ez úgyszólván lehetetlen vállalkozás, ill. deficitje a gyakorlatban meghaladná a sovány előnyöket.

Összefoglalva:

1. a törvény mondja ki, hogy az „*emberi méltóság megsértése*” egyben a *személyhez fűződő jogok sérelmeit* is jelenti. Bármilyen definíció-kísérlet az emberi méltóság tartalmát illetően a törvényben egyrészt lehetetlen, másrészt felesleges;
2. a *becsület* megsértését ugyancsak *minősítése személyiségi jog-sértésnek a törvény*, de itt is tartózkodjék a reménytelen fogalommeghatározásoktól. Megfontolható, hogy az új kódex ne mondja ki *expresses verbis*, hogy a becsülethez való jog kizárólag az embert illetheti meg (szemben a jelenleg hatályos 76. § szövegével), nyitva hagyva ezzel a jogalkalmazás lehetőségeit egy fokozatos jogfejlesztésre a jogi személyek irányában, ha lenne ilyen igény;⁵
3. az előbbi kettőtől elkülönülten, lényegében a jelenlegi formájában szabályozható a *jóhírnév védelme*, azzal azonban, hogy a pozitív tartalmi definíciót illetően ez esetben is szkeptikusak lennénk. Megfontolható viszont, hogy a jelenleg hatályos szöveg [75. § (2) bek.] szerint a jóhírnév megsértését különösen az jelenti, hogy valaki más személyre vonatkozó, azt *sértő*, valótlan tény, állít, híresztel ... stb. Nézetünk szerint „*sértő*” csak az a vélemény, értéktételek lehet, amelyet másokról, a velük összefüggésbe hozható tények ismeretében kialakítunk, a *tényállások önmagukban ezzel szemben vagy valóság vagy valótlanok* (esetleg hamis színben vannak feltüntetve), tehát a védelemnek pusztán ezen kérdésre kellene koncentrálnia. Lehet, hogy eredetileg a jogalkotó az apróbb pontatlanságok, bagatell tévedések miatti jogérvényesítéseket kívánta ezzel kizárni, de aligha valószínű, hogy a minősítő jelző elhagyása (az új kódexben) tömeges perhullámot váltana ki. A javasolt elhagyással ezen túlmenően teljes összhangban teremtődne a tipikus jóhírnévsértő és a sajtó-helyreigazításra alapot adó törvényi tényállások között.

c) *Az élethez, a testi épséghez és az egészséghez való jog*

A Javaslat bővebb felvilágosítással nem szolgál az alcímben szereplő három nevesített személyiségi új kódex-beli helyét, szerepét stb. illetően, így ezekkel kapcsolatban reflektálni nem, csak saját álláspontunkat van lehetőségünk kifejezni. A törvény hatályos szövege a szóban forgó személyiségi jogokat a 76. §-ában, mint kizárólag a magánszemélyeket megillető jogokat másokkal együtt egyszerűen felsorolja. A Javaslat, minden más nevesített személyhez fűződő joghoz hasonlóan itt is azt indítványozza, hogy előbb meg kell határozni az adott jog fogalmát főbb tartalmi összetevőire is kiterjedően, majd rendelkezni kell a jogvédelem legfontosabb eseteiről”. Csak ismételni tudjuk magunkat: a szóban forgó személyiségi jogcsoport esetében mindkét törekvés meddő és felesleges, indokainkat már korábban kifejtettük, így utalunk azokra.

Védhető lenne az az álláspont is, hogy a jelen jogcsoport pusztá említése is felesleges az új törvény szövegében, a generálklauszula nyújtotta oltalom önmagában is tökéletesen elég a magánjogban, hiszen itt döntően olyan jogosultságokról van szó, amelyek védelmében messze nem a magánjogé a főszerep. Ez valóban így van. Ugyanakkor a magunk részéről mégis indokoltan tartjuk szerepeltetésüket, de csak megemlítve, felsorolva őket. Nézetünk szerint a törvény ezzel konkrét didaktikai fogódzót, pontos iránymutatást adna a kódex szerkezetileg egymástól meglehetősen távol elhelyezkedő jogintézményei között: a személyiségi jogok olyan, életben, testi épségben és egészségben vagyoni és nem vagyoni károk okozó megsértése és a deliktális felelősséget is szabályozó IV. (kötelmi) könyv között, hiszen a szóban forgó kárfajták igen jelentős súlyt képeznek a joggyakorlatban.

Erre tekintettel tehát a szóban forgó jogcsoportok – tartalmi kifejtés és lehetséges megsértésük bármiféle tipizálása nélkül – a törvény szövegéhez *csupán felsorolásszerűen meg kell említeni*.

d) *A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog*

A képmás és hangfelvétellel kapcsolatos személyhez fűződő jogok körében a Javaslat elsőként azt állítja meg, hogy az új törvényben „a bírói gyakorlatban kialakult normák” beiktatandók, s szerző ezek közé sorolja a tömegfelvételek mellett a közszereplés esetét is. Ez utóbbival kapcsolatban csak arra hívnánk fel a figyelmet, hogy a nyilvános közszereplés esetét a 80. § (2) bek.-ben a ma hatályos Ptk. is tartalmazza. De indítsunk kicsit messzebből.

A most hatályos törvény szövege [80. § (1) bek.] szerint „a személyhez fűződő jogok megsértését jelenti a más képmásával vagy hangfelvételével kapcsolat bármiféle *visszaélés*”. Ha a szóban forgó jogosultságot a kódexben új formulával kívánjuk megszövegezni, úgy a „*visszaélés*” szót mindenképpen elhagyni javasoljuk. A visszaélés kifejezés ugyanis azt a képzetet kelti, hogy mások képmással vagy hangfelvétellel kapcsolatos jogosultságait csak felróható módon, visszaélés-szerűen lehet megsérteni, ill. hogy a törvény csak az ilyen magatartásokat tiltja. Az új megfogalmazás ki kell fejezze a védelem objektív jellegét, azaz az elkövető szubjektív körülményeitől független oltalmi lehetőséget, pl. így: „A személyhez fűződő jogok megsértését jelenti a más képmásával vagy hangfelvétellel kapcsolat *minden jogosulatlan magatartás*”.

A (2) bekezdést is kijavítani javasoljuk, ugyanis a jelenlegi megfogalmazás szűkebb nyelvtani értelmezés mellett csak a kép vagy hangfelvétel engedély nélkül történő nyilvánosságra hozatalát minősíteni jogellenesnek. Szerintünk indokolt lenne kiegészíteni a szóban forgó bekezdést azzal, hogy érintett *hozzájárulása* nem csak képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához, hanem annak már az *elkészítéséhez és bármilyen* más módon történő *felhasználásához is* megkívántatna.

A Javaslat az ún. *tömegfelvételek* esetét a törvény új szövegében mint külön is említett kivételt szorgalmazza felvenni, amikor

is a felvétel készítője sem a megőrkítéshez, sem a felvétel felhasználásához nem köteles az érintettek hozzájárulását kérni. A kivétel törvényi kimondása szerintünk felesleges. Ha a felvételt valóban tömegfelvétel – a kialakult gyakorlat értelmében emberek csoportját mint sokaságot ábrázolja és átlagos érdeklődés mellett a nézők figyelmét nem az egyes egyének individuális sajátosságaira irányítja – akkor nézetünk szerint valójában nincsen képmás, hiszen nincs olyan konkrét személy, akinek a személyiségi jogai között a külső megjelenése védendő lenne, hiányzik a felvételtől ugyanis az individualitás. A kialakult gyakorlattal természetesen maximálisan azonosulni tudunk, csak a róla szóló törvényi rendelkezést tartjuk helytelennek, a tömegfelvétel ugyanis nem kivétele a képmás engedélyhez kötött felhasználásának, hanem egyszerűen nem képmás, miként egy csendélet sem az.

Heves ellenkezést vált ki belőlünk a Javaslat másik indítványozott újdonsága, melyet a szerző a következőképpen fogalmaz meg: „Mondja ki továbbá a törvény, hogy nem minősül képmással való visszaélésnak a képfelvételnek hatósági eljárásban való felhasználása az igazság kiderítése végett.” Bár igyekszünk nagyon visszafogottan fogalmazni, mégsem tehetünk mást, mint hogy kimondjuk: a Javaslat hivatkozott indítványa alkotmányellenes, megengedhetetlen és káros, legalábbis a jelen, elnagyolt és pontosító magyarázatokkal meg nem indokolt(!) formájában. Tekintve, hogy a szerző nem tartotta szükségesnek a javasolt újítás megindokolását, csak találgatni vagyunk képesek, hogy mire is gondolhatott. Tény, hogy a Javaslat jelen formájában tarthatatlan, hiszen az alany, tárgy, érintett és címzett stb. megjelölése nélkül a Ptk.-ban adna egy körülhatárolatlan, pontatlan felhatalmazást a beszerzés eredetére tekintet nélkül minden képfelvétel hatósági felhasználásra úgy mond „az igazság kiderítése végett”. Ez a megoldás legalább féltucatnyi hatályos törvény rendelkezésével ellentétes, köztük az Alkotmány és az adatvédelmi törvényt említhetjük elsősorban. A jogellenesen, az érintett tudta és beleegyezése nélkül került hang- és képfelvételek peres eljárásban bizonyítékként való felhasználását nem megengedő álláspontunkról külön tanulmányban⁶ már részletesen szóltunk, az ott kifejtettek most csak utalnánk. Itt annyit említenénk, hogy természetesen vannak olyan, az alkotmányosság követelményeinek megfelelő törvények, amelyek lehetővé teszik a titkos felvételek bizonyítási célú felhasználását (nemzetbiztonsági törvény, rendőrségi törvény stb.), vélhetőleg ezek valamifajta absztrakciója, kódexbeli általánosítása akart lenni a szerencsétlenül elnagyolt Javaslatba foglalt indítvány. Ha a szerző ezt a funkciót szánta neki, úgy még inkább aláhúznánk feleslegességét, hiszen a generálklauzula után elhelyezendő, általunk javasolt és már kifejtett rendelkezés értelmében „a személyhez fűződő jogok minden megsértése jogellenes, kivéve, ha törvény eltérően rendelkezik” formula untig elegendő, hogy utaljon arra, hogy a képmáshoz fűződő személyiségi jog vonatkozásában is lehetnek olyan konkrét, különböző törvényekben garanciális szempontból precíz pontossággal körülírt kivételes felhatalmazások, amelyek megengedhetik a képmás (vagy hangfelvétel) olyan jellegű elkészítését, felhasználását, mely esetekben az érintett hozzájárulása, beleegyezése hiányzik. A szóban forgó javaslat ellen tehát a leghatározottabban szót emelnénk és teljes elhagyását javasoljuk!

A Javaslat szerint „a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog körében szabályozni kell ... a közszereplés eseteit” is. Mint már utaltunk rá, ezt valójában a jelenleg hatályos törvény 80. § (2) bekezdése megteszi, midőn kimondja, hogy „képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalában – a nyilvános közszereplés kivételével – az érintett személy hozzájárulása szükséges.” A magunk részéről a jelenleg hatályos szövegezést jobbnak tartjuk („nyilvános!”), ha pedig mindenáron módosítani szándékozunk, úgy inkább annak kimondása tűnik indokoltnak, hogy ilyen esetben az érintett hozzájárulása már a felvétel elkészítéséhez sem szükséges.

A Javaslat nem említi, de mi fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a törvény jelenleg hatályos 80. § (3) bekezdést – „az eltűnt, valamint a súlyos bűncselekmény miatt büntető eljárás alatt álló sze-

mélyről készült képmást (hangfelvételt) nyomós közérdekből vagy méltánylást érdemlő magánérdekből a hatóság engedélyével szabad felhasználni” – kiegészíteni javasoljuk azzal a megszorítással, hogy a felhasználás célja és terjedelme ilyenkor kizárólag az *eltűnt személy feltalálása*, ill. a *büntetőeljárás sikeres befejezése* lehet. A kiegészítés magától értetődő, ezért látszólag felesleges, sajnos mégis előfordultak ezzel ellentétes, erre a jogszabályhelyre alapított eltérő célú és terjedelmű felhasználások még a közelmúltban is.

[A zárójel a jelen esetben valóban zárójel kíván lenni, azt fejezi ki, hogy a most következőkben kifejtettek nem tartoznak szorosan a Javaslat által felvetett indítványokhoz, de meglátásunk szerint a közeli jövőben sürgős végiggondolást igényelnek, viszont ez a jelen kereteket meghaladná. Az adatvédelmi jog és az (elsősorban a korábbi) adatvédelmi biztos offenzív gyakorlataira gondolunk, amely – főként a személyes adatok védelméről szóló új törvényjavaslat egyes rendelkezései tükrében – a képmás és hangfelvételhez fűződő személyiségi jogok „szőröstül-bőröstül” való bekebelezésére készül. A magunk részéről a problémát nem is igazán abban látjuk, hogy a „személyes adat” adatvédelmi törvénybeli definíciója olyannyira elnagyolt és pontatlan, hogy jóformán minden más személyiségi jog által védett nem vagyoni érdek beleértelmezhető – bár ez sem szerencsés – mert ha nem a szűkebb jogági sovinizmus munkál bennünk, könnyedén napirendre térhetünk afelett, „hogy a csak személyesen érvényesíthető személyiségvédelmi igények követelésén túl a sértett még a direkt alkotmányvédő ellátó szakombudsman aktivitását is igénybe veheti. Az igazi baj szerintünk abban van, hogy pl. a képmással és hangfelvétellel kapcsolatban az új adatvédelmi törvénytervezet *anyagai jogi szabályokat*, ill. a *Ptk.-hoz képest új kivételeket* állapít meg (pl. megfigyelőrendszerek felvételei, közszereplőkről nyilvános (!) helyen készült felvételek, közhiteली nyilvánosságokból szerzett személyes adatok nyilvánosságra hozatalának tilalma stb.) s ezek első pillantásra nyilvánvalóan nem hogy szervesen, de sehogy sem illeszkednek a Kódex, ill. más kardinális magánjogi törvények logikájába, rendszerébe. Jellemző rájuk leginkább az ad hoc jelleg, az adatvédelmi „csőlátás”, a rögtönzés. Ez megengedhetetlen. Nézetünk szerint a tisztánlátás érdekében a szóban forgó jogterület ilyen szemléletű alapos elemzése elkerülhetetlen.]

e) A magánlakáshoz és a jogi személy helyiségéhez való jog

A Javaslat a szóban forgó személyiség pusztá említésén kívül tartalmilag semmit sem közöl ezek mibenlétére vonatkozóan. A magánlakás és a jogi személy céljaira szolgáló helyiségekhez fűződő jog, mint személyiségi jog megsértése a bírói gyakorlatban ilyen formában *soba nem fordul elő*, nem véletlenül, hiszen ezen helyiségekhez fűződő jogokat a birtokvédelem sokkal határozottabban, gyorsabban és eredményesebben képes megoltalmazni. Ilyen körülmények között ezért a magánlakásértés büntetőjogi és szabálysértési szankcionálása mellett a magánjogi védelem kettős – birtokvédelmi és személyiségi – jellegét fenntartani minden bizonnyal felesleges. Bizonyos – előre elképzelni is nehéz – extrém esetekben a generálklauzulából szükség esetén külön nevesítés nélkül is levezethető.

Javaslat: a szóban forgó jog nevesítése *felesleges!*

f) A titok és a személyes adat megőrzéséhez való jog

Ezen személyhez fűződő jogok vonatkozásában a Javaslat azt állapítja meg, hogy „a titokvédelem keretében a személyes adatok védelmének eseteire is utalni kell, az adatfeldolgozással elkövetett jogsérelem eseteit minden adatfeldolgozásra ki kel terjeszteni”. Nos, ez utóbbi kitételrel kapcsolatban csak félve jegyizzük meg, hogy a törvény jelenleg hatályos szövege [83. § (1) bek.] a javasolt „kiterjesztést” *már megtette*, amikor „a szá-

mitógéppel vagy *más módon* történő adatkezelés és adatfeldolgozás” esetköreiről rendelkezik. De nézzük a kérdést érdeklőben:

- a két jogosultságcsoportot összekapcsolni semmiképpen sem szabad. A titkok különböző „ágazati” (magán, levél, hírközlési, postai, bank, adó, üzleti stb.) csoportjai és a személyes adatok teljesen különböző minőségű információk, ezért feltétlenül külön törvényhelyekben, egymástól függetlenül célszerű nevesíteni őket;
- b) a titok különböző fajtái mára számos csoportot alkotnak, s a jóléti-kényelmi szolgáltatások terjedésével számuk vélhetőleg a jövőben is szaporodni fog. Ilyen körülmények között a Ptk.-nak a titokvédelem körében tulajdonképpen egy nagyon tömör, szikár, rövid titokvédelmi „általános részt” kellene csak tartalmaznia, összefoglalva azt a néhány általános közös szabályt, amely minden titokfajtára nézve egyaránt vonatkozik, s ezen túl esetleg utalni arra, hogy más törvények további részletes szabályokat állapíthatnak meg egyes „ágazati” titokfajtákra nézve;
- c) a személyes adatok védelmével kapcsolatos személyiségi jog törvényben való elhelyezésével nagy óvatossággal kell bánni. Az bizonyos, hogy mint személyhez fűződő jogot *önállóan, a titokvédelemtől függetlenül* kell a törvény szerkezetében elhelyezni. A szabályozásnak – a fenti d) pont zárójelben kifejtett megfontolásokra tekintettel – ki kell fejeznie, hogy az adatvédelem anyagi joga tisztán magánjogi, autonóm struktúrájú jogviszony, s mint ilyen a személyhez fűződő jogok *egyike*, azaz semmiféle szubszidiárius háttér- vagy „anya”-jog jellege nincs. (A Ptk.-beli szabályozás során szerintünk nem kell tekintettel lenni arra, hogy az adatvédelmi biztos gyakorlata korábban ill. jelenleg miként értelmezi saját használatára a szóban forgó jogosultságot, az ő praxisának a kódexhez bizonyos értelemben semmi köze sincs. A már javasolt alaposabb elemzését az adatvédelmi anyagi jognak és a gyakorlatnak ettől függetlenül el kéne végezni.) A helyes megoldás alighanem az lenne, ha az adatvédelmi törvény legáltalánosabb, az adat-alany számára alanyi jogként megfogalmazható alapvető rendelkezéseit átmenetlően a Ptk.-ba, de szigorúan csak azokat, amelyek abszolút szerkezetű és magánjogi jogosultsággal megkonstruálhatók. (Pl. ilyen a betekintés-jog, de nem ilyen a „készlere” való adatgyűjtés tilalma.) Alaposabb elemzés alapján – e nélkül csak intuitíve – elképzelhető, hogy az új Ptk. megkonstruálhatja a személyes adat fogalmára a saját definícióját, amely átfedés nélkül illeszkedik a többi „szomszédos” személyhez fűződő nevesített joghoz, ill. hogy elkerülhető az adatvédelmi törvény létre való pusztá utalás is.

Összefoglalva: ebben a kérdésben külön tanulmányra lenne szükség.

g) A névviseléshez való jog

A Javaslat a pusztá megemlítésen túl, semmi közelebbit nem tartalmaz a szóban forgó személyhez fűződő jogot illetően, így vélelmezhetjük, hogy a törvény jelenleg hatályos szövegén nem kíván változtatni. Ezzel nagyjából egyetérthetünk. Egyetlen, talán megfontolásra érdemes észrevételünk lenne.

A Ptk. 77. § (4) bekezdése szerint: „a tudományos, irodalmi vagy művészeti tevékenységet folytató – ha neve összetéveszthető a már korábban is hasonló tevékenységet folytató személy nevével – az érintett személy kérelmére saját nevét is csak megkülönböztető toldással vagy elhagyással használhatja a tevékenység gyakorlása során”. Egy meglepő, bíróság előtti jogérvényesítés szakába el nem jutott jogvita váratlan élességgel világított rá a teljesen szilárdnak hitt intézmény gyenge pontjára. A törvény azt a felet ruházta fel ezzel az igénnyel, aki az irodalmi, művészeti vagy tudományos tevékenységet korábban kezdte. Hogy műkö-

désének milyen visszhangja, ismertsége, elismertsége támadt – erre a szabályozás nincs tekintettel. Ad absurdum: a szerzőt megilleti művének titokban tartására való jog is, így lehet, hogy a tevékenység megkezdéséről senki, még legszűkebb környezete sem értesül. Egy ilyen – készséggel elismerjük, hogy ritkán előforduló – esetben súlyosan méltánytalan lenne utóbb ilyen tevékenységet kezdő, ám e minőségében ismertségre szert tett azonos vagy összetéveszthető nevű pályatárral szemben, ha ő lenne köteles a nevet megkülönböztetni. Megfontolásra javasoljuk tehát, hogy a szóban forgó esetben az *elsőbbséget ne az említett tevékenységek folytatásának megkezdése, hanem a névvel elért ismeretség elsőbbsége eredményezze*. Felvethető ellene persze, hogy ez bizonytalan jogfogalom, de a tapasztalat azt mutatja, hogy az egyes szakmák, tudományágak, műfajok stb. szakmai közvéleménye a kérdést nehézség nélkül képes eldönteni.

i) A „szabadsághoz” való jog

A szerző szerint ez a jog „kiterjed a *gondolatok, a politikai meggyőződés, a lelkiismeret, valamint a vallás megválasztásának és gyakorlásának szabadságára. E joghoz tartozik az a rendelkezés is, amely szerint nem szabad senkit mozgásában, társadalmi kapcsolatainak megválasztásában korlátozni.*” Nos, sommásan kijelenthetjük, hogy ha van jogosultság, amelynek semmi keresni valója nincs a Ptk.-ban, úgy az idézett tartalommal ez pontosan ilyen. A szerző mintha elfelejtkezett volna általános érvényű előfeltevéseiről, hogy „el kell kerülni, hogy az alkotmányos szabadságjogok közül azokat is a Polgári Törvénykönyv tartalmazza, amelyek megvalósulására (sic!) a polgári jog eszközei nem alkalmasak.” Ezek mindegyike ilyen, ráadásul számuk a felsorolásban korlátlanul folytatható lenne. A szóban forgó – és még sorolható – értékek nem vitásan becses javai egy jogállam polgárának, de értékükön való kezelésüknek nem fokmérője, hogy közülük hányat sikerül becsúfolni a magánjogi kódex személyiségi fejezetébe. Ráadásul – ahogy már korábban kifejtettük a diszkrimináció tilalma kapcsán – ezek a jogok oltalmukat csak másod- vagy sokadsorban kapják a magánjogtól, külön nevesített szerepeltetésük itt a joggyakorlatot helytelen irányba befolyásolhatja.

Javaslatunk tehát:

1. a szóban forgó „új” személyiségi jog (csoport!) a Ptk.-ból jelen nevesített formájában nyugodtan elhagyható, a nem vitásan előfordulható ilyen jellegű személyiségi érdeksérelmek orvoslásához a generálklauzulából a védelem – a szükség mértékben – levezethető, vagy
2. a fejezet bevezető rendelkezései között általános szabályként elhelyezhető lenne egy jogelméleti megfontolást kifejező „hatásköri” szabály, amelynek értelmében a jogosult alkotmányos szabadságjogainak megsértése esetén, *ha a jogsértés egyben a személyhez fűződő jogok sérelmét is megvalósítja(!)*, az egyéb törvényekben szabályozott igényeken túl a Ptk. nyújtotta védelmet is igénybe veheti. Ez utóbbi megoldás – noha kissé didaktikus – talán szerencsésebb lenne.

j) Sajtó-helyreigazítás, média, közszereplők

A Javaslat megállapításai szerint egyrészt a sajtó-helyreigazításhoz való jogra a Kódexben továbbra is szükség van (a sajtó objektív felelősségével együtt), másrészt a közszereplők esetén az előfordulható esetek sokfélesége nem teszi lehetővé személyiségi jogi helyzetünk különlegességének tükröztetését az általános normatív szabályokban, ezt továbbra is a joggyakorlatra kell bízni. A szerző egyik érvével sem értünk egyet, csak a végkövetkeztetéssel, hogy tudniillik a szóban forgó tárgykörben a jelen körülmények között az a leghelyesebb stratégia, ha az új kódex

koncepciója a kialakult status quo állapotát semmiképpen nem bolygatja meg. Az általunk elemzett fejezet, de talán az egész új kódex politikailag talán legkényesebb kérdései ezek, s minden bizonnyal az új törvény parlamenti elfogadását tenné kockára az, aki a szóban forgó jogterület gyökeres reformjára tenne javaslatot. Ne legyenek illúzióink: ebben a kérdésben minden parlamenti képviselő a szakértő jelmezében tűnne fel, ami az új kódex létre nézve lehet veszélyes, ha nem egyenesen végzetes.

Ugyanakkor nyugodt lelkiismerettel kijelenthetjük, hogy az alcímben foglalt jogintézményi kör a krónikus válság állapotában van, s ha nem is a legsürgetőbbben, de a magánjog területén is számos orvosolandó probléma akad. Anélkül, hogy számba vennénk ezeket, jelezzük, hogy a jobbítás magánjogra, ill. a kódexre tartozó része is csak az egész jogterület (sajtójog, médiajog, hírközlés, adatvédelem, szerzői jog stb.) alapos, ilyen szemléletű elemzése alapján végezhető el, s majdnem biztosan akad majd közöttük olyan módosítási igény is, amely kétharmados támogatottságot követel meg a törvényhozásban.

Mínderre tekintettel – érdemi kifejtés nélkül – az alábbi javaslattal élünk:

1. ha van rá esély, politikai felhatalmazás („pénz, paripa, fegyver stb.), hogy az új kódex kidolgozása ürügyén az egész szóban forgó jogterületet „tisztába” tegyünk, úgy a javasolt átfogó elemzést el kellene végezni, s a belőle adódó tanulságokat a sajtó-helyreigazítási jog, közszereplők személyiségi jogai, média és személyhez fűződő jogok rendszerében az új Ptk.-ban is hasznosítani kellene;
  2. ha az előbbire nem mutatkozik elszánás, úgy valóban a helyesebb – a jelen körülmények között – a kérdéskör függőben hagyása, azzal azonban, hogy magunk között evidenciában kell tartanunk, hogy a szóban forgó rész azonnal reformra szorul, ha ennek külső körülményei majd adottak lesznek. (Persze a „keep powder dry” elvi alapon a megalapozó elemzés műhelyhasználatra ekkor is elkészíthető!)
- A fenti 2. alatt jelzett variáció esetén is lenne azonban egy szerény jobbító javaslatunk, nevezetesen, hogy a Ptk. je-

lenleg hatályos 79. § (1) bekezdését úgy kellene módosítani, hogy a sajtó ott felsorolt jellemző orgánumai körébe az internet sajtó(szerű) felhasználásait is fel kéne venni, egyértelművé téve ezzel, hogy a helyreigazítási kötelezettség szempontjából nincs közöttük lényegi különbség.

k) *Kegyeleti jog*

A Javaslat indítványozza, hogy „az új kódex módosítsa a kegyeleti jogra vonatkozó rendelkezéseket a bírói gyakorlatban történt változásokra figyelemmel.” Magyarázatként hozzáfűzi, hogy „egyrészt a túlélők önálló személyiségi jogaként nyer elismerést a meghaltat ért sérelem, másfelől szélesebb körben ismeri el a bíróság a hozzátartozók fellépését a sérelem orvoslására”. Ami a szerző első meglátását illeti szerintünk nem a bírói gyakorlat jogfejlesztése, hanem a Ptk. 85. § (3) bekezdésének jelenleg hatályos szövege az, amely a túlélők személyiségi jogaként deklarálja a kegyeleti jogot. Ha a szerző arra gondol, hogy indokolt *kiemelni* a szóban forgó személyiségi jogot a jelenlegi szerkezetéből (az igényérvényesítésről szóló 85. §-ból) és *önálló, a többivel egyenrangú* nevesített esetként deklarálni – úgy ezzel *egyértünk!*

A másik felvetés, miszerint „szélesebb körben ismeri el a bíróság a hozzátartozók fellépését”, s ezt a fejleményt törvényben új szövegezéssel is ki kellene fejezni – nem tudjuk értelmezni. A jelenleg hatályos változatnál – „meghalt személy emlékének megsértése” – a sérelmes magatartások körét nem is lehet szélesebben megvonni, a hozzátartozók, ill. végrendeleti örökösök köre pedig ugyancsak adott.

Felvethető viszont – bár erről a Javaslat nem szól – hogy a 85. § (3) bekezdés második mondata jelenleg a közérdek sérelme esetén csak az elhunyt (megszűnt jogi személy) *jóbirnevet sértő* cselekmények esetén adja meg az ügyésznek a fellépés jogát. Nem tűnik indokolatlannak e lehetőség kiterjesztése más szóba jöhető kegyeletsértésekre is.

Dr. Székely László

JEGYZETEK

- 1 A jelen dolgozat a Koncepciónak a Kodifikáció Főbizottság 2001. november 8-án tartott ülésén elfogadott szövegváltozata alapján készült.
- 2 „...a személyhez fűződő jogok védelme egyre inkább előtérbe kerül.” „...a polgárok és a közélet szereplői érzékenyen reagálnak a személyiségüket ért támadásra.” „Az emberi méltóság, a becsület jogilag is felértékelődik.” stb. Koncepció IV. 1. 28. o.
- 3 *Lenkovic-Székely: A személyi jog vázlata.* Eötvös József Kiadó Budapest, 2001. 93–100. o.
- 4 Ezzel ellentétben: *Messzény: Személyjog és vagyonyjog az új Polgári perrendtartásban.* Különlenyomat a Grosschmid-Emlékkönyvből. Budapest, A Nyugat nyomdája 1912. 10. o.
„Itt van például a vallásos érzület: vajon nem sérthető meg valamely testületnek, mint ilyenek a vallásos érzülete, pl. az egyházé a püspök sze-

mélyében? Vajon nincs-e megtámadva valamely nőegyesület női becsülete, szeméremérzete, ha azt állítják róla, hogy – bordélyház. Ha ezekre az esetekre Huber azt mondja, hogy itt a tagok becsülete van megtámadva, ez igaz; hiszen a testület nem áll egyébből, mint tagokból. De ha a sértés passzív alanyai a tagok a maguk összességében és csakis e minőségükben, akkor éppen az azonosság okából a sértés alanya maga a testület, s csak következtetések maradunk, ha a testület szerveit ez igény érvényesítésében is képviseleti joggal ruházzuk fel, – hiszen ez is magánjogi igény.”

- 5 L. a 4. lj.-ben i. m.
- 6 *Székely: Jogosulatlanul készített kép- és hangfelvételek perbeli felhasználásáról.* JK 1988. 7–8. sz. Bp.

Külföldi kitekintés

Az angol ingatlan-nyilvántartás reformja

1. Az angol ingatlan-nyilvántartási reform

Az ingatlanokról való rendelkezés és az ingatlan-nyilvántartás rendszerében az utóbbi évtizedben, Angliában és Walesben jelentős változások mentek végbe. Ennek következményeként 1990 decembere óta Anglia és Wales egész területén kötelező a jogcímváltozás bejegyzése (nem kötelező ugyanakkor önmagában az ingatlanok felvétele az ingatlan-nyilvántartásba, vi-

szont e kötelezettség eredményeként a legtöbb, az ingatlan-nyilvántartásba még fel nem vett ingatlanokról való rendelkezés is konstitutív hatályú bejegyzéshez kötött), a nyilvántartás nyilvános (a bejegyzett tulajdonos hozzájárulása nélkül is bele lehet tekinteni), továbbá a nyilvántartás maga már számítógépes alapú, amelyhez 1995 óta számítógéppel lehet csatlakozni, és a számítógépes csatlakozással az adatai azonnal le is kérdezhetők.

A Law Commission és az ingatlan-nyilvántartást vezető HM Land Registry hat évig tartó közös előkészítő munkájának eredményeként született meg 2001-ben a Law Registration Bill, amelyet az angol parlament 2002-ben fogadott el, s amelynek végső terméke a 2002-es Land Registration Act. Az ingatlan-nyilvántartás modernizálása hosszabb ideje folyik, és ennek a programnak egy korábbi eredménye az 1997-es Land Registration Act volt. A 2002-es Land Registration Act előkészítésének egyik fázisát jelentő konzultatív anyagban [„Land Registration For the Twenty-First Century – A Consultative Document,” Law Com No. 254.] a Law Commission a reform következő lépését jelentő ezen új törvény megalkotásának szükségességét elsősorban azzal a fejlődési tendenciával támasztotta alá, amely az ingatlanok tulajdonjogáról való rendelkezés, valamint az ingatlanok megterhelése során az elektronikus úton történő ügyletkötések várható terjedésében nyilvánul meg. Az ingatlanokkal kapcsolatos jogokról való rendelkezés elektronikus formája a Law Commission jelentése szerint valószínűleg a legforradalmibb változás az angol és a walesi ingatlan-átruházási rendszerben. Még a törvény előkészítése során készítette el a Law Commission a törvény tervezetének indokolását is magában foglaló összegző anyagát, amelyet „Land Registration For the Twenty-First Century – A Conveyancing Revolution” [Law Com No. 271] címmel tettek közzé. Az angol ingatlan-nyilvántartási reform egyes elemeit és előzményeit tárgyalva az alábbiakban megállapításaink során elsősorban a konzultatív jelentésre és erre az anyagra támaszkodunk.

Az angol jogalkotó célja ezzel a legújabb ingatlan-nyilvántartási törvénnyel azoknak a jogi kereteknek a megteremtése, amelyek lehetővé teszik az ingatlanokról elektronikus úton való rendelkezést. Az elektronikus átruházás és ingatlan-nyilvántartási bejegyzés egyes kérdéseinek szabályozásával egyúttal megoldhatónak bizonyult egyes, az anyagi rendelkezési jogot is érintő kérdések rendezése is, mint például a bejegyzési kérelem benyújtása és a konstitutív hatályú bejegyzés közötti átmeneti időszak által felvetett problémák kezelése is.

2. Az angol ingatlan-nyilvántartás és az ingatlan tulajdon átruházásának néhány jellemző sajátossága

Az ingatlanok átruházása során a bejegyzési elv viszonylag új jelensége az angol tulajdonjognak, amelyet az 1925-ös Land Registration Act vezetett be. Az 1925-ös Land Registration Act egyik deklarált célja volt, hogy az ingatlanok nyilvántartásba vételével és a tulajdon átruházásánál valamint az ingatlanok megterhelésénél a jog átszállásának illetőleg keletkezésének ingatlan-nyilvántartási bejegyzéshez kötésével felváltsa az addigi hagyományos rendszert, amely ingatlanok átruházása esetén minden esetben szükségessé tette a tulajdon-átszállások láncolatának vizsgálatát és visszavezetését egy eredeti szerzésre, bizonyítandó az ingatlan átruházójának tulajdonjogát, és a jog átszállását nem kötötte bejegyzéshez. Az 1925-ös Land Registration Act ugyanakkor nem tartalmazott általános kötelezettséget az ingatlanok regisztrálására, és ennek eredményeként ma két rendszer működik egymással párhuzamosan. Az ingatlan-nyilvántartásba felvett ingatlanok tulajdonjogának átruházása során a bejegyzési elv érvényesül, azaz az ingatlan tulajdonjoga a bejegyzéssel száll át, és a bejegyzés ténye egyúttal harmadik személyek felé a tulajdonjogot is minden további bizonyítás nélkül igazolja. Az ingatlan-nyilvántartásba fel nem vett ingatlanok esetén – ilyenek még mindig vannak – ugyanakkor bizonyos esetekben még a régi rendszer érvényesül, a tulajdon átszállása nem kötött bejegyzéshez, és a tulajdonosnak a tulajdonszerzési láncolattal kell igazolnia tulajdonjogát. A tendencia egyértelműen az ingatlanok nyilvántartásba vételének terjedését mutatja, olyannyira, hogy ma már a bejegyzési elv egyre inkább kiszorítja a korábbi rendszert. Ezt folyamatosan és erőteljesen támogatja a szabályozás is, a kö-

telező bejegyzés kiterjedt előírásával (először a városokban, majd az ország egyéb területein is).

Az angol ingatlan-nyilvántartási rendszer a Torrens-rendszer egyik „szelídített” változata. A „tisztza,” első ízben 1858-ban Ausztráliában bevezetett Torrens-rendszer egyik jellemző vonása, hogy a tulajdonjog átszállását a konstitutív hatályú bejegyzéshez köti úgy, hogy a tulajdon megszerzésének alapjaként nem a jogügyletet, hanem a bejegyzést mint állami aktust határozza meg. Mivel az ingatlan tulajdonjogának a bejegyzéssel való megszerzése nem a jogügyleten, hanem a bejegyzésen alapul, ebben a rendszerben a jogügylet érvénytelensége önmagában nem hat ki a tulajdonszerzésre, a tulajdonjognak a bejegyzéssel való megszerzése eredeti, és nem származékos szerzés. A konstitutív bejegyzés útján való szerzés végleges és támadhatatlan, annak korrekciójára csak törvényben meghatározott kivételes esetekben és módon – a felek között, de nem jóhiszeműen, ellenérték fejében szerző harmadik személyekkel szemben – van lehetőség (az egyik ilyen kifejezett kivétel, ha az ingatlan megszerzője csalárdul járt el).

Az angol rendszerben a törvény a bejegyzés törlését az ingatlan megszerzőjével szemben az ausztrálhoz képest szélesebb körben teszi lehetővé, és nem garantálja az ingatlan-határokat sem, a bejegyzés természetét tekintve azonban lényegileg nem különbözik attól, amennyiben a bejegyzést – harmadik személyekkel szemben – véglegesnek és támadhatatlannak tekinti. A bejegyzésnek ez a legitimáló hatása valójában nagyon hasonlóvá teszi az ingatlan-nyilvántartás szerepét az egyik értékpapír-funkcióként meghatározott alaki legitimációhoz. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg angol szerzők, hogy az ingatlan-nyilvántartási bejegyzésnek ez a hatása elveti azt az alapvető elvet, hogy senki sem ruházhat át több jogot annál, mint amivel maga is rendelkezik, és azt a bejegyzett cím támadhatatlanságának elvével cseréli fel. Kiemelik továbbá, hogy bár az ingatlanhoz kapcsolódó jogoknak az ingatlan természetéből fakadó komplexitása lehetetlenné teszi, hogy a nyilvántartásba vett ingatlan átruházását egy társaság részvényei elidegenítésének szintjére egyszerűsítsük le, a jelenlegi rendszer ezt az analógiát igyekszik követni, amennyire az csak gyakorlatilag lehetséges.

Az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzés állami feladat, amelyet közigazgatási szervként a HM Land Registry teljesít. Az angol ingatlan-nyilvántartási rendszerben az állam voltaképpen garantálja az ingatlan-nyilvántartásba felvett ingatlanokra bejegyzett jogokat. Ezért kártalanítás illet meg mindenkit, aki a jogok bejegyzésével kapcsolatos valamely mulasztás vagy hiba következtében szenved kárt.

3. A legújabb ingatlan-nyilvántartási reform célkitűzései és egyes főbb elemei

A 2002-es Land Registration Act megalkotásához elsősorban az a jogalkotói cél vezetett, hogy az ingatlan-nyilvántartás és az ingatlanokkal kapcsolatos ügyletek elektronikus alapra helyezésével olyan rendszert hozzanak létre, amelyben a nyilvántartás minden pillanatban pontosan és aktuálisan tartalmazza az ingatlan jogi helyzetére vonatkozó információkat, lehetővé téve az ingatlanokra vonatkozó jogok elektronikus úton való, online vizsgálatát, minimálisra szorítva a további kutatás vagy nyomozás szükségességét. Ennek a célnak a maradéktalan és hatékony megvalósítása további, szabályozás útján meghatározható követelmények teljesítését is feltételezte. Ilyen követelmény volt az ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogszerzés esetköreinek szűkítése, annak biztosítása, hogy a nyilvántartás csak nagyon indokolt esetben ne nyújtson védelmet a bejegyzett jogosultak számára, továbbá, hogy a nyilvántartásba felvett ingatlanokról való rendelkezés és a bejegyzés egyidejűleg történjen, teljes egészében kiküszöbölve ezzel a kérelem benyújtása és a bejegyzés közötti átmeneti időszakot, és lehetetlenné téve azt, hogy az ingatlanról ne a bejegyzett tulajdonos rendelkezzen.

Ez az átmeneti időszak („registration gap”) egyébként anyagi jogi szempontból is komoly problémákat vetett fel, és valójában a bejegyzés konstitutív hatását gyengítette. Ezt az időszakot ugyanis nem lehetett másként kezelni, mint amelyben a bejegyzés ellenére az átruházás már érvényesen megtörtént, és az harmadik személyek felé is hatályos. Olyan megoldás, amely nem biztosítja az átruházás jogi hatását a kérelem benyújtása és a bejegyzés közötti átmeneti időszakban, elfogadhatatlan eredményre vezetett volna. Ezt a problémát az új rendszerben megoldja a rendelkezés és a bejegyzés egyidejűsége.

Az új ingatlan-nyilvántartási törvény megteremti azokat a kereteket, amelyekben az ingatlanokról való rendelkezés és az ingatlanokra vonatkozó jogok keletkezése teljes egészében elektronikus úton valósul meg. A törvény maga azzal számol, hogy belátható időn belül ez lesz az ingatlan-nyilvántartásba felvett ingatlanokról való rendelkezés kizárólagos módja. Ebben az elektronikus rendszerben az ügyvédek és az ingatlanok átruházásánál való közreműködésre felhatalmazott más személyek kezdeményeznek a bejegyzést, miközben az ingatlan-nyilvántartási hivatal ellenőrzést gyakorolna a nyilvántartásban átvezethető jogváltozások felett. Az új törvény nem jelent azonnali áttérést erre a rendszerre, hanem egy átmeneti időszakot tételez fel, amely alatt a két rendszer (a hagyományos és az elektronikus) párhuzamosan működik.

Az ingatlanokon való tulajdonszerzésnek ez az új szabályozása nem hagyja érintetlenül az elbirtoklás szabályait sem. Az új rendszerben az ingatlan jogosulatlanul birtokló személy 10 évi birtoklás után szerezheti meg az ingatlan tulajdonjogát úgy, hogy kéri az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzését, azonban a bejegyzett tulajdonosnak joga van (legalábbis főszabályként) a bejegyzés ellen tiltakozni, és ezzel megakadályozni. Ezt követően azonban meg kell tennie a szükséges lépéseket a jogosulatlan birtokossal szemben az ingatlan kiürítése érdekében, vagy a jogosulatlan birtokossal másként kell rendeznie a viszonyt (például szerződést köt vele, amelynek alapján a birtokos a szerződésben foglalt feltételek szerint válik az ingatlan jogszerű birtokosává). Ha az ingatlan kiürítése nem történik meg, és nem válik a bejegyzett tulajdonossal létesített jogviszony alapján sem rendezett a birtokos helyzete, és a jogosulatlan birtokos még a bejegyzett tulajdonos tiltakozása folytán elutasított bejegyzés iránti kérelmét követő két év elteltével még mindig jogosulatlan birtokosi pozícióban van, öt az ingatlan-nyilvántartásba – ha kéri – tulajdonosként kell bejegyezni, és ezt most már a bejegyzett tulajdonos sem tudja megakadályozni. Az angol jogalkotó mérlegelése szerint ez a megoldás megfelelő és tisztességes módon egyenlíti ki a bejegyzett tulajdonos és a jogosulatlan birtokos érdekeit, ráadásul az elbirtoklást sem ingatlan-nyilvántartáson kívüli tulajdonszerzésként konstruálja meg: az elbirtokló is csak a bejegyzéssel szerezhet tulajdonjogot.

Az új szabályozás több olyan ponton is módosítást hozott, amelyek ugyan nem érintik alapvetően az ingatlan tulajdonjogának megszerzésére vagy az ingatlan átruházására vonatkozó szabályokat, mégis jelentősek, és gyakorlati jelentőségük korántsem elhanyagolható. Így például a tartós bérleti jogviszony bejegyzetési kötelezettségét szélesebb körre terjesztik ki, amennyiben – szemben a korábbi 21 éves határral – a hét évet meghaladó időtartamra kötött bérletet kell bejegyezni az ingatlan-nyilvántartásba. Az „ultra vires” szabály érvényesülésének korlátozását, és ezzel az ingatlan-nyilvántartásba vetett bizalom erősítését célozza, hogy vélelmezni kell a bejegyzett tulajdonos rendelkezési jogosultságát, ha korlátozás az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezve nincsen. Így ha a tulajdonosként bejegyzett jogi személynek a rendelkezési jogosultsága az „ultra vires” miatt nem terjedne ki az ingatlan adott ügylet szerinti megterhelésére vagy elidegenítésére, de ez a korlátozás az ingatlan-nyilvántartásból nem derül ki, a rendelkezési jogosultság hiányára nem lehet hivatkozni. A bejegyzett ingatlanokkal kapcsolatos jogok védelmének egyszerűsítése érdekében módosul a bejegyzési eljárásban érvényesíthető kifogások rendsze-

re. Szintén az ingatlan-nyilvántartásba vetett bizalom erősítése érdekében csökken az ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogok köre és korlátozzák érvényesülésüket is. Visszamenőlegesen is vizsgálhatóvá válik a jogszerzési láncolat. A teher-levelek és ingatlan-levelek szerepe jelentős mértékben csökken. A jogszabály alkalmazása kapcsán keletkező jogviták megoldása végett egy új, független közvetítő és vitarendező fórumot hoznak létre.

Az alábbiakban az új ingatlan-nyilvántartási törvény, a Land Registry Act 2002 néhány fontosabb megoldását emeljük ki. A jelen írásnak nem célja a törvény valamennyi rendelkezésének bemutatása, nem tér ki a technikai vagy eljárási részletekre és nem tér ki mélyebben azokra a rendelkezésekre sem, amelyek – mint például az ingatlan-nyilvántartásba be nem jegyzett ingatlanoknak a nyilvántartásba való felvételére vonatkozó szabályok – erősen kötődnek az angol jogi szabályozás vagy fennálló helyzet sajátosságaihoz, ezért általánosítható következtetések levonására nem alkalmasak, és kevésbé ébreszthetnek a hazai viszonyokra is adaptálható gondolatokat.

Maga a törvény 136 szakaszból és hat mellékletből áll. A törvény első része a bevezető rendelkezéseket, a második része az ingatlan-nyilvántartásba még fel nem vett ingatlanoknak az ingatlan-nyilvántartásba való felvételével és az ennek során érvényesíthető jogorvoslatokkal foglalkozik, a harmadik része az ingatlanokról való rendelkezési jogot, negyedik része az ingatlan-nyilvántartásba tehető bejegyzéseket és korlátozásokat, ötödik fejezete az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető terheket szabályozza, a hatodik része az ingatlan-nyilvántartás eljárási szabályait tartalmazza, a hetedik rész speciális rendelkezéseket (például a királyi birtokokra vonatkozó szabályokat) tartalmaz, a nyolcadik rész rendelkezik az elektronikus úton való rendelkezés szabályairól, a kilencedik rész az elbirtoklásról, a tizedik rész az ingatlan-nyilvántartás rendszeréről, a tizenegyedik rész a viták rendezéséről szól, az utolsó, tizenkettedik részben pedig a vegyes és általános rendelkezések kaptak helyet.

Általános kötelezettséget ez az új törvény sem ír elő az ingatlan-nyilvántartásba még fel nem vett ingatlanoknak a bejegyzetésére, ugyanakkor kifejezett jogalkotói cél hosszú távon annak elérése, hogy valamennyi ingatlan nyilvántartásba kerüljön. Ennek elérésére azonban a közvetlen bejegyzetési kötelezettséggel szemben indirekt eszközöket preferálnak, és az ingatlan-nyilvántartás által nyújtott előnyökre, azok meggyőző erejére támaszkodnak. Ebben szerepet játszik az is, hogy egy általános kötelező bejegyzetetés kivitelezése, a bejegyzetetés elmaradása következményeinek szükségszerű szabályozására is tekintettel nehezen látszik a tulajdonhoz való jog sérelme – vagy legalábbis a sérelem veszélye – nélkül megvalósíthatónak.

Az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett tulajdonos rendelkezési jogát – az ultra vires érvényesülését lerontva – a gyakorlat eddig is vélelmezte abban az esetben, ha rendelkezési korlátozás az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezve nincsen. Ez azonban csak az ingatlan-nyilvántartásban bízó személy jogszerzését biztosította, de nem tette – és az e gyakorlatot rögzítő új szabályozás sem teszi – jogszerűvé a rendelkezést. A szabály kizárólag azt a kollíziót oldja fel, mégpedig az ingatlan-nyilvántartás javára, amely az ingatlan-nyilvántartásban bízó személy érdekeinek védelme iránti igény és az ultra vires konfliktusából adódik.

Az új szabályozás nemcsak az ingatlan-nyilvántartásba felvett ingatlanokon fennálló jogok jogosultjainak védelmét célozza, hanem a bejegyzett ingatlanokhoz harmadik személyeknek fűződő érdekeinek védelmét is. Ennek két eszköze az új szabályozás szerint az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés és a korlátozás. Ilyen bejegyzés tárgya például az ingatlanon fennálló tartós bérleti jogviszony, vagy az elidegenítés és megterhelés jogának szerződésben vállalt korlátozása vagy könnyítése. Korlátozásként szerepelhet az ingatlan-nyilvántartásban például ha trust-vagyonba tartozó ingatlanról rendelkeznek, ha a rendelkezés érvényessége harmadik személy jóváhagyásától függ, vagy ha a jogi személy vagy más szervezet rendelkezési joga korlátozott.

Az új szabályozás központi eleme az elektronikus átruházás, általában az ingatlanokról elektronikus úton való rendelkezés. Az átruházás jelenlegi, hagyományos gyakorlata szerint az írásba foglalt okiratot nyújtják be a bejegyzés foganatosítása végett az ingatlan-nyilvántartást vezető hivatalhoz. Ha a szerződést teljesítették, az átruházás vagy más rendelkezés csak equity hatállyal bír addig, amíg a bejegyzés meg nem történik. A bejegyzésnek a bejegyzési kérelem benyújtásának időpontjára visszamenőleges hatálya van, és a bejegyzés valamint a kérelem benyújtása közötti időpont között – az ügylet bonyolultságától függően – akár hosszabb idő is eltelhet. Az eljárás természeténél fogva maga a hivatal csak a rendelkezés után kapcsolódik be a tulajdonszerzés vagy más jogkezelés folyamatába. Ezen is változtat az új szabályozás, amelyben a hivatal a rendelkezés előtti szakaszban jut szerephez. Az újonnan kialakított rendszer egyik célja, hogy a hibákat és a rendellenességeket az átruházás minél korábbi szakaszában szűrje ki. Az új rendszerben a rendelkezés, illetőleg annak egyidejű bejegyzése az eljárás utolsó, befejező akta, azaz ebben az időpontban már az átruházás teljes egészében befejezetté kell, hogy váljon. További változást jelent, hogy az ingatlan-nyilvántartásban a változások a felek érdekében eljáró ügyvédek és az erre jogosult más közreműködők aktusának eredménye.

Az ingatlanokról való rendelkezésnek ez az új rendszere valószínűleg egy jól működő, biztonságos elektronikus kommunikációs hálózaton keresztül működhet, amely csak erre szerződés alapján jogosult személyek (ügyvédek, ilyen tevékenységre jogosult közreműködők, ingatlan ügynökök, jelzálog-hitelezők) számára férhető hozzá.

Az elidegenítés új rendszer szerinti menetében, amikor a felek megállapodtak a szerződés feltételeiben, elektronikus formában megküldik a szerződés egy másolatát az ingatlan-nyilvántartást vezető HM Land Registry-nek, amely azt elektronikus úton ellenőrzi. Ez az ellenőrzés teszi lehetővé olyan hibák kiszűrését a szerződésben, mint például az ingatlan címének, helyrajzi számának vagy az eladó személyi adatainak téves vagy helytelen feltüntetése. Ebben a szakaszban ezek a hibák még a szerződés meg-

kötése előtt kiküszöbölhetők. A felek ezt követően elektronikus formában kötik meg a szerződést, és azt – maguk vagy meghatalmazottaik – elektronikus aláírásukkal látják el. Az új szabályozás szerint az ingatlanokra vonatkozó szerződések az ingatlan-nyilvántartásban bejegyzés útján nyernek védelmet, és a bejegyzés a szerződés érvényességének feltétele. A bejegyzés a szerződés megkötésével egyidejűleg történik, és egyúttal a prioritást is biztosítja a vevő számára. Ugyanez vonatkozik az ingatlanokról való rendelkezésre is: a szerződésnek a rendszerbe elektronikus „benyújtott” tervezetét a rendszer elektronikus úton ellenőrizve egybeveti az ingatlan-nyilvántartási adatokkal, a hivatal a felekkel való interaktív érintkezés útján előkészíti a bejegyzést, és meghatározza, hogy milyen formát fog ölteni a nyilvántartás, ha az ügylet perfektuálódik. A folyamat befejező lépése, egyúttal az átruházás végbemenése három esemény egyidejű bekövetkezését jelenti: az átruházás illetőleg a terhek alapításának megtörténtét elektronikus formában és annak elektronikus úton való benyújtását a nyilvántartáshoz; a rendelkezés bejegyzését a nyilvántartási rendszer által a leendő rendelkezés eredményeként meghatározott és előre vetített helyzet jóváhagyásával; továbbá az ellenérték és az ingatlan-nyilvántartási díj, továbbá illeték egyidejű, átutalással történő megfizetését. Ezzel a rendszer kiküszöböli a bejegyzés iránti kérelem benyújtása és a kérelem elbírálása közötti köztes időszakot is.

Az ingatlan-nyilvántartásban a bejegyzés útján történő módosulásokat a rendszer automatikusan vezeti át, közvetlenül az elektronikus okirat és kérelem alapján, amelyeket a felek érdekében eljáró ügyvédek vagy erre jogosult más közreműködők készítenek és terjesztenek elő. A rendszerhez csak azok férhetnek hozzá, akik erre a hivatallal kötött rendszer hozzáférési szerződés alapján jogosulttá válnak. Azokkal szemben, akik a – széles körű egyeztetés eredményeként kialakuló konszenzus szerint rögzített – feltételeknek megfelelnek, a hivatalt szerződéskötési kötelezettség terheli. Az ingatlanokról való rendelkezésnek ez az elektronikus módja a rendelkezés kötelező formája lesz.

Menyhárd Attila

Az ember személyiségének védelme, a sajtó-helyreigazítás

Szerző: **Dr. Petrik Ferenc**

A kézikönyv megismerteti az embert megillető személyiségi jogok tartalmával. A bíróságok, valamint az Alkotmánybíróság ítélezése alapján bemutatja a személyiségi jog megsértésének eseteit, valamint a sérelem esetén igénybe vehető jogi eszközöket, tárgyalja a sérelem- okozáskor járó kártérítés feltételeit. Részletesen bemutatja a sajtó-helyreigazításra vonatkozó rendelkezéseket.

Ára: **4000 Ft + áfa**

Hamarosan megjelenik!

Polgári jogi fogalomtár

(Második, bővített kiadás)

Szerzők: **Dr. Bakó Károly, Dr. Jobbágy Zsuzsa, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Simon Rita, Dr. Sümegei Péter, Dr. Tass Enikő**

Szerkesztő: **Sáriné dr. Simkó Ágnes**

Lektor: **Dr. Kisfaludi András**

A kötet tartalmazza a polgári jogra vonatkozó alapfogalmakat, az egyes szócikkeknel bemutatva, hogy az adott kifejezés eltérő jelentései – az egyes jogszabályokra tekintettel – mennyiben és mi okból mások. Felsorolja továbbá a kiadvány azoknak a jogszabályhelyeknek a jegyzékét is, ahol az adott fogalomnak jelentősége van, valamint jelöli azt, hogy annak mely más fogalmakkal van kapcsolata.

Várható ára: **5900 Ft + áfa**

Hamarosan megjelenik!

Fogyasztóvédelem – Polgári jog – Jogharmonizáció

Szerzők: **Dr. Bártfai Judit, Dr. Bozzay Erika, Dr. Németh Anita, Dr. Wallacher Lajos**

Szerkesztő: **Sáriné dr. Simkó Ágnes**

A fogyasztóvédelem – polgári jog – jogharmonizáció témakör tárgyalásának aktualitását az adja, hogy az Országgyűlés elfogadta a Polgári Törvénykönyv, valamint egyes törvények fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2002. évi XXXVI. törvényt, amely e területen fontos változásokat hoz, s lényegében befejezi a jogközelítést. A törvény jelentős része hatályba lép 2003. július 1-jéig, a fennmaradó rész csatlakozáskor (2004. 05. 01.). A kötet bemutatja a jogrendszerünkbe átvett fogyasztóvédelmi tárgyú közösségi jogi szabályokat, illetve kitér a polgári eljárásjog területére is. Ennek megfelelően a kötetben a következőkről olvashatnak:

– Az új szavatossági és jótállási szabályok – A termékfelelősségi törvény – Az utazási szerződés – A házaló kereskedés szabályai – Eljárási szabályok – Joghatósági szabályok, valamint külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása – Bíróságon kívüli vitarendezés – Európai Bíróság útmutatása – A jövőben várható európai jogi fejlemények.

Várható ára: **4500 Ft + áfa**